

4/1994

*Lasteteenindusest;
Endla Köst sõnumist kirjaniku
loomingus;*

*Ave Tarvas 1920. – 1930. aastate
signeeritud köiteist Eesti Rahvus-
raamatukogus;*

*Andres Jaaksoo omaalgatuslikest
õpilas- ja üliõpilasväljaandeist
1918 – 1990 jm.*

Eesti Rahvusraamatukogu
Eesti Raamatukoguhoidjate
Ühing

4/1994

Toimetuse kolleegium: A. Nuut,
R. Olevsoo, E. Rannap, K. Tammaru,
U. Tõnnov, T. Valm, A. Valmas

Tegevtoimetaja/Editor	Ene Riet
Toimetaja	Maire Liivamets
Keeletoimetaja	Tiina Vilberg
Tehniline toimetaja	Mirjam Jürna
Kaanefoto: Eesti Lasteraamatukogu	Teet Malsroos

Address/Address:
EE 0100 Tallinn
Tõnismägi 2
Eesti Rahvusraamatukogu
"Raamatukogu" toimetus
tel. 459 128
fax 372+2/453334
372+6/311410

Tere,

kuidas käsi käib? - nõnda pärib meilt sõber, töökaaslane, naaber, kui pole tükk aega kohanud. See harjumuslik tervitus kannab endas tugevalt positiivset hoiakut, sest enamasti või peaaegu alati on vastuseks - hästi! Ka meie "RK"s loodame, et Teil, hea lugeja, kolleeg, läheb hästi. Igatahes paremini kui eelmise viljalõikuse ajal. Jätkame meiegi toimetuses nii reipalt kui võimalik oma teid-tegemisi. Sest nagu näete, ilmub jälle või veel üks ajakirja number. Ja kui jagub usku, lootust ja armastust, siis peame aasta lõpuni kindlasti vastu, ja kes teab, ehk kauemgi. Võibolla tuleks kolme ilmvana sõna (usk, lootus, armastus), mis kuuluvad ju teatavasti kindlasse tervikusse, pruukida üldse sagedamini. Kõik sõnad kasutamisel ei kulu. Usu ja lootuseta ei lähe ju elu edasi, pole kunagi läinud? Ja me ei tohi unustada ka armastust, mis ühel või teisel puhul võib tähendada ka üksteise mõistmist, lugupidamist, hea sõna kostmist, abistava käe ulatamist kolleegile, naabrile, lihtsalt sinu kõrval seisvale inimesele. Ükski amet pole ometi nii vääritu ega nõnda väärikas, et keelaks inimlikku suhtumist üles näidata. Ja palju enam vist polegi vaja, et oma lihtsat elu ja tööd jätkata. Ükskõik kui vana-moelise järgmine lausepool ka ei näi, aga kõike ikka raha eest osta ei saa. Kas või seesmist püüdu täiuslikkuse poole, headust, mõtlemisküpsust. Need sageli varjatud omadused tuleb meil igal ise endas üles leida, mõista nende tarvilikkust ja kaitsta hoolega kaleda meele eest.

Selleks jõudu soovides

SISUKORD

Avaveerg: kas “Dondijutud” või “Mõrv raamatukogus” või hoopis mõlemad?	Anne Rande	4
LASTETEENINDUS		
Eesti lasteraamatukogude hetkeseis	Reet Roosi	6
Eesti kooliraamatukogu tänapäeva haridussituatsioonis	Krista Eskla	7
Kooliraamatukogu koolijuhi pilgu läbi	Andres Huul	8
Eesti algupärane lastekirjandus lugejaelistuses	Leida Olszak	9
BIBLIOGRAAFIA		
Kimpus artiklite bibliograafiaga	Anne Klaassen	11
Eesti ajaloo bibliograafia traditsioone jätkamas	Kersti Taal	12
RAAMATULUGU		
Sõnumist kirjaniku loomingus	Endla Köst	14
ERRi arhiivraamatukogu raamatuid 1920.-1930. aastate signeeritud köiteid	Helle Remmelt	16
Eesti Rahvusraamatukogus	Ave Tarvas	17
RAHVUSVAHELINE KOOSTÖÖ		
BIBLIOTHECA BALTICA 2. sümpoosion		21
BIBLIOTHECA BALTICA põhikiri		22
Arbeitsgemeinschaft BIBLIOTHECA BALTICA: Satzung		22
SÕNUMID		23
ÕNNITLEME		
Mare Lott – 60		26
Ludmilla Rass – 15 lustrumit		27
RAAMATUID RAAMATUKOGUHOIDJAILE		
Omaalgatuslikud õpilas- ja üliõpilasväljaanded 1918-1990 (kirjandusnimestik)	Andres Jaaksoo	28
PE3IOME		32
ZUSAMMENFASSUNGEN		34
SUMMARY		36

Ükski ei ole nii hea kui kiidetakse ega nii sant kui laidetakse
(Vanasõna)

KAS "DONDIJUTUD" VÕI "MÕRV RAAMATUKOGUS" VÕI HOOPIS MÕLEMAD?

Kangesti tore oleks kirjutada millestki heast ja hingekosutavast, vähemalt alustuseks! Kahtlemata on selleks "Nukitsamehe" konkurs, mida täna võib lugeda juba traditsiooniks Eesti kultuuriloos. Rõõmu teeb ka Tuglase Seltsi poolt 1992. a. sügisel Soomes algatatud "Valge Raamatu" projekt, millega meie põhjanaabrid toetavad rahaliselt eesti algupärase lasteraamatu trükkimist. Täna on projekt realiseerumas, meie lasteraamat 49st käsikirjast viie parema võrra rikkamaks saamas. Kahest ilmunust, O. Arderi "Potsatuses" ning "Soome muinasjutudest", võivad lugejad juba mõnu tunda. Üldse on hea meel emakeelse lasteraamatu üle, mida on viimastel aastatel üllatavalt palju ilmunud. Selle aasta aprillis võisid kolleegid Baltimaadest tutvuda oma 1993. a. lasteraamatutoodanguga, mida Eesti Lasteraamatukogu algatusel ning Läti ja Leedu saatkondade vahendusel eksponeeriti rahvusvahelisel laste- ja kooliraamatukoguhoidjate ühiskonverentsil "Õpilane. Raamatukogu. Informatsioon". Näitusel võis veenduda, et meie lasteraamat on värvirõõmus ning nimetusigi naabritega

võrreldes pisut enam. Hinge jäi krieldama aga fakt, et nii mõnedki eesti kolleegid nägid suurt osa raamatuist esmakordselt.

Mida nooremana inimene raamatukokku lugema jõuab, seda kiiremini saab ta selgeks selle kasutamise reeglid. Õpetades last maast-madalast leidma ja tarbima informatsiooni, anname talle sellega kindlustunde, et ta võib tulevikus edukalt toime tulla oma elu ja tööga, kas siis presidendi, liigseadja või puusepana. Ja nüüd jõuamegi probleemini, mis ei vaeva ainult minu südant – lastekirjanduse leidumus Eesti Vabariigi raamatukogudes, ning sellega seotud märksõnani, mis kumiseb mul pikemat aega peas, kuigi tundub selles kontekstis ehk ootamatu mõiste – privileeg. Niisiis – privileeg kui eesõigus. Meie töös peaks see tähendama eelisõigust lasteteeninduse arengule ja olema piisav põhjendus lastekirjanduse kompromissituks muretsemiseks, olgu see Tallinnas, Kihnu saarel või ükskõik kus mujal Eestimaa. Juhin lugeja tähelepanu siinkohal asjaolule, et ainult meie rahvaraamatukogude lugejaskonnast moodustavad kolmandiku lapsed. Iga tsiviliseeritud riik kasvatab oma lapsi ise. Keegi ei tule seda tegema ka Eesti riigi eest. Tulevikuühiskond valmistatakse ette laste kaudu ja kuna tagantjärele tarkus siin enam mingeid positiivseid tulemusi ei anna – pigem vastupidi, peavad täiskasvanud oma laste lapsepõlvele tõsiselt tähelepanu pöörama. Miskipärast meenub sel suvel pealinnas toimunud kogupereüritus "Õllesummer". Õllekannu ümber sumisemises palaval suvepäeval pole midagi iseäralikku, kas seda aga reklaamida kui lasteüritust, on iseküsimus.

Me kõik vajame raamatut, eriti mõjus on tema roll just lapseas. Tehnikamaailm pressib julmalt peale oma sajandiimega, võites üha uusi poolehoidjaid – pean eeskätt silmas videoid, arvuteid, kõikvõimalikke muusikamasinaid; üha enam näeme majade küljes nn. satelliiditaldrikuid ... Seda kõike on suhteliselt lihtne kätte saada, lihtsam veel ära õppida selle kasutamisprotseduurid. Kõik see võib noort inimest, sest millal siis veel kui mitte noorest peast ... Lugesin hiljuti Soome ajakirjandusest noormehest, kes juba aastaid oli innukas *action*-videote vaataja ning äsja, paarikümneaastasena, olles sügavalt nende mõju all, tappis mitu inimest. Tema enda sõnul oli kõik toimunud nagu põnevusfilmis.

Raamatukogu on turvaline koht nii vaimses kui füüsilises mõttes ja seda eriti lastele. Kuulen sellele väitele juba ka vastuväiteid: raha napib, sest raamatukogu omanikul on seda kas liiga vähe või ta lihtsalt ei taipa, miks raamatukogu üldse vaja on; puudub ülevaatlik info ilmuva kirjanduse kohta jne. jne. Olen teiega päri, kuid inimesed vajavad raamatukogusid rohkem kui kunagi varem. Järelikult tuleb oma töö vastavalt uutele oludele ümber seada, sest vastasel korral jääme tõega elule jalgu! Eelöeldu põhjal pole raske taibata, et tänases Eesti riigis ei jõua emakeelne lasteraamat igasse lapsi teenindavasse raamatukogusse, kuigi peaks seal ilmtingimata olema. Vastutuse väikeste lugejate ees teeb mitmekordseks asjaolu, et koju ei jõuta raamatuid enam osta. Ja ega peagi jõudma, kuna lugemiseks on raamatukogu, mis peab aitama igal lugejal raha säästa.

Ilmekalt näitas lastekirjanduse puudumist raamatukogudes selle aasta algul läbi viidud Eesti Lasteraamatukogu suurprojekt – 2. "Nukitsamehe" konkurss, mille puhul saatsime raamatukogudesse 1991–1993 ilmunud algupärase lastekirjanduse nimesetikud, et lapsed saaksid ilmunule hinnangu anda. Nagu selgus, polnud raamatukogus pahatihti seda, seda ja seda raamatut. Tagatipuks ilmnes ka kurb tõsiasi, et 5,5 tuhande lapse küsitlusel võitnud H. Käo "Dondi jutud" puudusid samuti paljudes raamatukogudes. Tean täpselt, et "Tiritamm", meie ainuke lastekirjandusele spetsialiseerunud kirjastus, müüs seda pikemat aega hinnaga 2.50! Siit järeldub, et nii mõnigi suur kivi tuleb ka omaenda kapsaaeda visata. Oleks huvitav teada, kui paljud teavad, mitu nimetust lastekirjandust ilmus näiteks läinud aastal? Selle kohta saate täpse info, kui võtate kätte antud ajakirja 1994. aasta nr. 2, lk. 33–39. Eesti Lasteraamatukogu üritab hakata sügisest keskraamatukogudele saatma nimekirju ilmunud laste- ja noorsookirjanduse kohta. Loodame, et vastav teave jõuab iga lapse teenindava raamatukoguni.

Murest väärtkirjanduse leidumuse pärast pöördus minu poole ka hr. L. Leesi, kes õigustatult küsis, miks üldse on vaja raamatukogusid, kui need ei suuda isegi ühekaupa muretseda endale head kirjandust. Antud juhul käis jutt sarjast "Europeia".

Et iga lugeja, eriti laps, leiaks oma raamatu, vajab ta raamatukoguhoidja head nõuannet. Üsna hiljuti näitas 9-aastane tüdruk mulle – nagu endal ootusest põnevil, milline on minu arvamus – uut koomiksit, mille avaleheküljel ilutses rasvane pealkiri "Mõrv raamatukogus." Esialgu võttis muigama, siis hakkas kõhe. Millegipärast meenus kohe Soome raamatukogus kogetu, kus eriti kahtlase välimusega mees pöördus minu kui teenindaja poole sooviga saada kirjandust mürgitaimede kohta. Ruttasin loomulikult abivalmilt otsima, sest

kõik, mis raamatukogus leidub, on lugeja käsutuses. Koomikst veel niipalju, et eitamata selle olemasolu ja menugi, ei tohi see vallutada lapse lugemislaua. Appi peab tulema tark raamatukoguhoidja. Kuid kust neid tarku võtta? Hiljaaegu kuulutas Eesti Lasteraamatukogu lehes, et võtab tööle raamatukoguhoidjaid. Nädala jooksul võttis meiega ühendust 59 soovijat, kellest sõelale jäi kolm. Meie õnn, et isegi raamatukogul on nüüd valikuvõimalus!

Lootusega, et lastel ja lastekirjandusel on tänapäeva Eestis endastmõistetavad privilegid,

P. S. Olen tõsiselt koos oma Eesti Lasteraamatukogu kolleegidega huvitatud teie kõigi arvamusest lastekirjanduse leidumuse ja laste teenindamise kohta raamatukogudes. Kes võtab järgmisena sõna?

Teie

Anne Laude

Eesti Lasteraamatukogu osakond Õismäel Foto: Teet Malsroos

EESTI LASTERAAMATUKOGUDE HETKESEIS

REET ROOSI

ELRi konsultant

Praeguseks ei ole Eesti Vabariigis suletud raamatukogude lasteosakondi ega iseseisvaid lasteraamatukogusid, küll aga on muutumas nende alluvussuhted ja ka paikkonniti suhtutakse raamatukogudes erinevalt. Enamikes maakondades ja linnades teeb kohalik omavalitsus raamatukoguga siiski koostööd. On leitud võimalusi paigutada see parematesse värske remondiga ruumidesse jne.

Raamatukogu on väiksemas kohas tihti ainus kultuurikoht, kus lisaks kirjanduse vahendamisele edendatakse ka mitmesugust huvitegevust. Kahjuks on Eestimaal funktsionaalseid raamatukoguhoneid ehitatud seni väga vähe.

KOMPLEKTEERIMINE. KOGUD

Nii nagu igal raamatukogul, on ka lasteraamatukogul põhitähtis, mida sisaldavad tema kogud. Väga raskeks osutus Eesti lasteraamatukogudele 1992. aasta, mil eesti krooni tulek põhjustas keerulise raamatuhanke situatsiooni. 1992. aastal ilmus vaid 70 lasteraamatut.

1993. aastal töötas Eestis üle 350 väikekirjastuse. Kuna nende trükiplaanid on nõ. salastatud, on raamatukogud trükiste tellimisel raskes olukorras, sest ka ajakirjandusest saadav info on minimaalne. Tavaliselt saadakse raamatu ilmumisest teada alles siis, kui see on juba kaupluses müügil. 1993. aastal ilmus lasteraamatuid rõõmustavalt palju: 186 nimetust, neist 43 algupärased lasteraamatud. Kahjuks ilmub juba mõnda aega palju 30ndate aastate lasteraamatute ümbertrükke, mida lapsed eriti lugeda ei taha. Väga oleks vaja tänapäeva lapse elu ja probleeme käsitlevaid raamatuid. Esineb ka juhtumeid, kus sama raamat ilmub paarinädalase vahega mitme kirjastuse väljaandel.

Majanduslikel kaalutlustel ei anna paljud kirjastused oma trükiseid enam Bibkolektorile ja nii tuleb loota nende hankimisel raamatukogude endi agaruusele. Kaugemate maakondade raamatukogudele on suhtlemine kirjastuste ja raamatukauplustega üle Eesti tülikas ning kulukas. Ka maksavad raamatukogud raamatute ostmisel 18% käibemaksu nagu üksikostjadki. Olukord vajaks kiiret

reguleerimist juba riiklikul tasandil.

Rahade ökonoomsemaks kasutamiseks raamatuvarade soetamisel peab lasteraamatukogu väga täpselt määratlema oma lugejaskonna. On ebaotstarbekas komplekteerida raamatut või perioodilist väljaannet topelt ühe katuse alla või nii laste- kui täiskasvanute raamatukogusse mõlemasse, kui need asuvad lähestikku.

Et raamatukogude suhted maailmaga on avardunud, on ka lasteraamatukogud saanud täiendada oma seni kesist võrkeelsete raamatute fondi peamiselt Soomest, Rootsist, aga ka Kanadast, USAst ja Saksamaalt annetatuga. Mitmed raamatukogud on saanud fondidelt ja organisatsioonidelt, näiteks Avatud Eesti Fondilt nii raamatute soetamiseks rahalist toetust kui võrkeelset kirjandust. Samas tuleb aga kurbusega tõdeda, et teinekord saadetakse meile aegunud ja kulunud raamatuid, millega lugejal pole midagi teha.

LUGEJATEENINDUS

Et raamatute hind on kõrge, ostetakse neid kodusesse väga vähe ja raamatukogude, ka lasteosakondade külastatavus on plahvatuslikult kasvanud. Üha enam võidab raamatukogu populaarsust algklasside õpilaste hulgas. See ei ole neile ainult koht lugemiseks, vaid ka eakaaslastega suhtlemiseks. Kõige innukamalt loevad-vaatavad lapsed koomikseid. Isegi kui see ei ole neile just kõige õigem lugemisvara, loob vaimne õhkkond ja kontakt raamatukoguhoidjaga raamatukogus igal juhul turvatunde. Vähem on lugejaid 7.-9. klassi õpilaste hulgas, kelle mitmekesised huvid (video, sport, muusika jm.), jätavad lugemiseks vähe aega, kuid tuleb nentida, et raamatukoguhoidjal poleks neile ka eakohaseid raamatuid piisavalt pakkuda.

Lasteraamatukogud on alati pakkunud lastele erinevaid ettevõtmisi. Praegugi töötavad neis erinevad lasteringid, ürituste arv üldse on aga vähenenud. Viimane on tingitud kogude inventeerimisest raamatukogude üleminekul omavalitsuse alluvusse, töötajate arvu vähenemisest/vähendamisest, rahapuudusest jmt.

KOOSTÖÖ KOOLIDE JA KOOLI-RAAMATUKOGUDEGA

Üldine kiire elutempo on muutnud kontaktid kooli ja lasteraamatukogu vahel mõnel pool üsna juhuslikeks. Soikunud on raamatukogutundide läbiviimine. Õpetajad annavad koduseid ülesandeid sageli teadmata, kas nende lahendamiseks leidub raamatukogus piisavalt materjali. Probleeme on nn. programmi-kirjandusega – tekib olukord, milles ühe linna eri koolide õpilased peavad samal ajal lugema üht ja sama teost. Selle probleemi peavad kooli- ja lasteraamatukogud koos lahendama. Koostöö on eriti oluline Tallinnas, kus lasteraamatukogusid on vähe ja kooli-raamatukogusid piirab kõhn rahakott.

EESTI LASTERAAMATUKOGU - LASTERAAMATUKOGUDE KESKUS

1967. aastast on Eesti Lasteraamatukogu püüdnud olla toeks Eesti laste- ja kooliraamatukogudele. Täna on kadunud meie nn. ideoloogiline roll, tugevnenud aga informatsiooni vahendav ja raamatukogude tegevust koordineeriv osa. Eesti Lasteraamatukogu tegeleb lasteraamatukoguhoidjate täienduskoolituse ja vahaharidusega, korraldab konverentse, nõupidamisi, kursusi ning seminare.

Eesti Lasteraamatukogu on IBBY ja IASLi liige. IBBY egiidi all oleme kaasa aidanud rahvusvaheliste lasteürituste korraldamisele Eestis, nagu Anderseni päev 2. aprillil ja Pinocchio päev 6. novembril 1993. aastal. ELR on rajanud "Nukitsamehe" auhinna, millega autasustatakse lastele enim meeldinud eesti algupärast lastekirjandust loovat kirjanikke ja -kunstnikke.

Sügisel, 20.-30. oktoobril toimuvate raamatukogupäevade "Laps ja raamat" algatajaid ja peakorraldajaid on Eesti Lasteraamatukogu. Loodetavasti kutsuvad mõisted "laps", "raamat" ja "lugemine" tegema sel ajal Eestimaal raamatukogusid midagi erilist.

EESTI KOOLIRAAMATUKOGUD TÄNAPÄEVA HARIDUSSITUATSIOONIS

KRISTA ESKLA

Tallinna 54. Keskkooli raamatukoguhoidja

Tänapäeva kiires ning muutuv ühiskonnas on informatsioonil, selle kättesaadavusel ja objektiivsusel väga oluline koht. Koolis kogub, korrastab ja vahendab informatsiooni kooliraamatukogu.

Käesolevas kirjutises ei sea ma enesele väga kaugele ulatuvaid eesmärke - teeksin vaid põgusa ülevaate oma uurimusest "Kooliraamatukogude koht haridussüsteemis 1970-1994" ja isiklikest töökoostest 12 viimase aasta jooksul kooliraamatukogus ning viimase aasta vältel Kultuuri- ja Haridusministeeriumis Kooliraamatukogude Nõukogu tööd juhtides.

Viimase 20 aasta jooksul on eriala- ja pedagoogilises kirjanduses Eesti kooliraamatukogude kohta avaldatud suhteliselt vähe objektiivset teavet. Ometi on nende olukord keeruline, sest eri ringkondades nähakse nende funktsioone ja rolli erinevalt. Raamatukogusüsteemis peetakse kooliraamatukogu peamiselt laste- ja noorteraamatukoguks ning metoodilistes soovitusetes, kuidas oma tööd korraldada, lähtutakse just sellest printsiibist, Riigi Kooliamet ning Haridusministeerium lähtuvad aga tegelikult olukorrast haridusasutustes.

Reaalses töösituatsioonis on kooliraamatukogu nii laste- kui noorteraamatukogu, kooli pedagoogiline ning metoodiline keskus, õppekirjanduse kogusse tellimise koordineerija ja jaotaja, samas ka õppekirjanduse müüja õpilastele ja pedagoogidele. Kas viimatinimetatud tööd ikka peaks tegema raamatukoguhoidja, selle üle on mõtteid vahetatud juba mitme aasta vältel. Viimasel aastal on Kooliraamatukogude Nõukogu selles küsimuses Riigi Kooliameti ja Kultuuri- ja Haridusministeeriumi juhtivate töötajatega nõu pidanud ning on leitud kompromisslahendus, et kooliraamatukogude tööd tuleb reguleerida pigem tüüpkoosseisude suurendamise kui raamatukoguhoidjate töökoormuse vähendamisega.

Kuigi kooliraamatukogu on laste- ja noorteraamatukogu, erineb töö seal

suuresti tavapärasest laste- ja noorteraamatukogu tööst, sest seda kasutavad ka pedagoogid ja teised kooli töötajad. Pedagoogide jaoks on kooliraamatukogu pedagoogika- ja metoodikakeskus. Seetõttu on oluline, et raamatukogu teeks koostööd maakondade ja linnaosade hariduskoostistega, mis varustavad kooliraamatukogusid tsentraliseeritud korras haridusasutuste tööks vajaliku kirjandusega.

Kooliraamatukogu on infokeskus. Kahjuks ei võimalda meie haridussüsteem praegu veel arenenud ühiskonna tasemel infovahendamist. Kuid teisenemas on kogu haridussituatsioon. Õpilane peab muutuma õppeprotsessis arvestatavaks kaasaraajajaks, peab õppima iseseisvalt töötama koolis kõige kättesaadavamate infokandjatega - raamatute ja perioodiliste väljaannetega. Kooliraamatukogu juhuslik kasutamine asendub sihipärase ja eesmärgistatud tegevusega. Selle ülesande täitmiseks peab kooliraamatukogu olema hästi varustatud kirjandusega, lugejateeninduseks on vajalikud nii lugemissaal, kataloogid kui ka kompetentne raamatukoguhoidja.

Kooliraamatukoguhoidjaid juhendab ja esindab rahvusvaheliselt Eesti Lasteraamatukogu. Nende kutseoskusi on püütud parandada kursuste ja kutseeksamite korraldamisega. Viimastel aastatel on sellesse protsessi lülitunud ka Tallinna Pedagoogikaülikool, andes täiendõppe korras võimaluse omandada lisaks olemasolevale ka raamatukogunduslik kõrgharidus.

Teadmistejanu ja soov end täiendada peaks ideaalühiskonnas olema iga inimese esmavajaduseks. Ideaalühiskonda ei ole aga olemas ning seetõttu peaks õppimine ja enesearendamine olema ka materiaalselt motiveeritud. Kahjuks on aastaid olnud probleemiks kooliraamatukoguhoidjate töö tasustamine ja nende koht koolitöötajate seas. Kas kooliraamatukoguhoidja on pedagoogilise, teenindava või koguni kooli majanduspersonali hulka kuuluv töötaja? Sellel

probleemil on omad tagamaad. Kui teistes Euroopa riikides on kooliraamatukogu õppeprotsessi integreeritud ja seda täiendav lüli, millel puudub õpikuid ja töövihikuid vahendav funktsioon, siis meie kooliraamatukogude ja nende raamatukoguhoidjate funktsioonid on teisenenud pika sovjetiseerimisaja vältel, kui represseeriti nii kooliraamatukogusid kui nende töötajaid.

1950.-1960. aastatel seati kooliraamatukoguhoidjate ametikoht sõltuvusse klassikomplektide arvust koolis ja see viis väiksemates koolides vastava ametikoha kaotamiseni.

Ajavaheemikus 1970-1990 teisenesis meie kooliraamatukogude funktsioonid õppekirjanduse fondeerimise tõttu. Mitmed juhtivad pedagoogikaspetsialistid väitsid 1970.-1980. aastail korduvalt, et nõukogude koolis on ja jääb õpik peamiseks õppeprotsessi kujundavaks jõuks. Õppeprotsess normeeriti, õpetajale said õppeprogramm ja õppekirjandus rangelt kohustuslikuks, kooliraamatukogust aga kujunes õppekirjanduse ladustaja ning jaotaja-müüja.

Praeguseks on siiski toimunud oluline läbimurre. Riigi Kooliametis on tüüpkoosseisude määramisel arvestatud kooliraamatukoguhoidja tegelikku töökoormust. See annab võimaluse kooliraamatukogude tööd kohtadel paremini korraldada ja oma tööülesandeid diferentseerida.

Eeltoodust võime järeldada, et kooliraamatukogu on koolis omaette struktuuriüksus, mille töökorralduses kehtivad kõik mistahes raamatukogule esitatavad nõuded. Samas ei saa teda lahutada koolist ja õppeprotsessist. Töö kooliraamatukogus nõuab raamatukoguhoidjalt nii koolielu kui raamatukogutöö tundmist. Lisaks sellele on oluline meele pidada, et kooliraamatukogu on sageli lapse esimene raamatukogu ja sealt saab väike inimene esimese kogemuse eluaegsel iseõppimise teel.

KOOLIRAAMATUKOGU KOOLIJUHI PILGU LÄBI

ANDRES HUUL

Haapsalu Wiedemanni Keskkooli direktor

Haapsalu Wiedemanni Keskkool:
465 õpilast (5.-12. klassini)
15 klassi
45 õpetajat

Kooli raamatukogus:
õppekirjandust 14 483 eks.
põhifond 13 165 eks. ehk
28,3 raamatut õpilase kohta
raamatukogu pindala praegu 44,3 m²
pärast remondi lõppu
(sügisest) 120 m²

lugejate arv:
õpilasi 369 ehk ca 80% õpilastest
õpetajaid 45 ehk kõik õpetajad
endistest õpetajatest pensionärid
ca 1/4 õpilaste vanemad, kes tellivad
kirjandust laste kaudu

Mõned aastad tagasi meie koolis
hariduse uuendamist alustades sead-
sime endale kaugeks eesmärgiks viia
õppetöö vastavusse Euroopas levinud
haridusstandarditega. Läänemere-
maade koolisüsteeme uurides jõud-
sime järeldusele, et ühtset standardit
pole. Ainult iseseisva töö oskuse
arendamine koos praeguse akadee-
milise surve säilitamise või suuren-
damisega annab meie lõpetajatele
võimaluse konkureerida Euroopa
tööturul.

Seda tõdenud, seadsime oma
õppetöös prioriteetseks arengusuuna,
kus õpetaja peab muutuma tarkuse-
allikast õpilase koostööpartneriks,
infovahendajaks, koordinaatoriks
paljude infoallikate vahel. See nõuab
eelkõige praegu juurdunud mõtteviisi
ja suhtumise muutmist, ja seda nii
õpetajalt, kui ka õpilaselt. Õpilased
vajavad uuenemisostkust, oskust
vastutada tehtud valiku eest ja oskust
otsustatud ellu viia. Meie õpilased
peavad aru saama, et raske ei ole
ainult algus, vaid et nii see jääbki.

Mis seos on sellel kõigel raamatu-

koguga, võib nüüd küsida. Kõige
otsesem.

Raamatukogu on koht, mille tähtsus
peab võrdväärtustuma klassiruumi
omaga, peab olema koht, kus õpilane
saab rahulikult akadeemilises õhk-
konnas teha tööd, lugedes kasutada
teatmeteoseid, tehnilisi abivahendeid.
Tuleb pidada täiesti elementaarseks,
et kooli raamatukogus või selle
vahetus läheduses on vähemalt üks
personaalarvuti, mis on varustatud nii
kirjatööks vajaliku kui õppeots-
tarbelise tarkvaraga.

Oma koolis oleme just taolist
töökeskkonda loomas. 212 m²-l on
kõrvuti arvutiklass, puhkeruum ja
varsti valmiv raamatukogu lugemisaal.
Meie mõte oli kujundada nendest
ruumidest omamoodi õppekeskus, kus
nii päevasel kui õhtusel ajal võiksid
õppurid teha koolitöid, täiskasvanud
saaksid arvutikoolitust, kirjasõbrad
võiksid kasutada elektroonilise posti,
ärimehed kommertsinfovõrkude tee-
nuseid ja andmebaase ning lapsed
mängida. Arvutid täiendaksid raa-
matuid ja vastupidi.

Arvutisidevõrkude abil saab kooli-
raamatukogus kasutada senisest palju
suuremaid andmebaase, mis tähendab
pikema aja jooksul kokkuhoidu ja
seda nii rahaliselt kui ka raamatukogu
ruumi kasutamise mõttes.

Kooliraamatukogus peab olema ka
nii video- kui fonoteek. Meil on
praegu kooli üritustega videokassette
25 ringis ja neid laenutatakse kooli-
raamatukogust. Neile peaksid lisan-
duma õppeprogrammidega kassetid.

Kõik see nõuab üsna suuri kulutusi,
mida igal pool ei ole kindlasti korraga
võimalik teha. Kusagilt tuleb aga
alustada ja liikuda samm-sammult

edasi. Tähtis on olla ise veendunud
oma eesmärgi õigsuses ja suuta
innustada ka võimalikke rahastajaid.

Väga oluline on kooliraamatukogu
osa lapse lugemisharjumuste kujun-
damisel ja igapäevase koolistressi
maandamisel. Tunnist erutunult
väljunud õpilane võib oma pinge
edukalt maandada kas või Mikihire
seiklusteramatuid vaadates. Ja olgugi
see alguses mõni väga lihtne ja
piltidega raamat, laps peab sealt
saama soovi lugeda ja vaadata üha
uusid raamatuid, peab saama soovi
tungida üha uute raamatute kaudu
tundmatutesse põnevatesse maa-
ilmadesse.

Et see kõik nõuab palju raha, on
selle toimimiseks väga oluline kooli
direktori ja raamatukoguhoidja
koostöö ja teineteisemõistmine.
Samuti peab kooli raamatukoguhoidja
tundma end pedagoogide kolleegina,
sest siis tunnevad seda ka õpetajad
ning naeratava ja enesekindla raa-
matukoguhoidja juurde tulevad
lapsed-lugejad alati, ja lähevad,
raamatud kaenlas.

Eestis on:
691 üldhariduskooli
92 kutseõppeasutust
572 kooliraamatukogu põhifondiga
4000 – 25 000
569 kooliraamatukoguhoidjat

EESTI ALGUPÄRANE LASTEKIRJANDUS LUGEJAEELISTUSES

LEIDA OLSZAK

Eesti Lasteraamatukogu lastekirjanduse kabineti juhataja

Lapsed teavad kõike või mitte midagi – neist kahest äärmuslikust suhtumisest valdab täiskasvanute seas silmnähtavalt viimane ja vaid harva kohtame lapse loomuliku tahte, maitse või tarbe esikohale seadmist. See-eest teavad täiskasvanud oma arust laste kohta alati kõike ja selles ei kahtle keegi. Tõsi – mõnikord tõstavad lapsed protesti, kuid jonnakad-pahadrumalad lapsed surutakse maha ja täiskasvanute tahe võtab endiselt võimust.

Lastekirjandusel on haruldaselt tänuväärne roll nõ. läbirääkimistes lapse ja täiskasvanu vahel. On ju nii, et tavaliselt loob (kirjutab ja joonistab) raamatu täiskasvanu, laps aga reageerib sellele või ... ei reageeri. Just seda asjaolu peaksid täiskasvanud väga tähelepanelikult jälgima, et lapsi lähemalt tundma õppida.

90ndate aastate algul asus Eesti Lasteraamatukogu teostama ammust *idee fixe*'i – asutati eesti kaasaegse lastekirjanduse lugejapoolne auhind nii kirjanikule kui kunstnikule. Meie eesmärk oli selgitada regulaarselt välja, mis on näiteks 2–3 aasta jooksul ilmunud eesti algupärase uudiskirjanduse paremik laste hinnangus, ning teha see üldsusele teatavaks. Loomulikult oli meie jaoks seejuures tähtsaim kogutud informatsiooni sisuline analüüs.

Ettevalmistused auhinna asutamiseks algasid 1991. aasta algul. Toimus auhinna kavandi konkurss, mille võitis TKÜ üliõpilase Elo Liivi "Nukitsamees" – eesti lastekirjandusklassika väikese arenguvõimelise, isegi andeka sarvikpoisi pronkskujuke.

Esimesel korral, 1992. aastal otsustasime võtta vaatluse alla 3 eelneva aasta esmatrükiid lastele. Laste arvamus nii üllitiste teksti kui piltide kohta koguti põhiliselt veebruaris, kokkuvõttes tehti märtsis ning 2. aprillil, ülemaailmse lasteraamatupäeva paiku avalikustati konkursi tulemused.

Arusaadavalt toetusime peamiselt raamatukogudele, kes said meilt võistlevate raamatute nimestikud. Raamatukogudel paluti küsitlusele erapooletult kaasa aidata: eksponeerida kirjandust, levitada toimuvast informatsiooni ning küsitleda oma lugejaid.

Lastelt küsiti eesti lastekirjaniku kõige huvitavama uudisteose ja eesti raamatukunsti kõige rohkem meeldinud piltide kohta. Mainitud võis olla eri raamatuid. Lapsed "hääletasid" kirjallikult, nende "hääled" anti linna- ja maakonnaraamatukogude kaudu Eesti Lasteraamatukogusse. Teine taoline küsitlus – 1991.–1993. aasta raamatute kohta – lõppes 1994. a. märtsis.

Mõlemal korral tegime kokkuvõttes väga pidulikult teatavaks Tallinna Raekojas, kuhu kutsusime laureaadiid – 3 laste lemmikkirjanikke ja 3 lemmik-kunstnikku ning 101 last (parlament!). Viimased loositi vastajate hulgast põhimõttel, et kõik Eestimaa linnad ja maakonnad, kus küsitluses osalejaid leidis, oleksid esindatud.

Esimesel korral kogusime üle nelja tuhande vastuse, teisel aga juba 5,5 tuhat vastust, mis räägib küsitluse suurenevast populaarsusest. 1992. aastal olid vastajate poolest liidrid Ida- ja Lääne-Virumaa, – kuid kui toona leidis ka mõningaid vaikivaid paiku, siis teises küsitluses olid esindatud eranditult kõik suuremad linnad ja maakonnad eesotsas jälle Lääne-Virumaaga, kus saadi ligi 900 häält.

1992. aastal oli vaatluse all 37 eesti kirjaniku 41 teost ja 45 eesti kunstniku pildid 77 raamatule (viimaste hulgas ka uute piltidega kordustrükiid ja tõlke-

teosed), 1994. aastal 42 kirjaniku 58 teost ning 54 kunstniku pildid 91 raamatule.

Esimese Nukitsa-konkursi võitis üllatusmees Voldemar Miller, kes sai auhinna oma raamatu "Tilleprintsess" eest. Viimasest õige pisut vähem häält kogus populaarse lastekirjaniku Leelo Tungla raamat "Kristiina, see keskmine" (II koht) ja Henno Käo raamat "Oliüks" (III koht). Kunstnike tööde hulgast pälvisid esikoha Piret Niinepuu pildid prantsuse munasjuttudele "Saladuste puu". Talle järgnesid Lilian Härm (illustreeris V. Milleri "Tilleprintsessi") ja Edgar Valter (R. Parve "Suur sõnelus").

Juba siis võisime järeldada,

- * et laste eelistused on täiskasvanute hinnangutest küllalt erinevad,
- * et lapse loomulik maitse on tõesti loomulik ja heas mõttes traditsiooniline,
- * et iga raamat võib mõne lapse jaoks olla parim,

* et kirjaniku ja kunstniku loomingut edu laste seas ei määra ei looja iga, avaldatud teoste arv ega kriitikute hinnang neile, vaid tänapäeva lapse hingevajaduste tabamine ning positiivne mõju tema võib-olla veel teadvustamata probleemide lahendamisele.

Selliste eelteadmistega oli meil kindlam asuda korraldama 1993. aasta lõpul teist Nukitsa-konkurssi, mille küsitlusele vastanud olid peamiselt põhikooli II–VI klassi õpilased, 10-aastaseid oli vastanutest 21 %, 9-aastaseid 19 %, 11-aastaseid 17 % – seega kokku 57 % ehk tublisti üle poole kõigist vastanutest. Ka 8- ja 12-aastased ning 7- ja 13-aastased lapsed olid aktiivsed, moodustades kokku vastavalt 24 % ja 13 % vastanutest. Koolieelikuid ja 15-aastaseid vastajaid oli kumbagi vaid veidi üle 1 %.

Poiste ja tüdrukute suhe kõigi vastanute hulgas oli 36 % ja 64 % tüdrukute kasuks, mis vastab enam-vähem meie lasteraamatukogude lugejaskonna soolisele koosseisule. See suhe kajastub ligikaudselt ka läbi kõikide vanuserühmade eraldi.

I koht kirjanikutöö eest ja Nukitsa-laureaadi tiitel kuulus seekord kirjanik-kunstnik Henno Käole. Selgus, et tema raamat "Dondijutud" ("enamjaolt küll lastele, aga ka kõvema närvi keskaleliste keskmisele astmele") on peamiselt 9–12aastaste poiste raamat, kuid huvitab ka samacalisi tüdrukuid.

II koha sai mitme lastekirjanduse bestselleri autor Leelo Tungal raamatuga "Barbara ja suvekoerad", mis on silmnähtavalt 10–12-aastaste tüdrukute raamat vaatamata või just tänu selle eluliselt teravate probleemide käsitlusele (suvekoerad jäetakse maha!).

III kohale tuli samuti tüdrukute raamat – Kuulo Kutsari esialgu ainuke teos "Mõmmikute arstlikäik". Arstist autori aimelise tagapõhjaga raamat sai kuulsaks just tänu väiksemate, 8–10aastaste tüdrukute karulembusele. See lugu turvalisest karuperest on täidetud mängulise terviseõpetusega – ja mitte rohkem. Taas leiab kinnitust laste suur tarvidus lihtsa sooja ja sõbraliku sõna järele, mille mõju antud juhul võimendavad veelgi Ülle Meistri mõnusad pildid.

Konkursi edetabelist parema ülevaate saamiseks selgitasime selle 13 esimese raamatu edu saladuse.

Mõned raamatud olid selgelt tüdrukute-raamatud, nagu Tiia Toometi "Kaur, kõige noorem vanem vend" (eriti populaarne 9–12aastaste seas) või Aino Periviku "Härra Q" (Mister moon) (11–13 aastaste eelistuses). Seevastu nuku-filmimehe ja karikaturistina tuntud Avo Paistiku koomiksilaadne napisõnaline särav pildiraamat "Klaabu, Nipi ja ahne kala" on tõeline väikeste 8–10aastaste meeste raamat. Silmapaiste poisteraamat 10–12aastastele on ka Leelo Tungla õuduste paroodia "Vampiir ja pioneer".

Kuigi poiste-tüdrukute lugemiseelisted ei kajastu iga raamatu puhul nii selgelt, võime veelkord kinnitada meie varasemate suurte uuringute tulemusena selgunud põhitõde, et lapsed-lugejad pole mitte ainult väikesed inimesed, vaid eelkõige väikesed mehed ja naised.

Teiseks võisime seekord eriti selgelt kogeda endiste, kuid veel praegugi kehtivate nn. vanusemäärangute (noorem, keskmine, või vanem põhikooli aste) tinglikkust ja piiratud. Kuigi peaaegu igal raamatul on oma eelislugejad, on sellel

alles teisejärguline seos eelistaja vanusega. Silma paistab tõeliselt heade raamatute lugejaskonna lai vanuseline diapason. Näiteks H. Käo "Dondijutud" ja L. Tungla "Barbara ja suvekoerad" köidavad koguni 8–13-aastaseid lugejaid. T. Toometi tüdrukute lugu "Kaur ..." on formaalselt nooremale astmele liigitatud raamat, kuid menukas ka 8–13 aastaste seas. A. Paistiku sisutihe pidiraamat "Klaabu ..." vaimustab ka 8–13-aastaseid poisse. Või näiteks S. Roosi "Steni muinasjutud", mis kõikide väliste tunnuste järgi peaksid kuuluma algkooliõpilaste lugemisvarasse, kuid mille vastu jätkub ometi huvi keskmisteski klassides ja seda eriti tütarlastel – 12-aastaste lemmik-raamat enamgi kui 8-aastaste.

Poisid näivad oma kirjanduseelistustes olevat umbes aastajagu tüdrukutest ees, mida kinnitab ilmekalt mõnegi universaalse raamatu, näiteks "Dondijuttude" lugejaskond – poisid peavad sellest eriti lugu 11-aastaselt, tüdrukud aga alles 12-aastaselt. Raamatu lugejaskonna vanuseline diapason on esimestel 8–14 aasta vahel, teistel 9–13 aasta vahel.

Selgunud üksikasju võiks tuua teisigi, kuid mainituistki piisab selle mahuka küsitluse kirjanduspoole iseloomustamiseks. Täieliku pildi saamiseks peatume lühidalt ka teise poole tulemustel. Nimelt on Nukitsa-konkurss meil esmakordne nii ulatuslik kokkupuude laste hinnanguga eesti raamatukunstile.

Teise Nukitsa-konkursi kunstnik-laureaat on noor ja alles vähetuntud kunstnik Ulvi Kuusk, kes tuli ja võitis. Tema illustatsioonid H. Chr. Anderseni "Pöial-Liisile" äratasid suurt poolehoidu nii poiste kui tüdrukute, eriti aga viimaste hulgas, meeldides seejuures igas vanuses lastele – 7–13 eluaasta vahel, enim aga 10-aastaselt. Tulemus oli üllatav nii meile kui kunstnikule endale, sest raamat on trükitehniliselt tagasihoidlik. Ometi peitub neis üsna kaasagsetes pildides selle küsitluse üks mõistatusi – millest koguni 2,5 kordne edumaa järgmise raamatu ees?

II koha saavutasid tuntud produktiivse raamatukunstniku Ülle Meistri illustatsioonid Kuulo Kutsari raamatule "Mõmmikute arstlikäik". Tuleb arvata, et valiku tingis teksti ja pildi positiivne koosmõju, sest samalt kunstnikult oli konkursil veel mitu enam-vähem võrdväärset raamatut, kuigi ka need olid üsna edukad. Raamat

tervikuna võlgneb oma edu väiksemate, eriti 8–10aastaste tüdrukute üleüldisele poolehoiule.

III koha pälvisid Ebe Trambergi inglise muinasjutukogu "Kõrkjamüts" illustatsioonid – üks konkursil osalenud raamatukunsti debüütidest, mille autor olnud seni tegev joonisfilmis. Tema pisut vanamoeliste jahedate illustatsioonide edu oli meile samuti üllatus. Ka need pildid kiitsid heaks tüdrukud, seekord peamiselt 10–12 aasta vanuses.

Seega andsid tänava kunstnikupreemia välja tüdrukud, kes ilmutavad illustatsioonide suhtes suuremat entusiasmi ja üksmeelt. Vastukaaluks tuleks aga ka nimetada mõned poistepäraste piltidega raamatud. Kui kujundada neist omaette edurivi, siis 8–12aastastele poistele meeldisid Priit Pärna pildid M. Cerniku luule-raamatule "Kes ehmatab ploome", Avo Paistiku pildiraamat "Klaabu ..." ning Edgar Valteri pildid J. R. R. Tolkieni raamatule "Leht ja puu". Need illustatsioonid on konkursi võitjatest hoopis erinevad, mistõttu tuleb tõdeda, et pildi-Nukitsa laureaatide töodes väljendub peamiselt tüdrukute maitse.

Poiste pildieelistused on enamasti dünaamilised, humoorikad, fantaasiaküllased ja kahtlemata meisterlikult teostatud. Need pildid mitte ainult ei illustreeri, vaid lisavad tekstile ka midagi olulist juurde. Kui tõtt tunnustada, siis poiste maitse on seeläbi kuidagi küpsem ja täiskasvanule vastuvõetavam.

Jälgisime ka paari täiskasvanute poolt kõrge hinnangu saanud raamatu edu meie konkursil, näiteks laste suhtumist Jaan Tammsaare piltidesse muinasjuturuumatus "Rehepapp ja Vanapagan" ning Reti Saksa piltidesse Michal Snuniti raamatus "Hingelind", millest esimesed on piltide poolest poisteraamatu, teised tüdrukute-raamatu pildid. Mõlemad asuvad ligi 90 raamatu pingereas keskmisest kõrgemal kohal. Selle juba täiesti arvestatava positsiooni määrasid lapsed, kes neid pilte juba "lugeda" oskavad, ehk teisisõnu – kunstiteos avaneb alles aja jooksul ja meil on seega stiimul arendada lastes võimet seda ära tunda.

Eelõeldu põhineb eesti algupärase lastekirjanduse uusimatel näidetel. Edaspidi loodame koguda sellele lisaks üha enam argumente, jätkugu meil vaid tahtmist ja tarkust kõike lahti mõtestada.

KIMPUS ARTIKLITE BIBLIOGRAAFIAGA

ERÜ analüütilise kirje töögrupi liikme mõtteid

ANNE KLAASSEN

TARi bibliograafiaosakond

Tänavu on mitmel korral koos käinud ERÜ töögrupp, et töötada välja Eestile sobivad artiklite bibliograafilise kirjeldamise reeglid. Senistest jäigavõitu ja tänapäeval kohati sobimatutest nõukogude normidest kinnipidamist ei saa enam kellelegi kohustuslikuks teha, aga reegleid on bibliografeerimiseks vaja. Et laienenud suhtlus ja infovahetus Läänega tingib sealse malli arvestamist, seisib töögrupil kõigepealt ees senisest põhjalikum rahvusvaheliste ettekirjutuste, teiste maade ja Eesti andmebaaside ning trükiväljaannete traditsioonide ja hetkeseisu uurimine, järgmiseks ülesandeks koostada sellised normid, mida ei peaks hakkama kohe ümber tegema.

Bibliograafid ootavad selle töö tulemust, kuid selle saavutamine on osutunud arvatust keerukamaks. Raamatute kirjeldamisega nii suuri probleeme ei paista olevat - selles osas on meile ammu tuttav nõukogude GOST üsna lähedane rahvusvahelistele reeglitele*. Raamat on teadagi vanem ja püsivama sisuga kui perioodika, seetõttu on ka tema kogumisel ja hoidmisel, selle juurde kuuluvate nimestike ja kataloogide koostamisel pikem traditsioon. Tema kui terviku kirjeldamise põhireeglid on ammusemad ja püsivamad kui väljaannete üksikosade bibliograafilisel kirjeldamisel.

Perioodikaväljaannete sisutihedus, -valik ja vormistus on üle maailma väga mitmekesine, ja kuigi on olemas reeglid sariväljaande kui terviku bibliograafiliseks kirjeldamiseks**, ei ole analüütilist kirjeldamist seni veel õnnestunud rahvusvaheliselt vastuvõetavasse raamidesse suruda. Vastava ülesande saanud komisjon, mille koosseis on aja jooksul küll muutunud, on IFLA hõlma all töötanud juba 1978. aastast alates, seni ei ole aga meieni jõudnud midagi peale 1988. aastal ilmunud soovitusliku iseloomuga juhiste***.

Aga ka nimetatud soovitusel jätavad paljus soovida, on pealiskaudsed ja täis vasturääkivusi. Ma ei arva, et neid reegleid on püüdnud teha saamatud inimesed või et nad oleksid oma ettevõtmisse hoolimatult suhtunud. Asi on hoopis selles, et eri maade soliidsetes bibliograafiates on juurdunud erisugused vormistusviisid. Ka ühes ja samas riigis välja antud bibliograafiad ei sarnane üksteisega kuigi palju, rääkimata raamatu- või ajakirjasisestest kirjandusloeteludest.

Põhjuste uurimist võiks jätkata nii: analüütilises kirjes on ilmumisallika elementide ja kirjemärkide arv piisavalt suur, et võimalike variantide süsteem väljuks kontrolli alt. Et kirje koostajaid on tegelikult tohutult palju (kõik teadusajakirjad on täis viiteid kirjandusele, põhiliselt analüütilist kirjet), üldtunnustatud reeglid aga puuduvad, võib julgesti väita, et ära on kasutatud kõik võimalikud variantid. Seda kinnitavad ka senised kogemused. Paljud teadusajakirjad annavad oma autoritele küll juhised, kuidas kirjeid koostada, mis aga paraku sootuks erinevad mõne teise ajakirja toimetuse omadest. Kuigi ühtsuse vajalikkust mõistavad kõik, ei hakka keegi oma aastakümnetepikkusi traditsioone naljalt muutma. Nii jäävad paratamatult hätta need, kes tahavad välja töötada ühtseid, enamusele sobivaid reegleid. Nagu meiegi töörühm.

Bibliograafiaetaevas ei ole aga täiesti tume. Pikapeale hakkab midagi selguma, on leitud ühiseid jooni IFLA juhiste ja erinevate lääne- ja põhjamaade uuemate üllitiste vahel. Kõigepealt: kaks kaldkriipsu ilmumisallika ees ei ole nõukogudeaegne väljamõeldis, nagu paljud arvasid, vaid rahvusvaheliselt levinud ja soovitatav kirjemärk. Kirjes hakkab see hästi silma. (Paralleelselt soovitatakse IFLA juhistes küll ka varianti, kus igasugune ilmumisallikas

kirjutatakse uelt realt, ees "In:"). Veel üks juhistes ja tegeliku tarvituse kindlalt ühine joon on: ajakirjade ilmumisaasta märgitakse analüütilises kirjes ümarsulgudesse. Meile on see harjumatu, sest nõukogude GOST seda ei lubanud, mujal on aga tehtud nii juba ammu, eriti viidetes.

Edasi tuleb lahendada järjestusprobleemid. Märkide järjestus kirjes on olulisem kui märgid ise, mistõttu see põhjustab ka enam vaidlusi. IFLA soovitab nii kõite kui perioodilise väljaande numbri tuua enne aastat, vähemalt 50%-l uuritud bibliograafiatest on aga kõide (või aastakäik) näidatud enne aastat, number aasta järel. Mõlemal järjestuse viisil on oma loogika ja omad eelised. Meie ei ole eesti ajakirjade puhul aastakäiku enamasti märkinud - paljudes väljaannetes seda polegi kirjas - ja harjunud oleme nii: enne aasta, siis number, siis leheküljed. Sellise järjestuse soovibki töörühm jätta meie oludes normiks.

Nähtavasti tuleks siis teha niimoodi:

... // Eesti Loodus (1989) nr. 9, lk. 600-602.

... // Eesti TA Toim. Keemia. 42 (1993) 4, lk. 214-215.

Vanemad bibliograafid teavad, et selline järjestus oli meil tavaks 1960. aastatel, enne GOSTi 7.1-69. (Põikpäine vahemärkus: ja mis siis õieti juhtuks, kui sulgude asemel panna komad, nagu pärast 1960. aastat?)

Kogumikuartikli kirjeldamisel oli nõukogude GOST lähedasem rahvusvahelistele soovitudele. Proovime anda näiteid (lootuses, et neisse ei lipsa trükivigu), viimane neist translitereeritud slaavi tähestikust ladina tähestikku:

... // Tartu ja kultuur. Tallinn, 1990. Lk. 145-149.

... // Folia Baeriana. 6. Tartu, 1993. S. 82-85.

... // Itoigi ornitoloogiseshkih issle-

*International Standard Bibliographic Description for monographic publications / IFLA. UBCIM. - London, 1987.

** International Standard Bibliographic Description for serials / IFLA. UBCIM. - London, 1988.

*** Guidelines for the application of the ISBDs to the description of component parts / IFLA. - London, 1988.

dovaniij v Pribaltike: Trudy V Pribalt. ornitol. konf. Tallinn : Valgus, 1967. S. 41-47.

Need on kirjeskeemid kõige laiemas laastus. Edasi peavad selles leidma oma õige koha ja sobiva kirjemärgi ISSN (ISBN), illustatsioonid, eri kategooriate märkused, annotatsioonid jm.

Omaette ooper on ajaleheartiklite kirjeldamine. Rahvusvahelised juhtnöörid on koostatud nii, nagu poleks ajalehti olemaski. Vastavaid näiteid leiab väga üksikutest välisbibliograafiatest ning igas kohas on sellel ikka ise nägu. Ühtlust pole ka Eesti raamatukogude ja väljaannete praeguses tarvitusviisis. Et aga meie bibliograafid peavad ajalehete kirjeldamisega palju tegelema, püüame vaadelda sedagi osa.

Ajaleheartikli kirjeldamise kõige pikem traditsioon näeb meil välja selline (enne GOSTi 7.1-84):

... // Öhtuleht, 1972, 21. mai.

Artikli leidmise hõlbustamiseks on mõnikord, eriti vanematel ajalehtedel, vaja näidata ka selle number, mahukamatel ajalehtedel leheküljed. Käepärane oleks ajalehe- ja ajakirjartikli ühtlustatud vorm kirjes, näiteks selline, olgu siis aastanumber sulgudes või komade vahel:

... // Rahva Sõna (1928) 5. veebr., nr. 29, lk. 6.

Kuunimede väljakirjutamine väljaande põhikeeles on osutunud otstarbekaks, kuigi sellega tekib vahel õigekirja probleeme (näit. leedu-keelsetel väljaannetel).

Ametlikus dokumentatsioonis on daatumi märkimise rahvusvaheline normskeem "üldiselt üksikule": aasta, kuu, kuupäev (kõik araabia numbritega). Üksikjuhtudel on seda juba Eestis ajaleheartiklite analüütilisel kirjeldamisel kasutatud. Kui selline kasutusviis bibliograafias laieneb, saab temast segaduste allikas väga pikaks ajaks.

Nagu näha, jätkub probleeme juba põhiskeemide paikapanemisel. Paisatab, et otstarbekam oleks mõnes kirjedetailis tagasi minna meie varasema, normeerimiseelse, praktikas kontrollitud traditsiooni juurde. Oleme üle elanud kolm nõukogude GOSTi (1969, 1976, 1984), igas uued

nõuded. Mõned muudatused 1976. aasta standardis tehti ka 1979. aastal. Artiklite kirjeldajail oli kõige raskem vastu võtta viimast, 1984. aasta GOSTi, mis hakkas kehtima 1. jaanuarist 1986. Targemad olid need, kes ei kiirustanud kõiki hüppeid ja pöörded kohe kaasa tegema, kuid nii sai toimida ainult suurte, jätkuvalt täiendatavate kartoteekide puhul. Trükiväljaannetes tuli nende ilmumise huvides tahes-tahtmata ettekirjutusi järgida.

Kehtinud reeglitel olid kindlasti ka oma head küljed. Standard koos eraldi ilmunud seletustega oli põhjalik ja võimaldas enamikul erijuhtudel lahenduse leida. Trükitud bibliograafia (kaasa arvatud viited) oli Eestis 1980. aastate algul umbes kolmveerandi osas vormilt ühtlane. Oma rolli mängis selles ka vabariikliku bibliograafiakomisjoni läbimõeldud tegevus. Kui ainult kirje ühtlust silmas pida, oli meil vaid 5-6 aastat tagasi olukord parem kui praegu. Pärast iseseisvumist on ka bibliograafia valdkonda tulnud palju iseotsustamist ja isikliku maitse järgi ümber tegemisi. Pilt on läinud kirjumas, mis infovahetust muidugi ei hõlbusta. Võimalikult ühtlast kirjevormi tahaks näha automatiseeritud andmebaasides – meie väikese riigi piires oleks see loomulik.

Küllap ületame oma katsetuste perioodi ja jõuamegi selleni, võtab aega mis võtab. Kaugem perspektiiv on kirje põhimõtteline ühtlus Eesti trükitoodangus. Selle poole peab vähemalt püüdlema. Hea oleks, kui meie tulevaste, päris oma reeglite kandepind oleks laiem ning nende tegemise käigus ütleksid oma sõna kõik, kellel on asjakohaseid mõtteid ja ettepanekuid. Praegu on selleks õige aeg.

Töö käib. Reegleid ei tehta üleöö ega ülepeakaela. Analüütilise kirje uus norm peaks lubama rohkem alternatiivseid lahendusi kui varem. Võimalik, et esialgu tuleb meie töögrupil võtta eeskju IFLA komisjonist ning piirduda üksnes üldiste soovitustega.

Ainult, et need peavad olema meile, eestlastele sobivad.

Eesti ajaloo bibliograafial on pikeamad traditsioonid teistest eriala-bibliograafiatest. Bibliograafiategevuse jätkamiseks tegi Tartu Ülikooli Raamatukogule ettepaneku Õpetatud Eesti Seltsi president professor Herbert Ligi (1928–1990) 1990. aasta suvel. 1991. aastal asuti retrospektiivse "Eesti ajaloo bibliograafia 1918–1944" koostamisele.

19. sajandi 60ndail aastail hakkas Balti kubermangude ajaloo bibliograafia jaoks materjali koguma Eduard Winkelmann (1838–1896), kes oli tol ajal ajalooõpetaja Tallinna Toomkoolis (1860–1865) ning hiljem Tartu Ülikooli dotsent (1866–1869) ja Õpetatud Eesti Seltsi president (1867–1869). Õpetatud Eesti Selts aitas igati kaasa bibliograafia ilmumisele 1869–1870 Peterburis. Toetati ka selle parandatud ning täiendatud teise trüki ilmumist 1878. aastal Berliinis, mis kandis pealkirja "*Bibliotheca Livoniae historica*". Systematisches Verzeichniss der Quellen und Hilfsmittel zur Geschichte Estlands, Livlands und Kurlands". (Kuna Balti kubermangude piirid ei ühtinud etniliste piiridega, siis vaatlesid teadlased Eesti-, Liivi- ja Kuramaad tavaliselt koos.) Väljaanne registreeris 11756 nimetust.

1870. a. lõpus asuti Riias tegutsenud Venemaa Läänemere Provintside Ajaloo ja Muinasteaduste Seltsi (Gesellschaft für Geschichte und Alterthumskunde der Ostseeprovinzen Russlands) algatusel ajalookirjandust jooksvalt registreerima. Peamiselt Constantin Mettigi (1851–1914) ja Arthur Poelchau (1845–1919) poolt koostatuna ilmus Riias aastatel 1881–1923 "Die Livländische Geschichtsliteratur im Jahre 1879–1913". Eesti-keelse ajalookirjanduse ülevaated ilmusid "Eesti Kirjanduse Seltsi Aastaraamatus" aastail 1909–1917.

EESTI AJALOO BIBLIOGRAAFIA TRADITSIOONE JÄTKAMAS

KERSTI TAAL

TÜRi vanembibliograaf

1920ndate aastate algul avanesid uued võimalused bibliograafiatöö jätkamiseks. Balti-saksa ajaloolaste kõrval alustasid oma teadlaseteed eesti rahvusest õpetlased, kelle juhendajaks sai soomlasest ajaloo-professor Arno Rafael Cedeberg (1885–1948). Ta töötas aastail 1919–1928 Tartu ülikoolis Eesti ja Põhja-maade ajaloo professorina. Cederbergi algatusel hakkasid noored ajaloolased Evald Blumfeldt (1902–1981) ja Nigolas Loone (end. Treimuth, 1907–1937) koostama järke E. Winkelmanni bibliograafia. "Eesti ajaloo bibliograafia 1877–1917" neli vihikut ilmusid aastail 1933–1939 "Akadeemilise Ajaloo Seltsi Toimetistes" nr. 8. Ilmunud ajalookirjandust registreeriti selles 14256 nimetust. Kahjuks puudub bibliograafiast venekeelne kirjandus, mille kohta pidi väljaande koostama Karl Weltmann (1876–1961), see töö jäi aga lõpule viimata. K. Weltmanni koostatud kartoteegid asuvad Tartu Ülikooli Raamatukogus.

Uuesti avaldati "Eesti ajaloo bibliograafia 1877–1917" Balti Ajaloo Komisjoni poolt 1987. aastal sarja "Quellen und Studien zur Baltischen Geschichte" kümnenda köitena. Väljaandele kirjutas eessõna professor Paul Kaegbein.

Paralleelselt retrospektiivse bibliograafia koostamisega alustati ka ilmuva ajalookirjanduse registreerimist. Õpetatud Eesti Seltsi väljaandel ilmusid aastate 1918–1923 ja 1929–1931 kohta aastaraamatud "Eesti filoloogia ja ajaloo aastaülevaade" (Tartu, 1922–1938; I anne 1918. a. kohta kandis pealkirja "Eesti filoloogia kriitiline ja bibliograafiline aastaülevaade".) Kahjuks ei jätkunud piisavalt tööjõudu ja võimalusi väljaande jooksvaks koostamiseks ja trükkimiseks. Aastate 1924–1928

kohta on Kirjandusmuuseumis olemas täielik materjal, 1930ndate aastate kohta jõuti materjali koguda vaid osaliselt.

Eesti ajaloolased tegid kaastööd ka aastate 1936–1937 kohta koostatud 12kõitelisele rahvusvahelisele ajaloo-bibliograafia "International Bibliography of Historical Sciences".

Praegu koostatavat retrospektiivset "Eesti ajaloo bibliograafia 1918–1944" pannakse kokku varasemate eesti, aga ka naabermaade, eelkõige rootsi ja soome ajaloobibliograafiate, näiteks Kirsti Antini "Suomen historiallinen bibliografia 1986–1990" (Helsinki, 1992) eeskujul. See ei hõlma ainult kitsalt ajalooteaduslikke uurimusi, vaid kujuneb ulatuslikumaks ajaloo- ja kultuuriloolise materjali andmestikuks, kust ei puudu ka personaalia osa. Püüame registreerida kogu Eesti ajalugu käsitlevat nii Eestis, naabermaades kui ka mujal maailmas ilmunud kirjandust, olenemata autori rahvusest või uurimuse keelest.

Oma ülesehituselt sarnaneb koostatav bibliograafia kõige enam Blumfeldt-Loone omaga. Loobusime vaid üldist maa- ja loodusteadust, keeleteadust, rahvaluulet ja kirjanduse ajalugu puudutavate kirjatööde bibliografeerimisest, sest nende erialade kirjandus peaks kuuluma vastavate erialabibliograafiate ainevaldkonda. Kavandatava trükise peatükid on:

- Eesti ajalugu muinasajast alates
- ajaloo abiteadused (heraldika, sfragistika jt.)
- historiograafia
- arhiivindus
- etnograafia
- majandusajalugu
- kiriku- ja usundilugu
- hariduse ja kooli ajalugu
- kultuurilugu (kunst, muusika, tea-

ter, ajakirjandus, seltsid, teadus, sport)

– eestlased väljaspool Eestimaad (eelkõige Venemaal)

– vähemusrahvuste ajalugu Eestis (balti-sakslased, rootslased, vene-lased, juudid)

– kohaajalugu

– personaalia

Ulatuslikust personaalia osast leiab tuntud isikute kohta ilmunud raamatuid, asrtikleid, aga ka nende memuaare. Eestlaste kõrval kogume materjali Eestiga seotud muust rahvusest inimeste, eelkõige baltisakslaste kohta.

Eesti ajaloo varasemate perioodide kohta ilmusid aastatel 1918–1944 valdavalt teaduslikud uurimused, aga tollest ajast põhjalikke teadustöid Eesti Vabariigist on üsna vähe (peamiselt Vabadussõjast). Bibliograafiasse valisime me viimastest need raamatud ja artiklid, mis on selle perioodi uurijate allikmaterjal tänapäeval: statistilised ülevaated, tähtsamate sündmuste kroonikad, seaduste ja määruste kogud, välislepingud, tähtsamate sise- ja välispoliitiliste sündmuste kirjeldused jm.

1920.–1930ndail aastail ilmus arvukalt Baltimaid, sealhulgas Eestit tutvustavaid raamatuid, mille autoriteks valdavalt välismaalased. Enamik neist teostest sisaldavad ka ajaloolise ülevaate osa. Nende raamatute põhjal saaks huvitava pildi sellest, millised teadmised Eestimaast jõudsid laia maailma nimetatud aastatel.

Bibliograafiat koostavad teadusbibliograafia osakonna töötajad Elo Lindström, Helgi Solba ja Kersti Taal. Ligikaudu 10 000 kirjet sisaldav süstemaatiline kartoteek on huvilistele kättesaadav Tartu Ülikooli Raamatukogu teadusbibliograafia osakonnas.

SÕNUMIST KIRJANIKU LOOMINGUS

ENDLA KÖST

1.

Alljärgnevalt tutvustan mõningaid lähenemisviise ilukirjanduslikule loominguale kui sõnumile, mis seob ja ühendab teksti kõiki, nii sisulisi kui vormilisi komponente ja moodustab seega keskme, mille ümber koondub teksti tõlgendamine ja mõistmine.

Algame probleemist, mille üle on piike murtud sajandeid: kellele kirjutab kirjanik: kas lugejale või iseendale? On olemas kaks seisukohta.

Esimene: kirjanik kirjutab lugejale; ilma mõistva lugeja kaasaloomis-tahteta ja –võimeta oleks teos “sumnult sündinud” (J.-P. Sartre) – teost poleks lihtsalt olemas. Kultuurisündmuseks muutub ja kultuuriotsustusi lülitub kirjandusteos vaid lugeja kaudu; teksti loomist – nagu väidavad paljud kirjanikud – saadab kujutus kirjaniku tunde- ja mõttemaailmale lähedastest inimesest, kes loodavat teost mõistab ja oma poolehoiduga innustab – virgutab autorit. Kuigi kirjanik seda ei pruugi endale teadvustada, lähtub ta loomingu missioonitundest, olgu ta siis selle kaudu hoiataja, väärtuste kuulutaja, rahva mälu hoidja, inimsuse kaitsja või kõik need kokku. Tuntud on seisukoht, et kirjanik vastutab millegi eest, tema suhtumine on eetilise – oma loomingu püüab ta muuta inimesi paremaks. Niisugune kirjanik ei saa olla ükskõikne ei lugeja ega oma teose mõju suhtes. Kui tema teost ei mõisteta kaasajal, jääb ometi lootus, et seda mõistetakse tulevikus, nagu seda on ju teadupärast ka korduvalt juhtunud.

Teine: “Kunstiteos, millel pole muud eesmärki, muutub iidoliks; jah, meie ebajumalaks, kes nõuab endale ohvriks kõik ...”, kirjutab F. Mauriac. “... romaan, mis ei tee meid targemaks kellegi teise suhtes, annab meile siiski teateid kirjaniku enese kohta.

Pole tähtsust, kas ta aitab meid kasulikult edasi inimese tundmises, olles seega kasutu nii õpetaja kui moralisti jaoks, nii või teisiti annab ta üht-teist teada neile, keda huvitab autori juhtum ... Nõnda peab siis kristlane, kui ta on kirjanik, leppima sellega, et tal pole muud vabandust kui kutsumus. Ta kirjutab romaane, kuna tal on põhjust arvata, et ta on ilma sündinud just selleks, et neid kirjutada ...”¹

Nagu näha, pooldab F. Mauriac seisukohta, mille kohaselt kirjanik kirjutab talle endalegi arusaamatuks jääva kutsumuse ajal. Kirjanik kirjutab sellepärast, et “tal heliseb üks helin rinna sees” – kui meeles pidada Juhan Liivi. Kirjutades enesest, maailmast ja elust, mis teda ümbritseb, suudab ta hoomata sellest vaid osakese ning sedagi valgustada oma isikliku, subjektiivse nägemise ja mõistmise kohaselt. Elamus, mis annab tõuke loomiskavatsuseks, on kirjanikule väga lähedane; selle mõtestamine ja läbikirjutamine vabastab ta pingest – millestki, mis teda rõhus, vairustas või üllatas. See on eneseteostus, pide iseendale. Kirjanikul puudub ühiskondlik missioon, teda ei huvita lugeja; ta saadab maailma teateid, mille edasine saatus – kas ja kuidas neid vastu võetakse, pole talle enam oluline.

Aga ka kirjanik, kes on oma teose lugeja suhtes salliv, avaldab siiski oma teateid – kujundab oma sõnumi hoolikalt tekstiks, viimistleb seda ja hoolitseb tarmukalt selle ilmumise eest. Kirjanikuks kujunemise oluliseks eelduseks peetakse teatavasti soovi kirjutada ja sõnaseadmise oskust. Muidu võivad looduse poolt erilise nägemise, erksa kõrva ja särava fantaasiaga varustatud jutuvestaja võimalik et hiilgavad võimed kasutamata jääda. Kui aga inimesel on kirjanikukalduvusi ja ta valitseb oma

töövahendit – sõna –, siis pole loomulik, et ta sooviks saata oma sõnumit tühjusse ega tahaks end teadvustada maailmale. Inimesele pole omane suhelda ainult iseendaga, seda võib ta teha vaid hädakorral – surve tingimustes – või mingit muud laadi erandjuhul (näiteks päevikus). Teiselt poolt pole põhjust arvata, et sellise kirjaniku teostes, kes avalikult deklareerib, et ta arvestab lugejat ja saadab oma sõnumi lugejale, poleks teda ennast. Väidetakse, et realismi tunnusjoontega kirjanduses on leida rohkem ümbritsevat elu ja vähem kirjanikku ennast kui modernistlikes tekstides. See pole õige. Tuhandete sidemetega, sadade nähtamatute niitidega on iga kirjutaja seotud elu külge, toimugu see, millest ta kirjutab, siis temast väljaspool või temas endas. Iga kirjanik kirjutab nii iseendale kui lugejale. Oma võimete ja võimaluste kohaselt püüab ta edastada sõnumit keerulisest ja vastuolulisest nähtuste kompleksist, mida nimetatakse inimeksistentsiks.

2.

Tutvustaksin siinkohal lühidalt kolme teadussuunda: **hermeneutikat**, **retseptiooniteooriat** ja **retoorikat**, mida ühendab suhtumine lugejasse kui kultuuriotsustusi olulisse faktoris ja tähelepanu teksti väärtustele ja mõjule. Nende, loomingu seotud iidsete küsimuste uurimine sai uue hoo 1950.–1960ndatel aastatel, vastukaaluks immantsust rõhutavaile teooriatele. *Hermeneutika* mõiste on pärit antiikajast ning seda tähistav sõna tuleneb Hermese nimest, kes tõi Olümposelt maa peale inimestele sõnumeid, mida tuli tõlgendada ja mõista. Uuesti elavnes hermeneutika keskajal, kui eeskätt kloostrites püüti seletada ja tõlgendada Piiblit kui Jumala läkitust inimestele. Tänapäeva

¹ Francois Mauriac, *Endise aja nooruk*. Tallinn, 1991, lk. 176–177.

hermeneutika, mis tugineb I. Kanti, H. Spencersi, H. Bergsoni, M. Heideggeri jt. filosoofiale, püüab välja töötada universaalset meetodit, mille abil leida ja mõista tõde kirjalikes humanitaarteaduslikes tekstides (filosoofia, kunst, ajalugu). Kaasaja hermeneutika rajajaks peetakse W. Dilthey'd ja F. Schleiermacherit. Kaasaja väljapaistvaim hermeneutik on Hans-Georg Gadamer, kelle 1960. aastal ilmunud ja korduvalt uuesti välja antud teost "Tõde ja meetod" ("Wahrheit und Methode", 1960) on nimetatud "hermeneutika piiblikuks".

Hermeneutika põhiküsimuseks on mõistmine ning nende tingimuste väljaselgitamine, mille toimet mõistmine toimub. Selleks tuleb psühholoogiale toetudes süüvida autori sise maailma, mõista elu, mille on kirjandusteosesse paigutanud selle looja, mõista teksti autorit vahest pareminigi, kui ta on end ise mõistnud. Tuleb usaldada intuitsiooni, sisetunnet; mida lähedasema vaimse kontakti tõlgendaja saavutab autoriga, seda parem.²

Tõlgendamisel on oluline uskuda teksti tõepära. Tõlgendaja mõõdab teksti oma sisemise ning ajaloolise kogemuse mastaabis. See ilmneb teksti lugemisel saadavas naudingus, elamuses. B. Stolt nimetab seda südamega mõistmiseks.³

H.-G. Gadamer rõhutab kolme olulist komponenti sõnumi adekvaatsemaks tõlgendamiseks:

1. Väärtuste vaagimisel (hermeneutikat on W. Dilthey nimetanud ka väärtuste tunnetamise teooriaks) tuleks silmas pidada eetiliste kõrval ka esteetilisi väärtusi.

2. Kirjandusteos ei teki tühjale kohale, temas on varjatud kujul olemas nii oleviku kui ka eelnevate

ajajärkude tekstide jäljed. Seega peab teksti interpreteerimisel paigutama selle traditsioonide horisondile, et mõista selgemini kirjandusprotsessi järjepidevust.

3. Sõnumi väärtustab esteetiliselt ning teeb võimalikuks selle mõistmise keel. Keeles – suhtlemisvahendis ja kultuurimälu hoidjas – peegeldub kirjaniku individuaalsus.⁴

Viimasel ajal ongi hoogustunud kirjandusteose teksti ja temas leiduvate teiste tekstide jälgede (J. Kristeva järgi interteksti) uurimine. M. Riffaterre, kes on uurinud interteksti mõju retseptsioonile, peab intertekstiks teiste tekstide kogusummat, mis meenub raamatu lugejale ning tekitab temas assotsiatsioone sellega (fragmendid varemloetud teostest).⁵

Viimatimainitud probleemid kuuluvad juba hermeneutika ja retseptsiooniteooria piirimaile. Mõne teadlase arvates ongi need kaks teadusharu nii oma uurimisainelt kui eesmärgiselt lähedased, et retseptsiooniuurimist võib nimetada hermeneutika printsiipide praktiliseks jätkamiseks. Kuna olen juba mitmes artiklis⁶ püüdnud selgitada retseptsiooniteooria olemust, piirduksin siinkohal vaid mõne sellekohase märkusega.

Tekstide retseptsiooni uuritakse põhiliselt kahes suunas. Üks suund on seotud lugemisprotsessi ning lugejaga (mitmesugused teksti vastuvõtmist pidurdavad või soodustavad psühholoogilised tegurid, lugeja esteetiliste otsustuste tingitus, kirjanduse mõju lugejale, lugejaskonna tüpoloogia jne.). Teine suund uurib teksti, et avastada sõnumit implitsiitsele (oletatavale) lugejale ja adressaadile ning kirjaniku strateegiat sõnumi võimalikult mõjurikkamaks

edastamiseks.

Retseptsiooniteoreetikute ja -praktikute arvukast perest on tuntumad Hans-Robert Jauß ning Wolfgang Iser. Oma teostes ("Literaturgeschichte als Provocation", 1970; "Ästhetische Erfahrung und literarische Hermeneutik", 1977) rõhutab Jauß nagu Gadameri esteetilise kogemuse, naudinguga ja kunstilise elamuse osatähtsust sõnumi vastuvõtmisel. Iga tekst projitseerub lugeja ootuste horisondile⁷, mille loob eelnev kogemus. Tuntud on Jaußi poolt välja töötatud indentifikatsiooni tüpoloogia, mida pole kahjuks võimalik lühidalt iseloomustada.

Wolfgang Iser ("Der implizite Leser: Kommunikationsformen des Romans von Bunyan bis Beckett", 1972; "Der Akt des Lesens: Theorie Ästhetischer Wirkung", 1976) on analüüsinud lugemise mehhanisme ja mõju faktoreid, kirjeldanud teksti ajaloolis-funktsionaalseid mudeleid, kirjaniku strateegiat lugeja tähelepanu võitmiseks ja pinget tekitamiseks jne. "Iga teos mõjutab igat lugejat erinevalt," arwab Iser. Kirjanik ei saa panna kõike sõnadesse, midagi jääb ikkagi teksti taha (Kanti arvates annabki see kunstile võlu), selle tabamiseks on aga tarvis intuitsiooni, sisseelamist kirjaniku vaimuilm.⁸

Kui hermeneutika tegeleb teksti tõlgendamise ja retseptsiooniteooria kirjanik-teos-lugeja suhetega, siis retoorika uurib seda, kuidas autor on teksti koostanud. Teatavasti pärineb *retoorika* termin antiikajast, mil selle teadusharu ülesanne oli anda kõnekunsti reeglid: kõne olgu täpne, loogiline, emotsionaalselt mõjuv ja naudinguga kuulatav. Keeleliselt sama taotleb ka kirjandusteose autor. Tänapäeva retoorika ülesanne ongi

² Vt. Wilhelm Dilthey, Hermeneutika tekkimine. "Akadeemia" 1991, nr. 5, lk. 1036–1066.

³ Birgit Stolt, Textgestaltung-Textverständnis. Stockholm, 1990, lk. 114–120.

⁴ Vt. H.-G. Gadamer, Wahrheit und Methode. Tübingen, 1960.

⁵ Vt. Jaan Undusk. Etüüdid tekstist. "Akadeemia" 1992, nr. 5, lk. 974–1012.

⁶ Vt. Endla Kõst, Ilukirjanduse retseptsiooni uurimisest. "Keel ja Kirjandus" 1984, nr. 8, lk. 449–456; E. Kõst, Loomine ja lugemine. Tallinn, 1986, lk. 5–28; E. Kõst. Adressaadist ja virtuaalsest lugejast ilukirjanduslikus tekstis. "Keel ja Kirjandus" 1991, nr. 7, lk. 402–407.

⁷ Gadamer nimetab seda lugemise eelstruktuuriks.

⁸ Wolfgang Iser, Lugemine: Fenomenoloogiline lähenemisviis. "Akadeemia" 1990, nr. 10, lk. 2090–2117; W. Iser, Die Apellstruktur der Texte. Rmt.: R. Warning, Rezeptionästhetik. München, 1975, lk. 228–252.

leida need elemendid ja reeglid (stilistilised kujundid, kompositsioonilised printsiibid jne.), mis muudavad teksti kunstiliseks ja elamuslikuks.

3.

Sõnum algab juba pealkirjast, mis sageli annab võtme teose mõistmiseks. Sõnumit väljendavad aine valik, ideestik, probleemistik, intonatsioon, tegelastüübistik, autori hoiak (ja hinnangud), filosoofiline suunitlus ning teised teksti sisulised komponendid, mis viitavad millelegi sügavamale ja püsivamale autori maailma- ja missioonitunnetuses ning tema inimlikus olemuses. Eriline tähtsus ses suhtes on kordumistel kirjaniku loomingus: tuntud ütluses, et kirjanik kirjutab oma elu jooksu üht ja sama raamatut, on paljudi märkitabavat. Meenutagem vaid Remarque'i tegelasi, Faulkneri neegriprobleemi või inimese "ärkamise", teiseksaamise motiivi L. Tolstoi romaanides. Väidetavasti sisaldab William Goldingi esikromaan "Kärbeste jumal" rohkesti motiive, mida autor edasi arendab oma hilisemates romaanides.⁹ Intervjuueerija küsimusele kindla teemaderingi ja pidevalt esinevate probleemide kohta (revolutsioon, ajalugu ja intellektuaali situatsioon ühiskonnas) vastas Christoph Hein nõnda: "Ma tahan oma teostes väljendada oma aja, oma maa kogetud, läbielatud teemasid. Selles mõttes on teil õigus, et on olemas pidevad teemad, ainult ma ei ole neid valinud, ma olen lihtsalt püüdnud vastavalt oma võimalustele ja oskustele käsitleda seda maailma, mis on mulle kogeda antud."¹⁰

Kõige ammendavam viis sõnumi leidmiseks ongi otsida seda kirjaniku kogu loomingust. Kuigi see võib teoste lõikes teiseneda või isegi

vastanduda, on see kokku ometi tervik ning räägib lugejale autori lugu – tema muutumisi ja eneseksjäämisi.

Teksti vormi põhiline funktsioon on edastada sõnumit võimalikult sugestiivselt, tekitada lugejas meeldivaid ootusi ning luua pinget. Kirjanik ei komponeeri oma teksti juhuslikult. Ühtmoodi tähenduslikud on nii pealkiri kui ka teose algus ja lõpp. Sageli ei piirdu teose lõpp probleemi lahendamisega, vaid kätkeb endas ka autori maailmanägemise kvintessentsi, kreedot – kirjaniku sõnumi kokkuvõtet. Stolt esitab rea teose algus- ja lõppvormeleid¹¹ ning rõhutab tõepära kriteeriumi teosest arusaamisel. Huvitavate näidete varal kinnitab ta, et just väikesed, konkreetset detailid, nende oskuslik valik ja paigutus sugereerivad lugejale teosesse sisseelamiseks vajaliku tõepära illusiooni, milleta selle sõnumi mõistmine ja tõlgendamine jääb paratamatult poolikuks ja ühekülgeks.¹²

4.

Kui asetada pearõhk sõnumile, siis tuleb keskenduda autori poolt teksti lülitatud (sisestatud) igavikulistele väärtustele ning nende esteetilisele edastamisele. Kirjandusteos kui läkitus avab võimaluse, mida lugemisprotsessi uurinud teadlased peavad kõige soodsamaks lugeja mõjutamise vahendiks: **raamatut lugedes tekib huvi, nagu suhtleks lugeja teise, endast targema ja avarama inimesega.**

Kirjandus on väikeste detailide, vihjete, ütlematajätmistest ja tonaalsusvarjundite kunst. Sellepärast tuleks tekste lugeda väga tähelepanelikult, et just see, mis võib kirjaniku sügava mõtte avastamise juures, ei jääks tabamata.

ERRI ARHIIVKOGU RAAMATUID

Kauaaegne Rapla pastor ja kirjanik Carl Eduard Malm (1837–1901) on eestlaste hulgas tuntud kui populaarse laulu "Kask" ("Üks kask meil kasvas õues") sõnade autor, kuigi ta tegelikult vaid vahendas W. Mülleri luuletuse eesti keelde. Veel propageeris Malm Eestimaa Kirjanduse Ühingu liikmena usinasti ka uut kirjaviisi ja tõlkis eesti keelde maailmakirjanduse suurkujude luulet. Nimetagem tema tõlgetest siinkohal Goethe "Metshaldjat" ("Metshallias") ja "Kibuvitsa lille", Schilleri "Kellalaulu" ja "Tuukrit", Krölovi valme ja Heine luuletusi. Malmi tõlkeid iseloomustab täpsus, korrektsus ning sõnavara rikkus.

Malmi sulest pärineb ka oma aja kohta igati tasemel koolilugemik "Laulud ja Loud". Üks koolilugemise-raamat" (Tallinn, 1874). Lugemik leidis laialdast kasutamist ja temast ilmus mitmeid uustrükke. Malmi algupärased vaimulikud luuletused on koondatud 1894. aastal ilmunud kogusse "100 vaimulikku laulu, kirikus ja kodu laulda. Kirja pannud Karl Ed. Malm, Rapla õpetaja".

Helle Rimmelt

⁹ L. Liivak, Saateks. Rmt: William Golding, Kärbeste jumal. Mereristsed. Tallinn, 1989, lk. 348.

¹⁰ Christoph Hein, Võõras sõber. Horni lõpp. Tallinn, 1988, lk. 298–299.

¹¹ Birgit Stolt, Textgestaltung – Textverständnis, lk. 20–24; 48–50.

¹² Birgit Stolt, Textgestaltung – Textverständnis, lk. 1–10; 24–28.

1920.–1930. AASTATE SIGNEERITUD KÖITEID EESTI RAHVUSRAAMATUKOGUS

AVE TARVAS

Sajandeid on köitjad varustanud raamatuid oma initsiaalide, nime või märgiga. Köitja tunnus, mis pressiti kattenaha välisküljele, moodustas osakese köite dekooriga. Juba 18. sajandi prantsuse meistritel oli kombeks kleepida raamatusse oma nime ja aadressiga sedelike. Kuni 19. sajandini oli köitja nime kasutamine raamatuköitel siiski pigem erand kui reegel, möödunud sajandist alates on sel teel oma nime jäädvustanud aga juba paljud köitjad.

Eestis valmistatud köidetel võime köitekoja märgiste laialdast kasutamist täheldada samuti alates 19. sajandist: kõikides meie suuremates raamatukogudes leidub arvukalt siinsete baltisaksa köitekodade signatuuridega varustatud raamatuid. Köidete signeerimise traditsioon jätkus ka Eesti Vabariigi ajal. Kõige sagedamini kleebiti köitele sedelike, millele oli trükitud köitekoja nimi ja aadress. See oli enamasti tagasihoidliku kujundusega, kas heledal või tumedal paberil ning paiknes raamatu tagakaane siseküljel, selle alumises raamatuplokipoolses nurgas. Kleebiste kõrval kasutati signeerimiseks ka templeid ja surutrukis jäljendeid. Sageli on üks ja seesama köitekoda, olenevalt tema asukoha või tootmisprofiili muutumisest, kasutanud mitmeid erinevaid märgiseid. Ühest küljest oli märgisel reklaamifunktsioon, teiselt poolt oli see aga ka teatavaks tagatiseks köite kvaliteedile. Signeeriti nii unikaalseid täisnahkköiteid kui tagasihoidlikke raamatukoguköiteid. Kuna nii üks kui teine köitetüüp on osake meie raamatukultuurist, tuleks peatuda mõlemal. Selleks pakub head ainet Eesti Rahvusraamatukogu, kuhu ajaloo keerdkäikudes on koondunud paljude omaaegsete avalike raamatukogude ja erakogude trükiseid.

Eesti kunstiliselt kõige väärtuslikumad köited on hoiul ERRi haruldaste raamatute osakonnas. Enamiku nendest moodustavad **Taska töökoja täisnahkköited**. Teatavasti on Taska oma ettevõtte toodangut turustanud üheksa erineva signatuuri all.¹ Kuna eri aegadel on kasutatud erinevaid märke, võimaldab see üsna täpselt kindlaks määrata köite valmistamise aja. Suurem osa Rahvusraamatukogus säilitatavatest Taska täisnahkköidetest on valmistatud kolmekümnendate aastate teisel poolel ja kannavad signatuuri "TASKA". Dekoorilt huvipakkuvaim on mustjas-punakas-pruunis värvigammas "Студия Москов. Худож. Театра". Raamatu kaanepind on jaotatud sirgjoonte abil asümmeetriliselt paiknevateks erineva suuruse ja värviga ristkülikuteks. Nimetatud köide on üks neist Taska köidetest, mis oma kujunduselt sarnanevad hollandi kunstniku Piet Mondriani maalidele. Nende kõrval on terve rida valdavalt pruunides toonides sümmeetrilise ülesehitusega köiteid, kus kaane keskel asuvat teksti ümbritseb ühe- või mitmekordsest joonest raam. Sellist dekoratsioonilaadi esindavad R. Parise "Konrad Mägi", Max Jacobi "Tabelau de la Bourgeoisie" jt.

Tähelepanuväärne on 1793. aastal trükitud "Õnsa Lutteruse Katekismusse Õpetuse" köide, mis pärineb kunagise tuntud seltskonnategelase, Tallinna Linnapanga direktori Tõnu Loigu erakogust. See Taska ateljees kolmekümnendatel aastatel valmistatud köide (tagakaanel signatuur "TASKA") kujutab endast 18. sajandi eesti köite stilisatsiooni. Raamat on kaetud pruuni nahaga, mida kaunistab lihtne ratastrükis dekoor. Raamatu seljal on dekoratiivsed väljavoolitud köitmed, kaptaalid puuduvad. Kujundust täiendavad toonitud lõige ja kaks rihmsulgurit.

Ettevõtte seeriatoodangust väärivad esiletõstmist k.-ü. "Looduse" poolt välja antud Suure Piibli luksusstandardköide, mis on kaunistatud tempeltrüki imiteeriva klišeega, ning EKSi poolt kirjastatud "Kalevala" standardköide, mille dekoori moodustavad eespoolnimetatud tehnikas kitsas bordüür ning vinjetid. Nimetatud köidete eest pälvis E. Taska ateljee 1940. aastal s/a "Eesti Raamatufond" kõrgeima auhinna². Loomulikult ei saa märkimata jätta raamatuaastal välja antud "Kalevipoja" köiteid, millest ERRi haruldaste kogus on hoiul nii standardkaustas kui suureformaadilised väljaanded. Suuremõõtmelistest luksusväljaannetest on kaks kaetud marmoreeritud taimparknaha ning üks pärgamendiga, kõigil peamiseks dekoorielemendiks üksnes kuldne tiitel. Normaalkaustas nahkköide esindab Taska enda kujundusvarianti: esikaanel viikingilaeva kujutis ja vanahõbedaga viirutatud pealkiri, tagakaanel kõikidel "Kalevipoegadel" kasutatud hobusepealiste võörükudega vinjett. Nagu teisedki raamatuaasta köited, on ka "Kalevipojad" varustatud tagakaanel oleva raamatuaasta märgi ja signatuuriga "TASKA".

Taska ateljee tööde kõrval väärivad tähelepanu kolm täisnahkköidet koguteosele "Jaan Tõnisson töös ja võitluses", mis on kujundatud kunstnik Adamson-Ericu poolt ja köidetud k/m Jüri Kodrese köitekojas. Esindatud on kaks erinevat kujundusvarianti: ühe köite dekooriks on koot ja mõök ümbritsetuna mustjast okaskroonist, kahe ülejäänud köite kaant kaunistab koodil seisev hunt. Nagu Adamson-Ericu nahatöödele kombeks, on dekoor teostatud lõiketehnikas, kujundit rõhutab lõikejoone taondatud ümbrus. Köidete tagakaane alumisest nurgast leiame kunstniku sissepressitud signatuuri: "Ad-Eric". Uus dekoratiivne ning isikupärane laad, millega Adamson-Eric eesti nahakunsti elavdas, pälvis kunstiarvustajatelt koheselt soodsa hinnangu. Eraldi äramärkimist leidis ka "Jaan Tõnissoni" köite lahendus: "... eks ole sädelev leidlikkus too kombinatsioon koodist ja hundist, mis ilustab koguteos "Jaan Tõnissoni" luksusväljaannet. Võib olla vaid pinge tõhusus võinuks olla tugevam ses sümboolses kombinatsioonis," kirjutab R. Kangro-Pool Adamson-Ericu nahakunsti iseloomustades.³

Nimetatud Adamson-Ericu ja Taska ateljee täisnahkköited moodustavad vaieldamatult Eesti Rahvusraamatukogus säilitatavate 1920.-1930. aastate köidete paremiku. Nende kõrval on aga kogudes suur hulk lihtsamaid köiteid, mille puhul ei saa

küll rääkida dekoorist ega kunsti-väärtusest, kuid mis ometi on aidanud kaitsta meie raamatuvara ning seeläbi iseennastki väärtustanud.

Ühe suure osa Rahvusraamatukogus säilitatavatest 1920.-1930. aastate köidetest moodustavad mõistagi kunagise Riigiraamatukogu köited. 26. septembril 1921, mõni aasta pärast raamatukogu asutamist loodi Riigisekretäri määruse põhjal komisjon, mis vaatas läbi Riigiraamatukogu köitmistööde tingimused. Köitetööde vähempakkumise teel väljaandmist kuulutas raamatukogu Tallinna lehtedes "Vaba Maa" (Nr. 238 ja 243) ning "Päevaleht" (Nr. 241 ja 243). Kuulutusele reageeris kolm ettevõtet: "Estoköit" ja "Võime" Tallinnast ning "Minis ja Beilinson" Narvast. Kohapeal toimunud vähempakkumisele "Estoköidi" esindaja ei ilmunud ning ülejäänud kahele ettevõttele anti proovitööks köita kuus raamatut. Paremaks tunnistati "Minise ja Beilinsoni" poolt valmistatud köited. 11. novembril 1921. a. sõlmis Riigiraamatukogu lepingu nimetatud köitefirmaga. Sellele vastavalt pidi köitekoda raamatukogule valmistama "riidest selja mittemäärdiva ühevärvilise kaanepaberiga korralikust materjalist ja korrektse välimusega köiteid"⁴. Esimene leping, mille kohaselt tehti köitetöid kogusummas 221 524 70 marka, täideti 22. aprilliks 1922.⁵

1. jaanuaril 1923. aastal sõlmiti Riigiraamatukogu ja köitefirma "M. Minis" vahel uus leping.⁶ Selle kestvuse ja köitetööde maksumuse kohta andmed kahjuks puuduvad.

M. Minise (algselt "Minise ja Beilinsoni") köitekojas valmistatud Riigiraamatukogu köited on lihtsa ja pretensioonitu välimusega: tumedast riidest selg on vähe ümardatud ning sageli ploki külge kinni kleebitud, kaaned on üle tõmmatud punastes, harvemini rohelistes toonides marmorpaberiga. Samasuguseid köiteid on M. Minise ettevõtte valmistanud teistelegi raamatukogudele, sh. Tallinna Keskraamatukogule. Oma tööd on köitekoda märgistanud

kleebistega.

Pärast koostöö lõppemist M. Minise köitekojaga leidis Riigiraamatukogu endale uue köitja, kes pole aga kahjuks kasutanud signatuure. Millise köitekojaga oli tegemist, ei selgu ka arhiivimaterjalidest. Riigiraamatukogu 1918-1934. a. tegevuse aruandes märgitakse küll ära ühtlane raamatuköitmise viis, mis võimaldas juba väliselt kindlaks teha raamatu kuuluvust Riigiraamatukogule⁷, kuid ei nimetata köitjat. Need korrektsed ja soliidsed köited kuldtrüki tiitli ja kolme lõviga vapikujutisega nahksel seljal kuuluvad meie parimate raamatukoguköidete hulka.

Arvukalt leidub praeguse Rahvusraamatukogu fondides Tallinna Keskraamatukogule kuulunud trüki-seid, mis on identifitseeritavad esikaane siseküljel oleva raamatukogu kleebise järgi. Lähemal vaatlemisel leiame paljude nende raamatute tagumise kaanelehe alanurgast väikesel köitja nimega templi: A. Truus, A. Vennola või H. Kalmet. Kuna raamatusse kantud templitel esineb ainult köitja nimi, ilma täiendava ettevõtte asukohata, võib oletada, et ükski mainitud köitjatest ei omanud iseseisvat töökoda. Seda kinnitab ka asjaolu, et sellenimelisi ettevõtteid pole kantud ühessegi tolleaegsesse aadress- või telefoniraamatusse. Kuni 1932. aastani tegutses Tallinnas küll August Kalmeti köitekoda⁸, ent milline seos oli sellel ettevõttel H. Kalmeti nimelise köitjaga, pole teada.

Üsna sageli kohtame Tallinna Keskraamatukogu köidetele kleebist: "Raamatuköitmine Ü. Erm. Tallinn, Viru t. 2" (mõnel kleebisel esineb nimekuju Ü. Herm). Kaubandus-Tööstuskoja Teataja andmeil alustas Ülo Ermi köitekoda tegevust 1930. a. detsembris endise Mihkel Kristini köitekoja ruumides⁹. Ettevõtte toodangust on säilinud arvukalt raamatukoguköiteid ja üks soliidsem poolnahkköide. Teada on, et Keskraamatukogu 25. aasta juubeli puhul köitis Ü. Erm tasuta viiskümmend juubeliks kingitud raamatut.¹⁰

Kõigi viimatinimetatud köitjate poolt valmistatud Tallinna Keskraamatukogu köited on traditsioonilise välimusega: marmorpaberiga kaetud kaaned ning tumedast nahast või riidest selg. Nahast seljale on sageli kantud kuldtrüki raamatu tiitel ning inventarinumber, selle üla- ja alaosa kaunistab paar kuldjoont.

Rohkesti leidub Rahvusraamatukogus M. Kristini signatuuriga köiteid. Kõik need köited on teostatud tugevalt ja korrektselt. Raamatu selg on kõvasti ümardatud, ka mitmel lihtsal köitel esineb marmoreeritud lõige. Mihkel Kristini köitekoda kuulus Tallinna vanimate sellelaadsete ettevõtete hulka. Tegevust alustas see 1890. aastal Vene ja Heliste tänava nurgal¹¹. Pärast mitmeid asukohavahetusi kolis töökoda kahekümnendate aastate keskpaiku Viru tänavale, kus asetses kuni oma tegevuse lõpetamiseni 1930. a. detsembris¹². On huvitav märkida, et lisaks põhitööle on selles ettevõttes valmistatud pildiraame¹³, tegeldud hülgenahkade ostu-müügiga¹⁴ ning antud koguni kõhurääkimistunde¹⁵. Oma toodete märgistamiseks on köitekoda kasutanud nii kleebist kui templit.

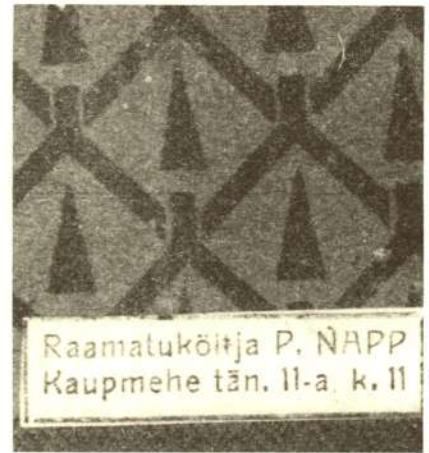
Lihtsaimaks ja odavaimaks köitetööks oli kartoneeritud raamatute ehk nn. kõvade brošuuride valmistamine. Need olid riidest või kalingurist seljaga pappköited, mille alumisel ja ülemisel äärel oli sile lõige. Kaane katematerjalina kasutati ühevärvilist või marmorpaberit. Selliseid lihtsaid köiteid tehti paljudes köitekodades. Eesti Rahvusraamatukogu reservkogus on selle köitetüübi näideteks mitmed W. Kristini raamatuköitmise äris valmistatud tööd. Nagu aadressraamatutest selgub, on tegemist Vsevolod Kristini köite- ja trüki-kojaga "Nõmme trükk", mis asus Nõmmel, Turu plats 7. On teada teinegi Nõmmel tegutsenud köitja – Emil Mosin (s. 1858), kes kolmekümnendatel aastatel tegutses linnas iseseisva köitemeistrina¹⁶. Rahvusraamatukogus on tema töödest säilinud paar väga lihtsat riidest selja ja

nurkadega köidet Nõmme Avalikule Raamatukogule.

Raamatukoguköiteid on teada veel mitmelt Tallinna köitekojalt: Joosep Tiku raamatuköitmise ja kuldtrüki tööstuselt, o.-ü.-lt "Võime", Keskvangla köitekojalt ning Ants Tihkani köitekojalt "Universaal". Viimaselt ettevõttelt on säilinud ka paar unikaalset täisnahkköidet, mis on hoiul Tarbekunstimuuseumis. A. Tihkani köitekoda asutati ilmselt 1930. aastate algul (aadress- ja telefoniraamatutes esineb see esmakordselt 1933. a.) ning tegutses Tallinnas Lai t. 23. 1939–1940 töötas köitekojas seitse kuni kümme töölisi¹⁷. 1940. aastal pälvis ettevõtte oma köitetööde eest väikese hõbeauraha¹⁸.

1920.-1930. aastatel oli väga moes linase riide kasutamine köidete katematerjalina. Valmistati nii poolkui täislinaseid köiteid. Linasesse köideti juba kirjastuste tellimusel nii üksikteoseid kui terveid sarju. Selle materjali populaarsusest annab tunnistust ka köitekodadele pakutud lai lina-sesortide valik: matt-linane, kunstlinane, läikiv-linane, jäme-linane, registrilinine jne¹⁹. Üheks soliidsaimaks poollinastest köidetest võib pidada Taska töökojas valmistatud "Eesti ajaloo" köidet, mida ka tolle-aegses ajakirjanduses tunnustavalt esile tõsteti. Rohekas-pruun täislinane köide esindab Rahvusraamatukogus Paul Napi Tallinnas tegutsenud köitekoda (tegutses 1920–u.1925). Köide on tehniliselt väga korrektselt teostatud, eeslehepaber on kaane-riidega sobivates hallikas-rohelistes toonides. Tagumise kaanelehe alanurgast leiame kleebise: "Raamatuköitja P. Napp. Kaupmehe tän. 11-a. k. 11".

Tartu ettevõtete toodangust väärivad esiletõstmist k.-ü. "Postimehe" köitekojas valmistatud kvaliteetsed köited. Seal köidetud raamatute eeslehepaber on enamasti muustriline, selg ja nurgad nahast, seljatrükk sageli kullaga. 1920. aastate esimesel poolel töötasid "Postimehe" köitekojas tuntud köitemeister, hilisem eraköitekoja omanik J. Muuli ja tema

poeg Elmar²⁰. 1928. aastat alates oli köitekoja juhataja Juhan Kipik (Kippik)²¹. Töökoja köited on varustatud kleebisega: "POSTIMEES". Raamatuköitmise töökoda, Tartus". Varasemast perioodist on teada teinegi kleebis: "POSTIMEES" Buchbinderei Dorpat-Jurjew". 1937. aastal pälvis "Postimehe" köitekoda oma tööde eest suure hõbeauraha²².

"Postimehe" kõrval on Rahvusraamatukogus esindatud teisegi tuntud Tartu firma, EKSi köitekoja tööd. Nagu reklaamkataloogist selgub, valmistati selles köitekojas peamiselt nelja tüüpi köiteid: kõva köide (värvilise paberiga kaetud ja kalinguriselg), iluköide (valged illustreeritud pappkaaned ja kaitsepaber), kalingurköide (kuldtrükk seljal ja kaantel) ning nahkköide (tegelikult küll poolnahkköide kalingurist kaantega). Lisaks neile neljale tehti ka kolme liiki rahvaraamatukoguköiteid, mis varustati numbrisildi ning soovi korral kaarditaskuga²³. Rahvusraamatukogu reservkogus on hoiul EKSi köitekojas valmistatud tekstiilist selja ja marmorpaberiga kaetud kaantega köide Taruma algkooli raamatukogule. Raamatu kaanelehel asub kleebis: "Köidetud Eesti Kirjanduse Seltsi köitekojas Tartus".

1920. aastate algus oli küllaltki intensiivne eraköitekodade asutamise periood. Tegevust alustasid mitmed

Tartu köitekojad, mille toodang on esindatud ka Rahvusraamatukogu fondides.

1922. aastal avas köitekoja **Richard Sarap**. Tema ettevõtte sai kiiresti tuntuks ja tegi igasuguseid köitetöid Tartu suurematele kirjastustele ja teistele tellijatele²⁴. Köitekoja toodangust on teada tehniliselt korrektne nahast selja ja muustrilise eeslehe-paberiga köide, mis kannab kleebist: "Köitmise tööstus R. Sarap Tartus, Riia t. 412".

1920. aastal asutas Tartus köitekoja köitemeister **Karl Haroff (Kaarel Harandi)**, kes juhtis ka ise selle tegevust. Kolmekümnendatel aastatel oli K. Harandi Tartu Tööoskusameti juures raamatuköite tööde ekspert²⁵. Tema köitekojas on valmistatud köide Kuperjanovi partisanipataljoni raamatukogule, mis on signeeritud kleebisega: "Köitekoda K. Haroff Jaani tän. 42".

1925. aastal kolis Tartusse varem Tallinnas köitekoda omanud Paul Napp²⁶. Tema Tartus asutatud köitekojast on säilinud köide Vastse-Kuuste valla avalikule raamatukogule. Nimetatud köitesse on sissekõidetud raamatukunstniku poolt kujundatud paberkaas (G. Duhamel, Märtrite elu. – Trt, 1937; kunstn. E. Kollom). Tallinna ja Tartu kõrval on Rahvusraamatukogu signeeritud

köiteid veek kolmest linnast: Pärnust, Narvast ja Viljandist.

Juba mainitud M. Minise köitekoja töödele lisaks on säilinud arvukalt köiteid teiseltki tuntud Narva firmalt – "A. G. Grigorjevi pärijad". Ettevõttelt on säilinud nii lihtsaid raamatukoguköiteid kui üks esinduslik poolnahkköide reljeefselt väljavoolitud köitmepealte ning kuldtrükis kirjaga kaanel. Köidete signeerimiseks on kasutatud nii vene- kui eestikeelse tekstiga kleebiseid.

Üks raamatukoguköide on Rahvusraamatukogus trüki- ja raamatuköitmistöökojalt "**Vironia**", mis köitis samanimelise Narva raamatukogu raamatuid.

Omaaegsetest Pärnu köitekodadest on esindatud kolm ettevõtet: raamatuköitja **Aleksander Arro**, kes, nagu kasutatud templite järgi võib otsustada, tegutses linnas juba sajandivahetusel; **Albert Madiste**, kelle köitekoja asukohaks 1940. aastal on märgitud Pikk t. 11²⁷ ning köitja **J. W. Remmert**, kelle kohta puuduvad täiendavad andmed. Kaks viimati mainitud köitjat on valmistanud köiteid Pärnu Linnaraamatukogule. Säilinud köidete seljad on nahast, nurgad riidest, lõige kaunistatud pritsimismeetodil. Kõik need köited on varustatud ka kaarditaskuga.

Mõned kalingurist selja ja käsitsivalmistatud marmorpaberiga köited Viljandi Linnaraamatukogule on säilinud **Johan Nurbergi** trüki- ja köitekojalt, mis tegutses Viljandis kuni 1936. aastani.

Ühtekokku leidub Rahvusraamatukogu fondides signeeritud köiteid rohkem kui veerandsajalt "eesti ajal" tegutsenud köitekojalt. Siin esitatu jäägu väikeseks kultuurilooliseks tagasivaateks möödaniiku, mil köitemeistri amet oli Eestis veel hinnatud.

KIRJANDUS

1. Valk-Falk, E. Kaunistatud nahatöid meie kodudes // Kunst ja Kodu. –1983. – Nr. 1. – Lk. 34–38.
2. Auhinnad kirjandusele ja teadusele. Kuld- ja hõbemedalid trüki- ja köitekodadele // Päevaleht. – 1940. – 18. mai.
3. Kangro-Pool, R. RaKÜ kuues näitus // Päevaleht. – 1939. – 20. apr.
4. Eesti Riigiarhiiv f. 1082, n. 1. s. 18.
5. Samas.
6. Samas.
7. Eesti Riigiarhiiv f. 1082, n. 1. s. 170.
8. Kaubandus-Tööstuskoja Teataja. VII aastakäik. – Tln, 1932. – Lk. 223.
9. Kaubandus-Tööstuskoja Teataja. VI aastakäik. – Tln, 1931. – Lk. 8.
10. Tallinna Linnavalitsuse tegevuse ülevaade, 1932/33. – Tln, 1933. – Lk. 178.
11. [Kuulutus] // Valgus. – 1890. – Nr. 4.
12. Kaubandus-Tööstuskoja Teataja. VI aastakäik. – Tln, 1931. – Lk. 10.
13. [Kuulutus] // Teataja. – 1901. – Nr. 1.
14. Valk-Falk, E. Eesti nahatöö ja selle meistrid // Renovatum anno 1992. – Lk. 15.
15. [Kuulutus] // Valgus. – 1893. – Nr. 31.
16. Ühe "antvärgi" nooruspäevilt: Köitemeister Mosin jutustab oma õpi- ja selli ajast // Vaba Maa. – 1932. – 16. nov. – Lk. 7.
17. Eesti Riigiarhiiv f. 3993, n. 10. s. 4.
18. Auhinnad kirjandusele ja teadusele. Kuld- ja hõbemedalid trüki- ja köitekodadele // Päevaleht. – 1940. – 18. mai.
19. [Kuulutus] // Kümme aastat: 1928–1938. Graafikatööstuse Juhtide Ühing "Poligraaf". – Tln, 1938. – Lk. 76.
20. Tartu ja Võru trükitööliste streik // Trükitööline. – 1923. – Nr. 2. – Lk. 27.
21. Eesti majanduselu leksikon: Eluloolisi andmeid Eestis tööstusliikudel ja käsitööstusliikudel aladel tegutsete kohta. – Pärnu, 1939. – Lk. 77.
22. Eesti Kroonika, 1938. – Trt, 1939. – Lk. 69.
23. Uudisteoseid VII ja EKS varasemad väljaanded. – Trt, 1937. – Lk. 96.
24. Eesti majanduselu leksikon: Eluloolisi andmeid Eestis tööstusliikudel ja käsitööstusliikudel aladel tegutsete kohta. – Pärnu, 1939. – lk. 246–247.
25. Samas, lk. 37.
26. Samas, lk. 164.
27. Telefoniabonentide nimekiri andmeil 15. veebruariks 1940. – Tln, 1940. – Lk. 98.

BIBLIOTHECA BALTICA 2. SÜMPOOSION

11.–15. maini toimus Tartu Ülikooli Raamatukogus Läänemere-maade raamatukogude ühenduse BIBLIOTHECA BALTICA 2. sümposion.

Sümposionist võttis osa 49 delegaati 7 maalt (Eestist 22, Saksamaalt 15, Lätist 4, Soomest 3, Poolast 2, Venemaalt 2, Taanist 1). Kokku oli esindajaid 25 raamatukogust. Sümposiooni ametlik töökeel oli saksa keel.

Sümposiooni esimese tööstungi teema oli "Euroopa – Läänemere-maad – Eesti", järgmistel arutati fondide kättesaadavaks tegemisega seonduvat. Elavat huvi pakkus Tübingeni Ülikooli õppejõu dr. Gert Brinkhusi esinemine teemal "Fondide kaitse ja kättesaadavaks tegemine: Asendusmeediatele üleviimise ja nende avamise probleemid". Turku Ülikooli professor dr. Kalervo Hovi esitas oma ettekandes ajaloolaskonna soovid Balti raamatukogudele ja arhiividele. Teadlased sooviksid saada informatsiooni fondide kohta, mida on võimalik kasutada elektroonilisel teel. Raamatukogudelt ootavad nad eelkõige informatsiooni kataloogide, nende kasutamise ja tellitud kirjan-duse kohta, samuti kiiret teenindamist ja kopeerimise võimaldamist.

Veel oli sümposioonil kõne all kataloogide konversioon ja retrospek-tiivne rahvusbibliograafia. Nende teemadega seonduvat analüüsis asja-tundlikult dr. Ivan Boserup Kopen-hageni Kuninglikust Raamatukogust. Ta tutvustas kuulajatele CERLi (Con-sortium of European Research Lib-raries) algatust luua Euroopa ühine andmebaas 1450.–1830. aasta trükiste kohta, toetada retrospektiivset kata-loogimist ja kataloogide konversiooni Euroopa teadusraamatukogudes, julgustada neid kasutama rahvus-vahelisi standardeid retrospektiivses

kataloogimises ning stimuleerida raamatukogudevahelist koostööd. Dr. Ivan Boserup andis ülevaate ka retrospektiivsest konversioonist Kopenhageni Kuninglikus Raamatu-kogus. Sellega seoses kõneldi veel, millest tuleks lähtuda ja mida pidada prioriteetseks samalaadse töö algata-misel Eestis, Poolas ja Venemaal.

Sümposiooni raames toimus 14. mail BIBLIOTHECA BALTICA plenaaristung, kus arutati ühenduse edasist tööd. Otsustati, et BIB-LIOTHECA BALTICA jätkab oma tööd Läänemere-maade raamatu-kogude ühendusena ja selle tegevuses pannakse põhirõhk raamatukogude-vahelise praktilise koostöö projektide toetamisele.

Osalevate raamatukogude liikme-maksusks kehtestati 100 DEMi.

Lepiti kokku, et BIBLIOTHECA BALTICA sõnumileht "Bibliotheca Baltica: Informationen zum Bibliothekswesen im Ostseeraum: Newsletter der Arbeitsgemeinschaft "Bibliotheca Baltica"" hakkab ilmuma vähemalt kaks korda aastas Lüübeki Linnaraamatukogu esindaja dr. Robert Schweitzeri toimetamisel. *Newsletter*'i numbrite tarvis palume saata sõnumeid Eesti raamatukogudes toimunu kohta Tartu Ülikooli Raama-tukogu teadusosakonda Vilve Seilerile (tel. 27 432 462).

Kavas on koostada Läänemere-maade raamatukogude teatmik. Tartu sümposioonil vastu võetud teatmiku andmeprofiil avaldatakse tänavu sügisel ilmuvas *newsletter*'is.

BIBLIOTHECA BALTICA eest-seisuse juhatajaks valiti Helsingi Ülikooli Raamatukogu direktor prof. Esko Häkli ning eestseisuse liikme-teks Tartu Ülikooli Raamatukogu direktor Malle Ermel ja Läti Rahvus-

raamatukogu direktor Andris Vilks; üks koht ühenduse eestseisuses jäi Kopenhageni Kuningliku Raamatu-kogu täita.

BIBLIOTHECA BALTICA sekre-täriks määras selle juhatus dr. Robert Schweitzeri ning laekahoidjaks Lüübeki Linnaraamatukogu direktori dr. Jörg Fligge.

Jõuti kokkuleppele, et BIBLIOT-HECA BALTICA järgmine süm-posion toimub 1994. aastal Riias ning seda korraldab Läti Rahvusraa-matukogu.

Kahe aasta eest toimunud Lüübeki sümposiooni ettekanded on ilmunud K. G. Saur'i kirjastuse väljaandel sar-jas "Beiträge zur Bibliothekstheorie und Bibliotheksgeschichte; Bd. 10". Tartu konverentsi materjalid aval-datakse Tartus.

Tartus võeti vastu ka "Bibliotheca Baltica" põhikirja.

Vilve Seiler

BIBLIOTHECA BALTICA põhikiri

vastu võetud plenaaristungil 14. 05. 94. Tartus

Initsiatiivi ARS BALTICA raames asutasid Läänemere regiooni raamatukogud ühenduse BIBLIOTHECA BALTICA.

§ 1

Ühenduses BIBLIOTHECA BALTICA võivad osaleda järgmiste maade raamatukogud:

Taani, Saksamaa, Eesti, Soome, Läti, Leedu, Norra, Poola, Venemaa, Rootsi.

BIBLIOTHECA BALTICA ühendab Läänemere maade raamatukogusid ja püüab luua või arendada koostööd omavahel, teiste raamatukogudega ning raamatukogunduslike, teaduslike või muude ühingutega ühise kasu eesmärgil.

BIBLIOTHECA BALTICA tegevuse eesmärgiks on süvendada Läänemere maade kokkukuuluvusteadvust ja vastastikust mõistmist. Ühendus järgib eranditult üldkasulikke eesmärke.

§ 2

Ühenduse ülesandeks on luua või süvendada koostöösidemeid eesmärgiga

- kergendada Läänemere maade raamatukogude fondide kättesaadavust õppe- ja uurimistöö vajadusteks

- tagada eriti trükistes ja käsikirjades talletatud Läänemere maade kultuuripärandi säilivus

- parandada Läänemere maade raamatukogude töötingimusi

- suurendada avalikkuse informeeritust Läänemere regioonist ja selle maadest.

§ 3

Ühenduse BIBLIOTHECA BALTICA istungid toimuvad iga kahe aasta tagant ühes liikmesraamatukogus. Istungil valitakse eestseisus, kes organiseerib edasist tööd.

Eestseisus koosneb neljast valitud liikmest, laekahoidjast ja sekretärist.

Kohalolevad liikmesraamatukogud valivad eestseisuse juhataja ning kolm eestseisuse liiget.

Eestseisuse valitud liikmed määravad laekahoidja ja sekretäri.

§ 4

Ühendus võib enamuse otsuse kohaselt kehtestada osalevate raamatukogude jaoks liikmemaksu.

Ühendus võib oma ettevõtmiste jaoks vastu võtta lisavahendeid. Kui ei ole kokku lepitud teisiti, kannavad liikmesraamatukogud oma kulud ise. Ühendus määrab kindlaks kassa pidamise ja kontrolli viisid.

Protokollimärge, otsustatud plenaaristungil 14. 05. 94. Tartus:

Raamatukogunduslikud õppeasutused ja raamatukogunduslikud ühingud on raamatukogud § 1 tähenduses.

ARBEITSGEMEINSCHAFT BIBLIOTHECA BALTICA

Satzung, beschlossen auf der Generalversammlung am 14. 5. 94. in Tartu

Im Rahmen der Initiative ARS BALTICA haben Bibliotheken der Länder Ostseeraums die Arbeitsgemeinschaft BIBLIOTHECA BALTICA gegründet.

§ 1

Die Mitarbeit in der Arbeitsgemeinschaft BIBLIOTHECA BALTICA steht Bibliotheken aus folgenden Ländern offen:

Dänemark, Deutschland, Estland, Finnland, Lettland, Litauen, Norwegen, Polen, Rußland, Schweden.

Die Arbeitsgemeinschaft ist Bindeglied der Bibliotheken des Ostseeraums und bestrebt, die Zusammenarbeit untereinander, mit anderen Bibliotheken sowie bibliothekarischen, wissenschaftlichen oder sonstigen Vereinigungen zum gemeinsamen Nutzen herzustellen oder zu pflegen.

Die Aktivitäten der Arbeitsgemeinschaft dienen dem Ziel, das Bewußtsein der Zusammengehörigkeit der Länder des Ostseeraums und ihr gegenseitiges Verständnis zu vertiefen. Die Arbeitsgemeinschaft verfolgt ausschließlich gemeinnützige Ziele.

§ 2

Aufgabe der Arbeitsgemeinschaft ist es, Kooperationsbeziehungen aufzubauen oder zu vertiefen mit dem Ziel

- den Zugang zu den Beständen der Bibliotheken des Ostseeraums für Lehre und Forschung zu erleichtern

- die Erhaltung des insbesondere in Drucken und Handschriften niedergelegten kulturellen Erbes des Ostseeraums zu sichern

- die Arbeitsbedingungen der Bibliotheken des Ostseeraums zu verbessern

- den Informationsstand in der Öffentlichkeit über den Ostseeraum und seine Länder zu heben.

§ 3

Die Arbeitsgemeinschaft BIBLIOTHECA BALTICA tagt alle zwei Jahre in einer Mitgliedsbibliothek und wählt sich einen Vorstand, der die weitere Arbeit organisiert.

Der Vorstand besteht aus vier gewählten Mitgliedern, einem Schatzmeister und einem Sekretär.

Die anwesenden Mitgliedsbibliotheken wählen den Vorsitzenden sowie drei weitere Mitglieder des Vorstandes für vier Jahre.

Die gewählten Mitglieder des Vorstandes bestimmen einen Schatzmeister und einen Sekretär.

§ 4

Die Arbeitsgemeinschaft kann durch Mehrheitsbeschluß Mitgliedsbeiträge für die Teilnehmerbibliotheken festsetzen.

Die Arbeitsgemeinschaft kann für ihre Aktivitäten Drittmittel entgegennehmen.

Soweit nicht anders vereinbart, tragen Mitgliedsbibliotheken ihre Unkosten selbst. Die Arbeitsgemeinschaft legt die Modalitäten für die Kassenführung und Kassenprüfung fest.

Protokollnotiz, beschlossen auf der Generalversammlung am 14. 5. 94 in Tartu.

Bibliothekarische Ausbildungsstellen und bibliothekarische Verbände gelten als Bibliotheken im Sinne des § 1.

*

Als Mitgliedsbeitrag wurden DEM 100 beschlossen.

EESTI RAAMATUKOGUHOIDJATE ÜHINGUS

ERÜ juhatus koosolekul 19. mail otsustati ühineda Eesti Raamatukoguühinguga F. Puksoo preemia väljaandmisel ja esitada selle jagamiseks omapoolne statuudivariant.

Raamatukogunduse teoreetilise mõtte ja praktika edendamiseks otsustati alustada taas mitmesuguste võistluste (teadustööde, bibliograafia koostamise, kirjanduse tundmise jm.) korraldamist ning paluda selleks Kultuuri- ja Haridusministeeriumi toetust.

ERÜ juhatus otsustas, et ERÜ astub TALOsse (Teenistujate Ametiühingute Liitude Organisatsioon), et rohkem ära teha raamatukogutöötajate palkade suurendamiseks. Seni on raamatukogutöö madala tasustamise kohta märgukirju saadetud Kultuuri- ja Haridusministeeriumile, Riigikogu Kultuuri- ja Hariduskomisjonile, Riigikogu Eelarvekomisjonile ning peetud sellesisulisi läbirääkimisi Rahandusministeeriumi ja eelpoolmainitud instantside juhtidega. ERÜ esinaine on võtnud sel teemal sõna ka ajakirjanduses. Et aga senised ponnistused palkade suurendamiseks ei ole vilja kandnud, kutsuvad ERÜ esinaine ja büroo kõiki raamatukoguhoidjaid agaralt oma rahalist olukorda ajakirjanduses valgustama, sest kooliõpetajate üldine innukus enne riigieelarve kinnitamist oli möödunud aastal tunduvalt suurem ja nende palka tõsteti.

Koos "Estonia" Seltsiga algatasime raamatute kogumise aktsiooni eesti sõduritele. K. a. aprillis koguti TA Raamatukokku üle 4000 raamatu, mille Kaitseväge Keskstaap laiali jaotas. Keskstaap loodab, et kogumist jätkatakse, kuna kõigile kirjandust soovivad sõjaväeosadele seda ei jätkunud.

Raamatuid vajatakse ka haiglates ja hooldekodudes, kellel kirjanduse ostmiseks raha ei ole. Sügisel alustame raamatute kogumist uuesti. ERÜ juhatus loodab, et maakonna-

ja linnaraamatukogud ning miks ka mitte väiksemad raamatukogud võtavad oma piirkonna sõjaväeosad, haiglad, hooldekodud oma hoole alla. Teatavasti kingivad paljud eakad inimesed oma raamatuid hea meelega sarnastele asutustele.

Tallinna Pangas on avatud ERÜ deposiitarve nr. 154100049, kuhu kogutakse annetusi ja kingitusi kõigilt, kes ERÜ tegevust toetada soovivad. Arvele on juba kantud Ivi Eenmaa poolt annetatud ERÜ aastapremia 1000 krooni ja Lundi Ülikooli endise raamatukoguhoidja Eha Pöhli annetus 400 krooni. Kogunenud raha kavatsetakse kasutada raamatukogundusliku ja teadustöö toetamiseks.

UNESCO Valitsusväliste Organisatsioonide Alalise Komitee (UNESCO Non-Governmental Organizations Standing Committee) algatusel ja finantseerimisel toimus 25.-28. juunini Budapestis rahvusvaheline konverents "Kodanikuharidus ja osalemine tsiviilühiskonnas" ("Education for citizenship and participation in civic life"). Kesk-Euroopa ja Baltimaade 92 osavõtjat esindasid 8 riigi erinevaid valitsusvälisteid organisatsioone Katoliiklike Lastevanemate Assotsiatsioonist (Catholic Parents' Association) Ülikooli Naisõppejõudude Assotsiatsioonini (Association of University Women).

Eestist osalesid Eripedagoogika Assotsiatsiooni president Vello Saliste, projekti "Igale lapsele oma kodu" juht Aleksander Kotsubei, Lugemise Ühingu president Aira Lepik ning UNESCO Eesti Rahvusliku Komisjoni esindajana Hella Mõttus Riigi Kooliametist. Ettekandega Eesti Lugemise Ühingu tegevusest esines Aira Lepik.

Aira Lepik

"Iirimaa ja Eesti on mitmes mõttes sarnased," leidis Iirimaa Euroopa asjade minister Tom Kitt Rahvusraamatukogus.

Rahvusraamatukogu ja tema unikaalset hoonet tutvustakse tihti kõrgetele riiklikele külalistele. Selgi aastal on neid käinud mitmeid – Cantebury peapiiskopist proua Eeva Ahtisaarini. Suure suve algul, 11. juulil käis Eestis ja ka Rahvusraamatukogus Iirimaa Euroopa asjade ja arenguabi minister Tom Kitt oma abikaasa ja saatjaskonnaga. Ta tegi tutvumiskäigu meie majas, andis kuppelsaalis Rahvusraamatukogule üle Iiri valitsuse raamatukingituse ja kohtus samas hiljem ka eesti ajakirjanikega. Talle jäi mälestuseks Rahvusraamatukogu album, mille tema sissekanne külalisteraamatusse.

Annetatud teoste hulgas on põhiliselt iiri kunsti, teatri, muusika, arhitektuuri ja kirjandusteaduslikud raamatud. On ka ilukirjandust – näidendeid, luulekogusid (sh. W. B. Yeatsi luulet) ja romaane; on biograafiaid ja autobiograafiaid; bilingvismi, iiri keele ja selle tõlkimisega seonduvaid käsitusi; raamatuid iiri kunsti ajaloost ja tänapäevast, samuti väljaandeid Iirimaa valitsussüsteemi, majanduse ja ajaloo kohta. Meile kingiti ka Iiri Vabariigi põhiseadus iiri ja inglise keeles.

Kingitust vastu võttes ütles Rahvusraamatukogu tehnoloogiadirektor Mihkel Reial, et see on suurim Iiri-

maad ja iiri kultuuri tutvustav kogu Eestis ning suurim iiri raamatusaadetis Rahvusraamatukogule. Tom Kitt leidis, et raamatuid võinuks veelgi rohkem olla: Iirimaa ja Eesti on mitmeski mõttes sarnased ja vastastikune kultuurihuvi tuntav. Iiri keele ja kultuuri vastu suureneb huvi ka Kitti kodumaal. Valitsus toetab mitmeti iiri keele kasutamist, näiteks soodustades iirikeelsete raadiojaamade tööd.

Eestis tegutseb Eesti Iiri Selts, iiri muusika on Eestis vägagi populaarne, viimasel ajal on meie linnapildis kodunema hakanud iiri *pub*. Aja- kirjanikuga vesteldes ütles Tom Kitt kui Iirimaa Euroopa asjade minister, et Eesti vabakaubandusleppe sõlmimine Euroopa Liiduga viib Eesti samm-sammult Euroopa Liidu liikmeks saamisele lähemale ning Iirimaa toetab Eestit selles protsessis igati.

Ene Paaver

Doris Lessingi kingitus Rahvusraamatukogule

Tänavu mais käis Tallinnas välja- paistvamaid kaasaegseid naiskirjanikke Doris Lessing. Tema tihedasse ajakavasse ei paistnud Rahvusraamatukogu külastamine esialgu hästi mahtuvat, kuid lõpuks see võimalus siiski avanes ja 9. mail viibis ta umbes pool tundi Rahvusraamatukogus.

Lessing väitis oma intervjuudes, et Eestis käik oli talle elamuslik ja meeldejääv. Kirju elukäiguga kirjanik oli

noorena veendunud kommunist, kuid ütles hiljem oma ideoloogilistest vaadetest lahti ning kirjutas sellest palju. Siiski peetakse teda praegugi vasakpoolseks. Eesti oli esimene endine sotsialismimaa, mida ta külastas.

Doris Lessingi loomingut iseloomustab huvi ühiskondlike ja psühholoogiliste küsimuste, eriti meeste ja naiste suhete vastu, ning autobiograafilise aines.

19. juulil jõudis kevadise külaskäigu järelkajana Rahvusraamatukokku Doris Lessingi saadetud raamatukingitus. See koosneb 27 raamatust, millest enamik on tema enda teosed, lisaks Simone de Beauvoiri "The Mandarins" Doris Lessingi eessõnaga ja 1989. aastal ilmunud 550-leheküljeline raamat "Ellujäämisõpetus Nõukogude Liitu ja Ida-Euroopasse reisinatele". Kirjaniku teostest on esindatud tema olulisemad ja tuntumad romaanid ja mitmed jutukogumikud ("The Doris Lessing Reader", "Doris Lessing Stories") ning kogutud ja raamatuna avaldatud arvustused, esseed, intervjuud ("A Small Personal Voice").

26. augustil avati Rahvusraamatukogu humanitaarteaduste lugemissaalis näitus, kus on väljas kogu see põnev kingitus ja lisaks praegu Rahvusraamatukogus leiduvaid Lessingi teoste väljaandeid.

Ene Paaver

27.–31. maini toimus Taani Kuningriigis Viborgis 14. Anglo-skandinaavia rahvaraamatukogude konverents, millest seekord oli oma maa rahvaraamatukogude olukorrast ja arengu perspektiividest ettekannet tegema kutsutud ka iga Balti riigi esindaja. Eestist viibis Taanis alla- kirjutanu.

Konverents on toimunud juba 14 aastat mõnes Skandinaavia riigis või Inglismaal. Selle raames esinetakse teoreetiliste ja kogemusi edastavate ettekannetega, diskuteeritakse rahvaraamatukogudele enam oluliste probleemide üle, tutvutakse kultuuri-

vaatamisväärsustega ja lahutatakse meelt. Pärast konverentsi toimub tavaliselt paaripäevane õppereis raamatukogudesse.

Tänavuse konverentsi programmis oli kolm teemat:

- raamatukogu juhtimise ja poliitika suhe,

- raamatukogunduse olukord Balti riikides,

- raamatukogu seadusandlus.

Konverentsi ettekannetest ja neile järgnenud diskussioonist selgus, et bürokraatlik poliitika takistab raamatukogude arengut. Raamatukogu ei vaja poliitikute meelevallale allumist, vaid iseseisvust, sest muidu ei levi informatsioon tõeliselt vabalt. Raamatukogude juhid peavad suhtuma poliitikutesse tolerantselt, et tagada oma asutuste hea käekäik. Seejuures saavad neile abiks ja toetajaks olla kompetentsed raamatukogunõukogud. Oluline on kokkuleplu, koostöö ja selle valmidus. Tuleb osata julgelt tõestada oma argumentide õigsust. Loomulikult on igal poliitikul isiklik arvamus raamatukogu tööst, mille päevast päeva mõjutamine on raamatukogu juhi ülesanne.

Küllaltki problemaatiline on rahvaraamatukogude seadlusandlus. Kõigis konverentsil osalevates riikides, välja arvatud Rootsi, on rahvaraamatukogu seadus juba aastakümneid olemas. Rootsi veel möödunud aastane kindlus ses suhtes on hakanud kõikumama ja, mine tea, ehk asuvad nemadki veel seda seadust koostama. Üksmeelselt tunnistati väga heaks Taani rahvaraamatukogu seadus, mis garanteerib raamatukogude toimimise (finantseerimise) ja arengu. Selles võisin ka ise raamatukogusid külastades veenduda. Raha muret neil ei ole, kuid kas see on tingitud ainult heast seadusest või muudest asjaoludest nagu majanduse üldine stabiilsus, rahvaraamatukogu kindel koht teabelevi süsteemis ja kultuuris tervikuna jm., ei selgunud. Kohalolijate ühine arvamus oli, et rahvaraamatukogude finantseerimine (või toetamine) peab toimuma riigi eelarvest, kuigi mitme riigi võimud on sellele vastu.

Omaette probleem on rahvara-

matukogu teenuste tasustamine. Majanduslikult oleks see raamatukogule hädavajalik. Samas on rahvaraamatukogu kasutaja aga ikkagi ühiskonna vaesemast või keskmisest kihist ja nii võib raamatukogu külastamine selle tasustamisel muutuda nii mõnelegi võimatuks, mis läheb aga vastuollu üldise põhimõttega, rahvaraamatukogusse on pääs kõigile vaba. Maksustamise viisid on eri maades erinevad (Saksamaal on näiteks lugejapiletki tasuline), puudutades peamiselt uusi teenindusvorme või lisateenuseid (videode laenus, andmebaaside kasutamine jne.). Raamatukoguhoidjad on kõhklevad sellegi tasustamise otstarbekuses, kuna maksustamine võib nii takistada uue rakendamist raamatukogutöös. Lausa mõeldamatu tundub mõne omavalitsusjuhi idee muuta raamatukogu kasutamine tasuliseks teise omavalitsuse all elavatele inimestele.

Vastuolulisi arvamusi jagati raamatukogu juhtide raamatukogundusliku hariduse vajalikkuse suhtes. Norra esindajad ei pidanud seda küll eriti oluliseks, kuid soovisid siiski seada tema töölevõtu tingimuseks raamatukogutöö kogemust. Ülejäänud konverentsist osavõtjad jäid kindlaks raamatukoguhariduse vajalikkuses sellel ametikohal (Taani rahvaraamatukogu seaduses on see ka sätestatud).

Ootamatu huviga võeti vastu ettekanded Baltikumi rahvaraamatukogude kohta. Nendele järgnenud kahetunnine diskussioon ei andnud võib-olla küll konkreetseid tulemusi (kuigi meie rahvaraamatukogu seadus sai väga kõrge hinnangu), kuid selgitas kolleegidele nii mõndagi meie rahvaraamatukogudesse puutuvat.

Tiiu Valm

22.-25. augustini toimus Laulasmaal rahvaraamatukogude seminar-laager. Räägiti raamatukoguseaduse ja töökorraldusjuhendi projektidest, kutsenõudeist rahva-

raamatukogude ja kooliraamatukogude töötajatele ning muudest raamatukogunduse hetkeprobleemidest, kavandati töösuundi edaspidiseks. Ühiselt kirjutati kiri Riigikogu eelarve- ja maksukomisjoni esinaisele Valve Kirsipuule, kus juhiti tähelepanu asjaolule, et kuigi raamatukogutöötajate palgad peaksid nüüd tõusma teisele palgaastmestikule, pole osa raamatukogusid veel kätte saanud eelmise palgatõusuga ette nähtud raha.

02.-04. augustini toimu. Harjumaal Kose-Uuemõisas Kosejõe koolis maaraamatukogude töötajate seminar-laager, mille korraldas Kose valla raamatukogu. Osavõtjaid oli 32 Järva-, Võru-, Viljandi-, Saare-, Tartu-, Rapla-, Valga- ja Harjumaalt. Kohtuti Kose vallavanem Meelis Tartu ja kultuurinõunik Aime Bahovskiga, Eesti Meditsiiniiraamatukogu direktor Milvi Tedremaaga, Harju Talupidajate Liidu volikogu esimehe Ants Aamaniga, kes on kirjutanud ka kuuldemänge ja lühijutte. Koos Hans Jürmaniga Rahvusraamatukogust arutleti raamatukogude töökorralduse projekti üle, Harju KRK direktori Rutt Enokiga räägiti komplekteerimise probleemidest, Krista Talviga Rahvusraamatukogust raamatukogutöötajate kutseksamist. Vestlusringis arutati raamatukogutöötajate muresid ja rõõme. Tutvuti ka kohalike vaatamisväärsustega, korraldati ekskursioonid rooside ja elulõngade aretaja Uno Kivistiku aeda ning Tuhala karstiala keskusesse, kus seletusi jagas kohalik kodu-uurija Ants Talioja.

Seminar-laagri töökokkuvõte:

1) Jätkata suviste seminar-laagrite korraldamist, et maaraamatukogude töötajad üle kogu Eesti saaksid ühiselt arutleda oma töö kitsaskohtade üle, täiendada oma erialaseid ja üldkultuurilisi teadmisi.

2) Jagada ajakirja "Raamatukogu" kaudu oma kogemusi kolleegidega.

3) Kirjutada tänukiri ajalehe "Postimees" toimetusele, kes saatis möö-

dunud aastal väikestele raamatukogudele tasuta oma ajalehtede.

4) Kirjutada artikkel maaraamatukogude probleemidest ühele vabariiklikule ajalehele.

5) Saata 7.-11. septembrini k.a. Vaasas toimuvatele Soome rahvaraamatukogude 200. aastapäeva pidustustele maaraamatukogude esindajana Aruküla raamatukogu juhataja Meeli Veskus.

6) Taotleda Avatud Eesti Fondilt raha, et muretseda külaraamatukogudele neile väga vajalikke koopia-aparaate.

Helju Järvelaid

Tervishoiuinformatsioon – uued võimalused

Selle deviisi all peeti sel aastal Oslos 28. juunist 2. juulini neljas Euroopa meditsiiniiraamatukogude ja tervishoiukeskuste konverents. Sisutihe põhiprogramm – 4 plenaaristungit ja töö 8 sektsioonis – toimus linna konverentsikeskuses (Folkets Hus Congres Centre). Lisaks peeti 27. juunil Stockholmis Karli Instituudi korraldusel eelseminar, kus tutvustati Instituudi Raamatukogu (KIBIC) ja meditsiiniinfokeskuse (MIC) fonde, töökorraldust ja infosüsteemi arenguperspektiive. Tutvustati ka koostöövõimalusi, mida saab ehk rakendada Eesti meditsiiniinfosüsteemi arendamisel.

Konverentsi põhiprogrammile eelnes lai valik täiendusseminare ja praktilisi õppusi, kus käsitleti teavitamise aktuaalseid probleeme alates INTERNETi kasutamisest, medit-

siinikirjanduse liigitamisest, kvaliteedi määramisest ning lõpetades raamatukoguteenuste tasustamise ja meditsiiniinfo levitamise õiguslike probleemidega.

Kasulikku informatsiooni lisasid arvukad näitused, kus 25+n kirjastust, infokeskust ning elektroonilist informatsiooni talletavat ja töötlevat firmat tutvustasid oma trükiseid ja andmebaase.

Konverentsi ca 500 osavõtja hulgas olid esmakordselt ka Baltimaade esindajad (Leedust 5, Lätist 2, Eestist 3). Eestit esindasid Milvi Tedremaa (Eesti Meditsiini raamatukogu), Keiu Saarniit (Tartu Ülikooli Kliinikumi Infokeskus), Aili Norberg (Tartu Ülikooli Raamatukogu). Viimane pidas ettekande meditsiiniinformatsiooni teenistuse arengust ja olukorrast Tartu Ülikoolis. Vähemalt sama palju kasulikku erialast teavet kui konverentsilt, saime informaalset suhtlemise kaudu istungite vaheaegadel, vastuvõttudel jne. Isiklikul pinnal saadud teave ja sõlmitud kokkulepped tunduvad oma ala arendamiseks viljakamad, sest kogesime taas, et suhtlevad omavahel siiski inimesed, mitte institutsioonid.

Aili Norberg
Milvi Tedremaa

MARE LOTT – 60

Mis edesi sedä enämb miul vaja armaste

vanu asju vanu sõnu uvvel aal

N. Baturin

Imekspandavalt märkamatult kulgeb aeg. Sina, Mare Lott, ja 60! Esimese hooga tahaks öelda – pole võimalik! Siis mõtled end ajas tagasi 70-ndate aastate alguse “Kaasani ülikooli” külma auditooriumi raamatu ajaloo eksamile, kus alles küdema pandud ahi jaanuarikuist külma veel ei peleta ning kohmetanud kätele ning keelele annab sooja Sinu kodunt kaasa toodud termosetäis tulist kohvi, ning vangutad nostalgiliselt pead – ja-jah, võib olla küll. Ligi veerand sajandit! Sinule mõeldes tundub sellises väljendis liialt igaviku hõngu. Ütleme parem nii – tubli 25 aastat oled Sa Tallinna Pedagoogikaülikooli raamatukogunduse kateedris andnud üliõpilastele teadmisi raamatust. Sinu juhendamisel on sukeldunud raamatu ajaloo põnevasse maailma terve põlvkond raamatukoguhoidjaid. Sinus on seda ehedat armastust ning huvi oma ala vastu, mis ei jäta külmaks ühtegi kuulajat. Ükskõiksed oled Sa suutnud panna huvituma, huvilised suunanud veel läbi uurimata teemade juurde. Sinu juhendamisel valminud kursuse- ning diplomitööid on nende aastate jooksul olnud sadu, ning enamus nendest on arvestatavad tõsiste raamatulooliste uurimustena. Juhendajana lased Sa tegijal endal pusida ning tulemuseni jõuda, alati valmis suunavat nõu andma oma seisukohta peale surumata. “Kes loeb, see mõtleb, kes mõtleb, see arutleb,” ütles Voltaire! Paari aasta eest alustasid valikkursusega “Vana ja haruldane raamat”, mis võimaldab süüvida põhjalikumalt vanatrükiste probleemidesse. Oled alati olnud arvamisel, et omakeelse raamatu ajaloo kõrval ei tohi me unarusse jätta Eesti raamatukogudes säilitatavat Euroopa kultuuripärandit. Südameasjaks oled pidanud ka raamatuteadlaste järelkasvu koolitamist. Esimene Sinu juhendamisel valminud magistr töö raamatuteaduse erialal kaitsti 1993. a. maikuu. Oled virgutanud ning julgustanud paljusid ammuseidki üliõpilasi avanenud võimalusi kasu-

tama ning haridusteed uuesti jalge alla võtma.

Lisaks õpetamise pingelisele tööle oled ise raamatuloolane, kes oskab, tahab ja suudab raamatuprobleemidele süsteemselt ning komplekselt läheneda. Oled mõelnud tõsiselt Eesti raamatuteaduse üle, kokku võtnud selle ala saavutused ja tegijad, teadvustanud valdkonnad, mis alles uurimist vajavad. Sul on teadmine sellestki, kuidas raamatuasjandus ühes normaalses riigis arenema peaks: selleks oled juba mõnda aega juhtinud tähelepanu rahvusliku raamatukeskuse loomise vajadusele. Väsimatu innuga oled hea seisnud Eesti raamatu ajaloo tutvustamise eest. Oled esinenud paljudel konverentsidel, avaldanud mitmeid artikleid nii Eesti kui rajatagustes väljaannetes. Oma kandidaaditöö kohta – teemaks raamat kodanlikus Eestis – oled enesekriitiliselt öelnud, et see periood vajaks ümberkirjutamist, sest paljud andmed toona trükivalgust ei näinudki. Tabudest ning tsensori pliiatsist hoolimata oled aga suutnud raamatu arengu selle Eesti kultuuriloo seisukohalt nii olulise perioodi kohta 1978. a. ilmunud ajaloolises ülevaates “Eesti raamat 1525–1975” huvitavaks ning ammendavaks vormida.

Oled 1988. a. taasasutatud ERÜ raamatuloo toimkonna esimees, aidad nõu ja jõuga kaasa vana raamatu töögrupis. Oled inimene, kes kõiges valmis kaasa aitama, mis Eesti raamatulugu täiendab ning raamatuasjanduse arengule kasu toob.

Ettevõtmisi, milles Sa osalenud või eestvedaja olnud, võiks veel palju üles lugeda. Peale kõige ja enne kõike oled Sa vanaema.

Tean, et juba aastaid kogud pikka- ja väsitavateks talvedeks jõudu oma suvekodus Abru kal. Tood sealt kaasa uut energiat ning mõttevärskust. Ja isesuguse naerukillukese silmis asju ja olemisi vaadata. Ei tea, millest see tuleb. Meretagune asi!

Jõudu ja jaksu Sulle kõigiks töödeks ja ameteiks. Mere võimsust ning kadaka sitkust, lahketa meelt ja sooja südant.

Sinu paljude kolleegide ja endiste õpilaste nimel

Tiiu Reimo

LUDMILLA RASS –
15 LUSTRUMIT

Küllap Sa, Kamilla, tead, et viis-aastakud pole XX sajandil välja mõeldud. Juba Antiik-Roomas peeti silmas viie aasta lõppemist. Minugi soov on Sind nüüd tervitada ja soovida kõike head järgnevaiks *lustrum*'eiks, nii palju kui neid meiesugustele on tulemas. Et mul pole aga Sinu aadressi käe ulatuses (aadresside ja telefoninumbritega olen alati olnud lohakavõitu) ja vastav büroo on minu viletsate jalgade jaoks praegu liiga kaugel, seepärast kasutan "Raamatukogu" vahendust.

Aga nüüd – *ad rem!* Ma arvan, et raamatukogudes oled Sa alati käinud. Missuguses praegu, ei tea. Igatahes Tõnismäel pole Sind ammu nähtud. Raamatukoguarmastuseta poleks läinud ju nii, et üks Tütarlaste Kommertsgümnaasiumi ja hiljem Tartu Ülikooli lõpetanud eesti filoloog läks järsku end Leningradi täiendama. Lääne poole ja kaugemale itta s. o. Ameerikasse poleks tookord ju saanud. Ja täiendama ei läinud sa end eesti keele alal, vaid hoopis raamatukogunduses. Tagasitulek Tallinna viis sind Riiklikku Avalikku Raamatukokku, algul ühele, siis teisele ametikohale ja lõpuks pikaks ajaks (1953–1975) F. R. Kreutzwaldi nimelise Eesti NSV Riikliku Raamatukogu teadusdirektori kohale. Siis järgnes kümme aastat Eesti Laste-

raamatukogu direktorina. Teadus on väga tähtis asi, kuid lapsed veel rohkem. Sul endalgi on kolm järglast ja olgu järglaste järglasi hulgana – eesti rahva ja meie raamatukogude huvides. Kust algab lugemishuvi? Ikka lapsepõlvest ja raamatukogudest.

Üks minu veendumusi on, et ühel kui teisel direktoritoolil istudes oli Sinu südamemureks küll kogu Eesti raamatukogundus. Ilma Sinuta poleks teoks saanud hulk bibliograafiaid, juhendavaid õpetusi raamatukoguhoidjatele, rida andeid "Nõukogude Eesti raamatukogundust", "Raamatukoguhoidja käsiraamat", "Raamatukogunduse sõnastik" jm. (Nüüd ilmuvad küll ERRi Toimetised, kuid uut käsiraamatut ja sõnaraamatut meil pole.) Ja lugemise, raamatukogude koostise, lugejateeninduse jm. uurimistööd, konverentsid, loengukursused ja seminarid, raamatukoguhoidjate õppelaagrid jne. – nende korraldamises peitub Sinugi osa. Kui nüüd, 40–20 aastat hiljem mõnes kirjatükis tänast lugejat miski ei tundu rahuldavat, siis püüdku see lugeja end seada nende aastate tingimustesse ja arvestada tollaste võimalustega. (Muide, Ludmilla Rassi bibliograafia on alles koostamata.) Ja oli hea, et Sa olid nüüdse nimega Eesti Lasteraamatukogu eesotsas ajal, mil raamatukogu keskendus sisuliselt kogu eesti lasteraamatukogundusele.

Tervitan Sind Sinu tähtpäeval ja soovin südamest palju õnne edasiseks. Tean, et minuga ühinevad paljud raamatukoguhoidjad.

Mingu Sul kõik hästi!

12. septembril Hans Jürman

RAAMATUID RAAMATUKOGUHOIDJALE

Universal decimal classification: international medium edition, English text. – 2nd ed. – London: British Standard Institution, 1993. – (BS 1000M: 1993).

P. 1 Systematic tables. – ISBN 0 580 22553 4

P. 2 Alphabetical subject index. – ISBN 0 580 22554 2

UDK rahvusvahelise nn. keskmise väljaande 2. trükk sisaldab ca 50 % võrra rohkem rubriike (60 000) kui 1. trükk (1985) ja hõlmab kõiki kuni 1992. aastani tehtud muudatusi ning täiendusi UDKs, mis on ilmunud väljaande "Extensions and Corrections to the UDC" seerias nr. 10–14. Liigitustabelid on sisuliselt võrdsed masinloetava *UDC Master Reference File*'iga. Teise köite tähestikuline aineloend on valminud professionaalsete registrikoostajate ja erialaekspertide koostöös ning on seetõttu kahtlemata kvaliteetsem kui UDK 1. trüki (1988) vastav osa, mis genereeriti arvutil ja ei esita sellest johtuvalt alati sisuliselt adekvaatsed indekseid.

McIlwaine, I. C. Guide to the use of the Universal Decimal Classification. – The Hague: FID on behalf of the UDC Consortium, 1993. – 124 p. – (FID Occasional paper, 5). – ISBN 92 66 00 703 X.

Dr. Ia McIlwaine'i, Londoni Ülikooli Raamatukogunduskolledži arhiivinduse ja infouuringute kateedri staažikas õppejõud, on kirjutanud kauaoodatud ja väga vajaliku käsiraamatu liigitajaile, mis tutvustab UDK struktuuri, kasutamisevõimalusi ja esmakordselt ka liigitamise metoodikat süvitsi, üksikute liikide kaupa. Tekst on varustatud rohkete UDK indeksite andmise näidetega, eeskätt on vaadeldud liitindeksite moodustamise ja määrajate kasutamise meetodeid. Eraldi käsitletakse UDK rakendamist *online*-süsteemis.

NB! UDK mõlema köite ja "Guide'i" tellimise korral hinnasoodustus! Info tel. 455-743.

OMAALGATUSLIKUD ÕPILAS- JA ÜLIÕPILASVÄLJAANDED 1918–1990

Koostanud ANDRES JAAKSOO

Esimene Eesti omaalgatuslik õpilasväljaanne, mille jälile alljärgneva nimistu kokkupanijal on õnnestunud jõuda, pärineb 1916. aastast. Nimelt sellel aastal said Tallinna Linna Poeglaste Kommertsgümnaasiumi poisid valmis oma käsikirjalise ajakirja "Täht". Loomulikult ei pruugi "Täht" olla sugugi esimene koolilaste tehtud väljaanne, sest käsikirjalised, tihtipeale ainueksplaarsed üllitised jäävad reeglina registreerimata ja jõuavad haruharva Kirjandusmuuseumi või Rahvusraamatukogu fondidesse. Aeg on halastamatult mälestusegi nendest viinud endaga kaduvikku. Ent eestikeelse koolihariduse keerdkäigulist ajalugu teades võib arvata oletada, et kusagil nendes aastates peaks omaalgatuslike õpilasväljaannete algus olema. Kui kuni 1921. aastani tehti vaid üksikuid arglikke katseid seda laadi väljaandeid üllitada, siis juba järgmised aastad tõid tulevasse, Eesti koolihariduse ühte omanäolisemasse traditsiooni plahvatusliku murrangu: 1922. aastast on teada 4, 1923. aastast 5 ja 1924. aastast koguni 8 omaalgatuslikku õpilasväljaannet. Kolmekümnendad aastad ei toonud neile olulist lisa, kuid kahekümnendatel alanud väljaanded jätkasid südilt oma tegevust.

Muutus ka väljaannete nägu. Kui seni olid nad käsi- või masinakirjalised, mimeografeeritud või šapirografeeritud, siis kahekümnendate aastate lõpuks jõudsid nii mõnedki koolid oma väljaannete kõrgtrükipaljunduseni (näit. Paide "Ajatar", Petseri "Virve", Tartu "T. T. G" jt.).

Uus trükitud koolialmanahhide avaldamise hiigellaine käis üle Eestimaa viiekümnendate aastate lõpul ja kuuekümnendate esimesel poolel. 1958. aastal hakkas ilmuma tervelt 6 almanahhi. Tallinlaste kõrval julgesid selle sammu ette võtta ka tartlased ja raplased. 1959. aastal laienes üritajate geograafia veelgi – oma almanahhi sai Jõgeva, Kehra, Keila ja Kohila keskkool. Nendel aastatel kujunesid välja ka hiljem üle vabariigi kuulsad koolikirjanduse keskused ning nende väljaanded (näit. 1959ndal rajati Tartu 8. Keskkooli almanahh "Tipa-Tapa", 1960. aastal Tartu 1. Keskkooli "Sulesepad" ja Tallinna 21. Keskkooli "Suleproovid"). Jälle läksid moodi ka käsi- ja masinakirjalised

laualehed, ajakirjad ja almanahhid.

Kui enne Teist maailmasõda ilmunud kooliväljaannetest oli kõige pikaealisem (1932–40) Tallinna Poeglaste Kommertsgümnaasiumi häälekandja "Poiste Häääl", mida ühtekokku ilmus 174 numbrit, siis 1960 ilmuma hakanud "Noorte Loomingut" jõudis ilmuda 51 numbrit, mis oli rekord maailmasõjajärgses õpilaste omaalgatuslikus ajakirjanduses. Paljud kõrgtrükitehnikas paljundatud almanahhidki jõudsid ilmuda rohkem kui kümnelt korral ("Kevade" 20 numbrit, "Tipa-Tapa" ja "Suleproovid" 17 numbrit, "Männikasvud" 15 numbrit jne.).

Ent seitsmekümnendate aastate keskaigu otsustasid parteivõimud Eesti koolidele eriomase näo andnud koolialmanahhide väljaandmise lõpetada, koolidelt ja trükikodadelt kirjastamisõiguse ära võtta. Nüüd tulid kõne alla veel vaid rajooni koolide ühisalmanahhid, mille sisu kinnitasid allkirjade ja templitega rajoonide parteikomiteede esimesed sekretärid, haridusosakondade ja hariduministeeriumi kõrged võimukandjad. Üksnes riiklikes kirjastustes trükitavad almanahhid pidid läbi käima ka tsensuuri kitsastest väravatest. Lastelt võeti ära isetegemisrõõm, nende mõttemaailm taheti suruda kindlatesse, ettekirjutatud mallidesse. Ometi ei andnud õpetajad alla ja juba 1975 ilmus esimene koolilaste ühisalmanahh – Põlva rajooni "Illimari sammu".

Almanahhidele saabunud raske aeg lõppes alles kaheksakümnendate aastate pöördeliste sündmustega. Nii on üheksa-

kümnendatel meie koolides saanud uuesti hoogu õpilasväljaannete õhinal üllitamine. Võtame või Pärnu Vanalinna Kooli ajalehe "Kuller", Viljandi 4. Keskkooli infolehe "Oma Sõna", Paide Gümnaasiumi ajalehe "Siipel", Märjamaa Keskkooli ajalehe "Tungal", Kuresaare 2. Keskkooli ajalehe "Virgo Intacta" ... Õpilaste oma sõnal on koolides jälle oma kindel koht.

"AJALANE" (toim. märkim.) – Rakvere Õpetajate Seminari teatriring, hiljem karskusringi käsikirjal. almanahh 1922–25.

"AJATAR" (toim. märkim.) – Paide Ühisgümnaasiumi mimeografeeritud (1924–26), hiljem kõrgtrükis (alates 1926. a. nr. 9) väljaanne, mida ühtekokku ilm. 12 nr-t. Selle toimetusse kuulus ka August Roosileht.

"ALGAJA" (toim. märkim.) – Rakvere Õpetajate Seminari käsikirjal. almanahh 1919.

"ALGAJA SULEGA" (toim. märkim.) – Elva Keskkooli nooremate klasside kirjandusringi laualeht 1958.

"ARCHIMEDES" (toim. K. E. Treffner) – H. Treffneri Gümnaasiumi füüsika- matemaatika ja loodusteaduse ringi mimeografeeritud üksikväljaanne 1922. Selle toimetusse on kuulunud ka Paul Viiding.

"ASTMED" (toim. H. Rebane) – H. Treffneri Gümnaasiumi V klasside mimeografeeritud üksikväljaanne 1923.

"ATRA SEADES" (toim. A. Sauer) – Kärkla Keskkooli almanahh 1964.

POISTE
HÄÄL

150

Tallinna Poeglaste Kommertsgümnaasiumi õpilasväljaanne "Poiste Häääl" avaldas 9 ilmunisaasta jooksul 174 numbrit.

Tartu 1. Keskkooli omaaegne õpilasalmanahh "Sulesepad".

Masinakirjaline "Noorte Looming" ning selle kaasaanne L. Tungla luulekogu – 1965. aastal

"AVANGARDI LÖPP" – 1977 dets. Tallinnas koost. masinakirjas almanahh, mille autoriteks Ott Arder, Lauri Vahtre, Mart Helme, Vladislav Koržets jt.

"EOS" (toim. K. Taev) – Tallinna 1. Keskkooli õpilasajakiri 1940.

"ESIMENE LOOMUS" "NOORTE LOOMING"

"ESIMESED READ" (toim. märkim.) – Vändra Keskkooli almanahh 1962–66, mida ühtekokku ilm. 3 nr-t.

"ESIMESED SAMMUD" (toim. 1960 H. Kadajas, 1961 H. Roosaar) – Vasalemma Keskkooli almanahh 1960–61, mida ühtekokku ilm. 2 nr-t.

"ESIMESED VAOD" (toim. K. Muru) – Elva Keskkooli almanahh 1960–61, mida ühtekokku ilm. 2 nr-t. Selle toimetuses tegutsesid ja tegid vlj-dele kaastööd Ü. Kraan, J. Põldmäe jt.

"ESIMESED VAOD" (toim. L. Saaberg) – Haapsalu Keskkooli almanahh 1965–69, mida ühtekokku ilm. 4 nr-t.

"ESIMESED VAOD" (toim. märkim.) – Haapsalu rajooni keskkooliõpilaste ühisalmanahh 1979.

"HARJULASTE HARJUTUSED" (toim. märkim.) – Harju rajooni kooliõpilaste ühisalmanahh 1978 ja 1980.

"HEES" (toim. J. Jõerüüt, T. Tasa, I. Viidalepp) – "Noorte Loomingu" järglane, Tallinna NAKi masinakirjas väljaanne 1967–68, millele tegid kaastööd A. Reinla, J. Üdi, N. Neidre, I. Paul, Tõnis Vint jt.

"IISAKU RAJAD" (toim. ja koost. märkim.) Iisaku Keskkooli almanahh 1990.

"ILLIMARI SAMMUD" (toim. 1975, 1980 V. Kaimre, 1987 T. Kulberg) Põlva rajooni kooliõpilaste ühisalmanahh 1975, 1980 ja 1987.

"ILOLP" (toim. K. Mihkla) – Tartu

Kommertsgümnaasiumi ja Kaubanduskooli õpilasajakiri 1930, mida ühtekokku ilm. 2 nr-t.

"IVI" (toim. E. Otsing) – Räpina Ühisgümnaasiumi õpilasajakiri 30ndatel a-tel, mida ühtekokku ilm. 3 nr-t.

"KADAKATE KESKEL" (toim. H. Tear) – Orissaare Keskkooli almanahh 1967, 1968, 1986.

"KAJAKAS" (toim. märkim.) – Pärnu 1. Keskkooli almanahh 1961, 1963, 1965, 1966, 1970 ja 1988, mida ühtekokku ilm. 7 nr-t. Almanahhi autorite hulgas on T. Kruus, R. Sander, E. Tompson, R. Veidemann jt.

"KAMIKADZE" – 1970 Tartus Jaanus Paali poolt koostatud masinakirjas almanahh, mille autoriteks P. Ilmet, Kalle I. Eller jt.

"KARUOHAKAS" (toim. märkim.) – Eesti Tütarlaste Gümnaasiumi õpilasühingu kirjandusringi väljaanne Tartus 1929, mida ühtekokku ilm. 3nr-t.

"KASVANDIK" (toim. P. Hamburg = P. Ambur) – Tallinna Õpetajate Seminari õpilaste šapirograferitud ajakiri, mida ühtekokku ilm. 5 nr-t (neist topeltnr-d 1/2 ja 4/5).

"KASVUMETS" (toim. 1959 L. Rand, 1961–70 S. Veskis) – Jõgeva Keskkooli almanahh 1959–70, mida ühtekokku ilm. 6 nr-t.

"KEVADE" (toim. S. Simmul) – Tallinna 22. Keskkooli almanahh 1962 ja 1966.

"KEVADE" (toim. 1965–68 V. Veevers, 1968–70 S. Simmul) Tallinna 22. Keskkooli komsomolikomitee ja pioneerimaleva häälekandja 1965–70, mida ühtekokku ilm. 18 nr-t.

"KEVADE" RADADEL" (toim. märkim.) – Palamuse Keskkooli almanahh 1988.

"KIKERIKII" (toim. märkim.) – Tallinna 44. Keskkooli almanahh 1971.

"KIRJANDUSLIK ALMANAHH" "SULEPROOVID"

"KUI MA OLIN VÄIKSEKENE" (toim. R. Sinimaa) – Viljandi 4. Keskkooli almanahh 1987.

"KUMA" (toim. märkim.) – Tartu Õpetajate Seminari käsikirjal. väljaanne 20ndatel a-tel, mille toimetuse kuulus ka E. Tasa.

"KUMA ALBUM" (koost. F. Oinas, R. Nigol ja K. Jaama) Tartu Õpetajate Seminari õpilasajakirjas "Kuma" ilmunud tööde valimik 1928.

"KUTSUV RADA" (toim. J. Volmer) – Tartu 2. Keskkooli almanahh 1958–59, mida ühtekokku ilm. 9 nr-t.

"KÕRSUMISE AASTAD" (toim. T. Merenäkk ja A. Kaasik) – Eesti Põllumajanduse Akadeemia 20. aastapäeva tähistamiseks 1951.–1971. aasta üliõpilasloomingust koostatud kirjanduslik almanahh 1972. Selles on avaldatud ka T. Frey, T. Merenäki, R. Mesilase, H. Rauniste, H. Relve ja A. Silla loomingu.

"LAINED" (toim. märkim.) – Tallinna Linna Poeglaste Kommertsgümnaasiumi käsikirjal. ajakiri 1922–23, mida ühtekokku ilm. 8 nr-t.

"LASTE ELU" (toim. märkim.) – Viru-Jakobi Aruküla pühapäevakooli ajakiri 1928–29, mida ühtekokku ilm. 12 nr-t.

"LAULUIISA RADADEL" (toim. V. Tamre) – Võru 1. Keskkooli almanahh 1965–71, mida ühtekokku ilm. 6 nr-t (neist topeltnr. 4/5 (1969)).

"LEMMIK" (toim. H. Jürisson) Tõrva Ühisgümnaasiumi šapirograferitud ajakiri 1924, mida ühtekokku ilm. 3 nr-t.

"LITTERA" (toim. E. Liivaste)

Tallinna 20. Keskkooli almanahh 1989. Varasemad numbrid (alates 1968) on masinakirjas.

"LOIT" (toim. J. Jaanisto ja A. Künnapuu) – Tartu linna tööstus- ja majandusõpilaste šapirografeeritud ajakiri 1924, mida ilmus vaid 1 nr.

"LOODUSHARRASTAJA" (toim. märkim.) – Rakvere Õpetajate Seminari naturalistide ringi almanahh 1923–25.

"LÕKE" (toim. V. Raudsepp) – Narva Kommertsgümnaasiumi õpilasuuringu kirjandusringi väljaanne 1924.

"LÄVEL" (toim. I. Leisner) – Tartu 5. Keskkooli almanahh 1960–65, mida ühtekokku ilm. 3 nr-t.

"MAHTRA LÄHISTEL" (toim. E. Uudeküll) – Juuru Keskkooli almanahh 1961–67, mida ühtekokku ilm. 3 nr-t. Teiste hulgas on almanahhile kaastööd teinud S. Endre.

"MARM" (koost. Kalle I. Eller, Olev Remsujev ja Jaan Unt) – Tartu noorte kirjanike masinakirjas almanahh 1968, mille autorid A. Alavainu, K. I. Eller, P. Ilus, J. B. Isotamm, S. Semenenko, L. Tungal jt.

"MEIE" – Tartus 1970 koost. masinakirjas almanahh, mille autorid Eda Kai, T. Lepp ja L. Tungal ning illustraatorid E. Tegova ja P. Urbala.

"MEIE ELU" (toim. märkim.) – Tartu Kuulmishäiretega Laste Internaatkooli almanahh 1961. Vt. ka "TULUKE".

"MEIE SÕNA" (toim. G. Vaino) – Järvakandi Keskkooli almanahh 1967.

"MERKUUR" (toim. märkim.) – Pärnu õpilasuuringu "Kiir" mimeografeeritud väljaanne 1923–30, mida ühtekokku ilm. 16 nr-t.

"MIILANG" (toim. K. E. Treffner) – H. Treffneri Gümnaasiumi õpilasuuringu väljaanne 1926–29, mida ühtekokku ilm. 4 nr-t. Selle toimetusse kuulus ka J. V. Veski

"MOSAIIK" (toim. A. Ristmägi) – Hiiumaa rajooni kooliõpilaste ühisalmanahh 1977.

"MÖTTELEND" (toim. A. Sagris) – Kehra Keskkooli almanahh 1959 ja 1961.

"MÖTTETUNGAL" (toim. märkim.) – Rakvere rajooni kooliõpilaste ühisalmanahh 1979.

"MÖTTETUNGAL" (toim. märkim.) – Rakvere 1. Keskkooli almanahh 1987.

"MÄNNIKASVUD" (toim. märkim.) – Elva Keskkooli almanahh 1973–87, mida ühtekokku ilm. 15 nr-t.

"NOOR SULEMEES" (toim. P. Lehtmets) – Abja Keskkooli almanahh 1966 ja 1970.

"NOORTE LOOMING" (1960 "Kes? Kus? Kuidas?" ja "Looming"; toim. A. Jaaksoo (nr. 1–49) ja I. Viidalepp (nr. 50/51)) – 1960. a. juulist ilm. üleeestiline koolinoorte käsikirjaline, hiljem masinakirjas (1964. a-st illustreeritud trükite Riikliku Kunstiinstituudi trükikojas) kuukiri, mis 1967 nimetati almanahhiks "HEES". Ajakirja autorid olid S. Endre, M. Jõgi, S. Kärner, J. Tammsaar, P. Vihalemm jt. 1962. a-st oli ajakirjal kaasaanne "Esimene Loomus", milles avaldasid oma autorivalimikke V. Luik, H. Fels, I. Luhaäär, M. Raba, U. Otsus ja L. Tungal.

"NOORUSTULI" (toim. I. Kivistik) – Tallinna 46. Keskkooli almanahh 1962–64, mida ühtekokku ilm. 2 nr-t

"NÕO KESKKOOL" (toim. R. Rosin) – Nõo Keskkooli almanahh 1966.

"NÕO TANUMATEL" (toim. H. Pukk) – Nõo Keskkooli almanahh 1971, 1974 ja 1987. Almanahhile on kaastööd teinud P. Simm, H. Varblane jt.

"OMA" (toim. märkim.) – Tartu Reaalkooli õpilasuuringu mimeografeeritud väljaanne 1921–23, mida ühtekokku ilm. 9 nr-t.

"OMA SULEGA" (toim. 1958, 1959 K. Muru, 1961 E. Põhi, 1964, 1966 E. Markus) – Rapla Keskkooli almanahh 1958–90, mida ühtekokku ilm. 9 nr-t. Almanahhile tegid kaastööd O. Herodes, R. Meel, L. Seppel jt.

"ORJAVITS" (toim. märkim.) – Tallinna Poeglaste Kommertsgümnaasiumi käsikirjal. õpilasalmanahh-ajakiri 1923, mida ilmus vaid 1 nr.

"PAESEL T PINNALT" (toim. V. Maansoo) – Tallinna 16. Keskkooli almanahh 1958.

"POISTE HÄÄL" (toim. H. Lehesalu) – kaubanduslikku eriharidust taotlevate poiste häälekandja Tallinna Poeglaste Kommertsgümnaasiumis 1932–40, mida ühtekokku ilm. 174 nr-t. Toimetustöös on osalenud M. Kesamaa, H. Pukk ja A. Saaremägi.

"POOLPÄEVALEHT" 14. X 1978 – 6. I 1979 Tartus ilm. 6 lk-ne masinakirjas ajaleht, mis sisaldas proosat, luulet, kirjanduskriitikat, esseistikat jm.

"PUHANG" (toim. märkim.) – Rakvere Õpetajate Seminari II kl. käsikirjal. almanahh 1925.

"PÜÜE" (toim. E. Jürvetson) – Ambla Ühis põllumajanduse Gümnaasiumi õpilasuuringu väljaanne 1927, mida ühtekokku ilm. 4 nr-t (neist topeltnr. 1/2).

"RADA" (toim. A. Toom) – Tartu Õhtureaalgümnaasiumi õpilasuuringu ajakiri 1922–30, mida ühtekokku ilm. 11

nr-t.

"RÕNGASSAAR" (toim. J. Lindebaum) – Eesti Vabariigi Sõjakooli ajakiri 1920–21, mida ühtekokku ilm. 19 nr-t.

"SAARTE TUULED" (toim. V. Mäna ja L. Miiste) – Kingissepa Keskkooli almanahh 1961–63, mida ühtekokku ilm. 3 nr-t.

"SALONG" Tartus 1978 ilm. masinakirjas noortelalmanahh, mille autoriteks R. Hanson, I. Hirv, D. Kareva, E. Kivipõld, P. Kunstler, I. Priimägi, K. Prul jt.

"SAMM-SAMMUL" (toim. E. Pahlala) – Pärnu-Jaagupi Keskkooli almanahh 1963.

"SELGINUD SIHID" (toim. märkim.) – Pärnu 2. Keskkooli almanahh 1963–70, mida ühtekokku ilm. 5 nr-t.

"SELGINUD SIHID" (toim. ja koost. märkim.) – Pärnu linna kooliõpilaste ühisalmanahh 1979 ja 1984.

"SILMAPIIR" – Võru rajooni kooliõpilaste ühisalmanahh 1984.

"SULEPROOVID" (nr. 1 pealk. "KIRJANDUSLIK ALMANAHH"; toim. 1958–60 L. Villand, 1961–69 V. Kuuseoks) – Tallinna 21. Keskkooli almanahh 1958–69, mida ühtekokku ilm. 17 nr-t. Toimetuse töös on osalenud ja kaastööd teinud T. Kallas, J. Karindi, J. Sang, J. Sillart, H. Šein, F. Undusk, E. Valdov jt.

"SULESEPAD" (toim. A. Järv) – Taru 1. Keskkooli almanahh 1960–68, mida ühtekokku ilm. 6 nr-t. Toimetuse töös on osalenud K. Altoa, O. Remsujev, G. Paal, J. Unt, K. Vanaveski jt.

"SULESEPAD" (toim. märkim.) – Koigi 8-kl. Kooli (Järvamaa) käsikirjal. kirjanduslik laualeht 60ndate a-te alguses.

"SULESÕBRAD" (toim. H. Aer) – Tallinna 18. Keskkooli almanahh 1962.

"SULESÄDEMED" (toim. N. Remmel) – Nõmme Gümnaasiumi ja keskkoolide album 1939, millele on kaastööd teinud ka V. Panso ja E. Renter.

"SULESÄDEMED" (toim. A. Evert) – Kohila Keskkooli almanahh 1959–70, mida ühtekokku ilm. 8 nr-t. Toimetuse töös on osalenud ja kaastööd teinud ka H. Tänavsuu.

"SULESÄDEMED" (toim. A. Jamul) – Tallinna 10. Keskkooli almanahh 1958–61, mida ühtekokku ilm. 3 nr-t. Almanahhi veergudel võtsid sõna ka V. Liivanõmm, R. R. Parve jt.

"SÕNASEPAD" (toim. 1959 A. Villand, 1966 R. Kukner) – Keila Keskkooli almanahh, mida ühtekokku ilm. 3 nr-t.

"TAKT" (toim. märkim.) – Tartus

1973 ilm. kseropaljunduslik almanahh, milles avaldatud ka E. Kaseoru, E. Lättemäe ja A. Musta luulet.

"TARI" (toim. märkim.) – Rakvere Õpetajate Seminari õpilasesinduse almanahh 1924/25 õppeaastast.

"TARMO" (toim. märkim.) – Rakvere Õpetajate Seminari õpilasajakiri 1928–37, mis 1933. a-st ilm. kõrgtrükkis.

"TIPA-TAPA" (toim. V. Saage) – Tartu 8. Keskkooli almanahh (1977 a. nr. alapealkiri "Tartu linna koolide koondalmanahh"), mida ühtekokku ilm. 17 nr-t. 1962. a. (nr. 4) avaldati selles K. Otsuse värsikogu "Ellupõrdujad", 1963. a. (nr. 6) M. Undi romaan "Hüvasti, kollane kass!". Toimetuse töös on osalenud ja almanahhile kaastööd teinud M. Mutt, R. Saluri, M. Vallisoo jt.

"TREFFNERI GÜMNAASIUMI AJAKIRI" (toim. K. E. Treffner) – mimeografeeritud õpilasajakiri 1924, mis sai nimeks "H. TREFFNERI GÜMNAASIUMI ÕPILASAJAKIRI". Kumbagi ilm. 1 nr.

"TRÜKITÄHED" (toim. 1965 V. Ruus, 1969 toim. märkim., 1988 A. Niinemäe) – Tallinna 7. Keskkooli almanahh 1965–88, mida ühtekokku ilm. 3 nr-t. Toimetuse töös on osalenud ja almanahhile kaastööd teinud A. Aareleid, D. Kareva, K. Käsper, A. Must, A. Napa, M. Pärn, R. Tammik, T. Tulev jt.

"T. T. G." (toim. A. Raud) – Tartu Tütarlaste Gümnaasiumi väljaanne 1928–30, mille kaks esim. aastakäiku olid masinakirjas, 1930. aastakäik (nr. 1–7) kõrgtrükkis.

"TULUKE" (toim. ja koost. märkim.) – Tartu 2. Eriinternaatkooli almanahh 1979. Vt. ka "MEIE ELU".

"TÖLET" – noorte autorite masinakirjas almanahh Tartus 1978–79, mida ilm. ühtekokku 3 nr-t. Almanahhis on oma töid avaldanud O. Arder, A. Juske, H. Runnel, E. Öunapuu, A. Üprus, jt. Ilm. ka 2 nr-t "Töleti" Raamatukogu".

"TÖNNEVAKK" (toim. märkim.) – Suure-Jaani Keskkooli almanahh 1988.

"TÄHT" (toim. märkim.) – Tallinna Linna Poeglaste Kommertsgümnaasiumi käsikirjal. ajakiri 1916, mida ühtekokku ilm. 12 nr-t.

"URBSPATERNA" – TRÜ ajaloo-üliõpilaste organiseeritud kodulinna korrastamise ühingu "Kodulinn", hiljem "Noor-Tartu" masinakirjas häälekandja 1979–83, mida ühtekokku ilm. 9 nr-t. Selle autorid on olnud ka M. Laar, H. Runnel, E. Talvistu, L. Vahtre jt.

"VALGJÄRVE KOOLITARE LOOD" (toim. O. Toomet) – Valgjärve 8-kl.

Kooli kirjanduslik-kodulooline almanahh 1971 ja 1990.

"VALGUS, MU VALGUS" (toim. märkim.) – Tallinna 42. Keskkooli almanahh 1973. Almanahhi autor on olnud ka L. Priimägi.

"VIGILIA" – Tartus 1972 ja 1973 ilm. masinakirjas almanahh, mille autoreiks K. I. Eller, P. Ilmet, A. Langemets, T. Sarv jt. 1973. a. nr. sisaldas ka "Enamtuntud väikeväljaannete bibliograafia 1967–1972".

"VIISNURK" (toim. A. Antson) – Võru keskkooli noorsooliidu väljaanne 1923, mida ilm. 1 nr. Toimetuse töös osales ka V. Kaaver.

"VIRG" (toim. märkim.) – Rakvere Õpetajate Seminari eesti keele ja kirjanduse rühma käsikirjal. almanahh 1925.

"VIRVE" (toim. 1924 E. Piirsild, 1925 E. Kallas, 1926 M. Aleksa) – Petseri Gümnaasiumi (1926. a-st Petseri Ühisgümnaasiumi) õpilasuuringu ajakiri 1924–26, mida ühtekokku ilm. 5 nr-t. 1. aastakäik on masinakirjas, 2. aastakäik mimeografeeritud, 3. aastakäik kõrgtrükkis.

"VOOG" (toim. märkim.) – Tallinna Linna Poeglaste Kommertsgümnaasiumi käsikirjal. ajakiri 1924, mida ilm. 1 nr.

"VÕIDA" (toim. märkim.) – Tallinna Ühend. Uskl. Har-s algkooli õpilasajakiri 1928–30. Selle 1. ja 2. aastakäik on käsikirjal. ja šapirografeeritud, 3. aastakäik (nr. 1–4) kõrgtrükkis.

"VÖRSEID VIRUJ VÄLJADELT" (toim. M. Kurves) – Viru-Jaagupi Keskkooli almanahh 1961. Almanahhile tegi kaastööd J. Kello.

"VÄLJE" (toim. J. Viks) – Tõrva Ühisgümnaasiumi ajakiri 1927, mida ilm. 1 nr.

"ÕITSEV TUUL" – Jaanus Paali koost. masinakirjas almanahh Tartus 1972, mille põhiautorid olid P. Ilmet ja K. I. Eller.

"ÕPPUR" (toim. H. Heinrichson) – Alu Algkooli õpilasuuringu väljaanne 30ndatel a-tel, mida ühtekokku ilm. 17 nr-t.

ÕPILASLOOMINGU RIIGIVÄLJAANDED

ESIMESED SAMMUD EESMÄRGI
POOLE : ENSV Punase Risti Seltsi KK
Vabariikliku Sanitaarharidus Maja
väljaandel ilmunud Noorte Punase Risti
liikmete omaloomingu kogumik.
Tartu, 1960.

KIRJANDUSSÕPRADI KOKKU-

TULEK : Valmik keskkooliõpilaste kirjanduslikke katsetusi. – Tallinn : Eesti Raamat, 1977.

KODUKURUL : Edur Tasa koost. valik Nõo ja Unipiha koolide õpilastöödest. – Nõo, 1934.

KOOLITEEL : Edur Tasa koost. valik Nõo ja Unipiha koolide õpilastöödest. Nõo, 1932.

MA ISE ILUTEGIJA : ENSV Üldhariduslike koolide õpilaste töid / Koost. ja eess.: E. Aljasmets ja A. Umberg. – Tln. : Valgus, 1969.

NOORTE SULEGA : Valik töid koolialmanahhidest / Koost. K. Leht. – Tln. : Eesti Raamat, 1967.

NOORTE SULEGA : Valik töid koolialmanahhidest, 1965–1970 / Koost. K. Leht ja V. Saage. – Tln. : Eesti Raamat, 1972.

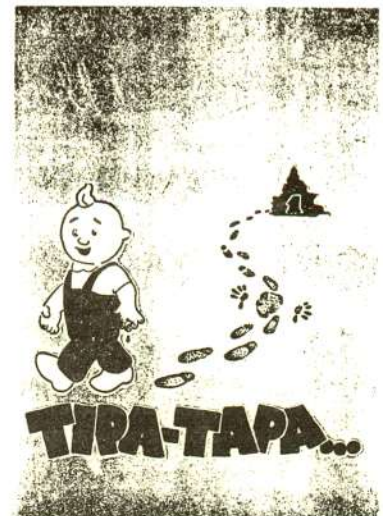
NÜÜDISTEATER ÕPPURI PILGUGA : Valik õpilaste teatritöid / Koost. K. Leht. – Tln. : Eesti Raamat, 1976.

OLGU JÄÄV MEILE PÄIKE : Lasteluuletuste, jutustuste ja joonistuste kogumik / Koost. A. Jaaksoo. – Tln. : Eesti Raamat, 1974.

"SÄDEME" SÄDEMED" / Koost. J. Renzer. Tln. : Eesti Raamat, 1976.

UUELE TEELE : TKNV kirjandusvõistluste noori laureate Tartu Linna Koolivalitsus. – Tartu, 1940

VITAMIINISÜST : Tervishoiualaste õpilastööde almanahh / Koost. S. Propst. – Tartu, 1974.

Tartu 8. Keskkooli almanahhi
"Tipa-Tapa" avanumber

"Школьная библиотека Эстонии в меняющемся времени" тема исследования библиотекаря Таллиннской 54. средней школы Криста Эскла.

Статья содержит обзор и анализ деятельности школьных библиотек за последние 20 лет. Нынешнее случайное пользование библиотекой должно стать систематичным и школьная библиотека частью учебного процесса. До сих пор большинство школьных библиотек выдаёт литературу на дом, в дальнейшем должна увеличиваться доля читального зала (частично обусловлено уменьшением экземпляров из-за нехватки денег)

Заведующий кабинетом детской литературы Детской библиотеки Эстонии Лейда Олышак в своей статье "Эстонская оригинальная детская литература в предпочтении читателей" даёт обзор об основанном Детской библиотекой Эстонии призе "Nukitsamees" ("Чертёнок"), о его основании и присуждении. Это приз читателя как писателю, так и художнику, который выясняется регулярно за каждые 23 года опросом детей и торжественно вручается в Таллиннской Ратуше. Л.Олышак также старается характеризовать причины успеха по второму опросу первых 13-и книг. Она сравнивает предпочтения разных возрастных групп и различия между оценками девочек и мальчиков.

О школьной библиотеке глазами руководителя школы пишет Андрус Хуул директор средней школы Вийдеманны города Хаапсалу. В статье приведены цифровые данные как о школе, так о школьной библиотеке. Если в общем в Эстонии школьная библиотека занимает второстепенное место в учебном процессе, то в этой средней школе считают, что школьная библиотека должна быть наравне с классами. В школе создаётся объединённая рабочая среда, где находятся рядом компьютерный класс, помещение для отдыха и читальный зал библиотеки. Наряду с художественной литературой школьная библиотека должна иметь как видеотеку, так и фонотеку. Таким образом она станет центром, соединяющим разные учебные предметы, а также она имеет важное место в формировании интересов чтения детей и в снятии ежедневного школьного стресса.

Составителем библиографического указателя "Самоинициативные ученические и студенческие издания в 1918-1990 гг." является Андрус Яаксоо. В комментарии автор пишет, что первым (сохранившимся?) самоинициативным ученическим изданием был журнал в рукописи "Täht" ("Звезда") Таллиннской коммерческой гимназии мальчиков с 1916 года. К концу 20-х годов таких изданий было много, некоторые - в высокой печати. Новая, гигантская волна печатанных школьных альманахов прошла Эстонию в конце 50-х и в начале 60-х годов. Из школьных изданий, выходящих до второй мировой войны, был самым долговечным "Poiste Hääl" ("Голос мальчиков") Таллиннской коммерческой гимназии (вышло 174 номера).

Всеэстонский ежемесячник школьников, который начал выходить в 1960 г., достиг 51 номера. В середине 70-х годов партийные власти решили закончить издание школьных альманахов - школы и типографии были лишены права издательства. Альманахи, напечатанные только через государственные издательства, должны были пройти цензуру. Сегодня, в 90-е годы, ученические издания опять имеют своё определённое место в школах.

Аве Тарвас в своей статье подробнее описывает сигнированные в 1920-1930 гг. тома в фондах Национальной библиотеки Эстонии. В течение многих веков переплётчики отмечали книги (свои переплётки) своими инициалами, именами или другими знаками. В Эстонии распространилось сигнирование переплётков начиная с 19 века и эта традиция продолжилась и в годы Эстонской Республики. Художественно ценные переплётки Эстонии хранятся в отделе редких изданий Национальной Библиотеки. Основная часть из них переплётки из настоящей кожи переплётной Таска. Рядом с ними достойны внимания

произведения, оформленные художником Адамсоном Эриком, переплётные в переплётной Юри Кодреса, а также переплётки тогдашней Государственной библиотеки. В статье приведены данные о многих других переплётных мастерских, действующих как в Таллинне, так в Тарту. Всего в фондах Национальной Библиотеки переплётки, сигнированные в свыше 25 переплётных, действующих в ""Эстонское время".

Старший библиограф библиотеки Тартуского университета Керсти Таал в своей статье "Продолжая традиции библиографии истории Эстонии" утверждает, что библиография истории Эстонии имеет более длительные традиции, чем все другие отраслевые библиографии. Первая библиография истории губерний Балтии, составленная Эдуардом Винкелманном, вышла в свет в 1869-1870 гг. в Петербурге. Текущая регистрация исторической литературы началась в конце 1870-х годов по инициативе Общества истории и древних наук провинций Балтийского моря России (Gesellschaft für Geschichte und Alterthumskunde der Ostseeprovinzen Russlands) в Риге. В начале 1920 годов рядом немецкими историками Прибалтики начали свой учёный путь и эстонцы. Эвалд Блумфелдт (1902-1981) и Ниголас Лооне (1907-1937) составили "Библиографию истории Эстонии в 1877-1917", четыре тетради которой вышли в свет в 1933-1939 гг. в восьмом номере "Трудов Академического общества истории". В ней было зарегистрировано 14256 названий исторической литературы. Текущая библиография исторической литературы регистрировалась в ежегодниках Учёного Эстонского Общества "Годовой обзор эстонской филологии и истории" за 1918-1923 и 1929-1931 годы.

Ныне при составлении ретроспективной библиографии "Библиография истории Эстонии за 1918-1944 гг." учитывается пример прежних библиографий истории как Эстонии, а также соседних стран, в первую очередь Швеции и Финляндии. Эта будет охватывать не только узко исследования исторических наук, а более обширно данные истории и истории культуры. В состав библиографии входит и персоналия и регистрация всей литературы об истории Эстонии, которая издавалась как в Эстонии, так в соседних странах и в других государствах мира, независимо от национальности автора или языка исследования. Систематическая картотека, объёмом приблизительно 10000 описаний в данное время находится в отделе научной библиографии библиотеки Тартуского университета и доступна для всех интересующихся.

Консультант Детской библиотеки Эстонии Реэт Рооси анализирует положение детских библиотек Эстонии. До сих пор в самостоятельной Эстонской Республике не закрылись ни одна детская библиотека, ни одно детское отделение, но изменялись отношения подчинённости и положение библиотек в большой мере зависит от отношения местных властей к культуре и образованию, а также от кошелька самоуправления. Возникли трудности в области комплектования как из-за недостаточности денег, так и потому, что от многочисленных маленьких издательств трудно достать информацию об издаваемой литературе. Библиотеки как и отдельные покупатели также должны платить 18% налог с оборота. Посещаемость библиотек увеличилась взрывчато, особенно учеников начальных классов. Предпочитают читать комиксы.

Прекратилось сотрудничество со школьными библиотеками и проведение библиотечных уроков. Детская библиотека Эстонии с 1967 года до сих пор является центральной детской библиотекой, которая служит опорой

и советником всех детских и школьных библиотек. Здесь занимаются повышением квалификации работников детских библиотек, организуют мероприятия для детей под эгидой ШИИН. Детская библиотека также вручает приз эстонской оригинальной детской литературы "Nukitsamees" ("Чертёнок").

Член рабочей группы аналитического описания при Обществе библиотечарей Эстонии Анне Клаассен (отдел библиографии Библиотеки Академии Наук) в своей статье "Трудности с библиографией статей" описывает трудности в связи с разработкой подходящих Эстонии правил для библиографического описания статей. Описание книг не вызывает проблем. Периодические издания по содержанию и оформлению во всём мире очень разнообразны. Есть правила для описания серийного издания целиком, но нет международных правил для аналитического описания. Проблемы начинаются уже при определении основных схем. Кажется, что в Эстонии было бы целесообразнее в некоторых деталях описания вернуться к предыдущим, проверенным практикой традициям, не учитывая трёх промежуточных ГОСТов (1969, 1976, 1984). Если учитывать только равномерность описания, то итогом стандартизации в Эстонии в начале 1980 годов в напечатанных указателях почти три четверти описаний достигли равномерности. После восстановления независимости в область библиографии пришло много саморешения, картина стала пёстрее, что, конечно, не облегчает обмена информацией. Возможно равномерная форма описаний необходима в автоматизированных базах данных. Новая норма аналитического описания должна позволять больше альтернативных решений, чем ранние и, возможно, что рабочая группа аналитического описания должна, в первую очередь, ограничиваться только общими рекомендациями.

Литературовед Эндла Кёст в своей статье "Значение вести в творчестве писателя" рассматривает некоторые аспекты беллетристического творчества как вести. На вопрос: кому пишет писатель? можно отвечать двояко: 1) читателю, 2) для самореализации. Э. Кёст представляет три направления науки: толковение или интерпретация текста, теория рецепции и риторика, что объединяет отношение к читателю как к существенному фактору процесса культуры и внимание на ценность и влияние текста. Она утверждает, что весть начинается уже с заглавия, которое часто вручает ключ к пониманию произведения. Весть выражают выбор тематики, идеи, проблемы, интонация, персонажи, настроенность (и оценки) автора, философское направление и другие содержательные компоненты текста, которые указывают на что-то глубокое и постоянное в познании мира, на миссию автора и его человеческую сущность. Особенное значение в этом отношении в творчестве писателя имеют повторения, поэтому самый исчерпывающий способ для нахождения вести - искать её в полном творчестве писателя. Основная функция формы текста - передавать весть по возможности суггестивно. Если ставить главное ударение на весть, тогда надо сосредоточиться на вечные ценности и их эстетической передаче, включённым автором в текст. Литературное произведение как послание открывает возможность, которую учёные, изучившие процесс чтения, считают самым благоприятным способом влияния на читателя: при чтении книги возникает чувство, словно читатель общается с другим, умнее его человеком. Тексты нужно читать очень внимательно, чтобы не осталось неуловимым именно то, что очаровывает при обнаружении глубокого смысла писателя.

Вступительное слово	Анне Рауде	4
ОБСЛУЖИВАНИЕ ДЕТЕЙ		
Детские библиотеки Эстонии сегодня	Резт Рооси	6
Школьная библиотека Эстонии в меняющемся времени	Криста Эскла	7
Школьная библиотека глазами руководителя школы	Андрес Хуул	8
Эстонская оригинальная детская литература в предпочтении читателей	Лейда Ольшак	9
БИБЛИОГРАФИЯ		
Трудности с библиографией статей	Анне Клаассен	11
Продолжая традиций библиографии истории Эстонии	Керсти Таал	12
О КНИГЕ		
Значение вести в творчестве писателя	Эндла Кёст	14
Книги архивного фонда Национальной Библиотеки Эстонии	Хелле Реммелт	16
Сигнированные в 1920-1930 гг. тома в Национальной Библиотеке Эстонии	Аве Тарвас	17
МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО		
VIBLIOTHECA BALTICA 2.симпозиум		21
VIBLIOTHECA BALTICA - устав		22
Arbeitsgemeinschaft		22
VIBLIOTHECA BALTICA: Satzung		22
ВЕСТИ		
ПОЗДРАВЛЯЕМ		
Маре Лотт - 60		26
Людмила Расс - 75		27
ЛИТЕРАТУРА ДЛЯ		
БИБЛИОТЕКАРЯ		
Ученические и студенческие эсамоинициативные издания 1918-1990 гг. (указатель литературы)	Андрес Яаксоо	28
РЕЗЮМЕ		
ZUSAMMENFASSUNGEN		
SUMMARY		

Einige Möglichkeiten des Näherkommens an das Schaffen des Schriftstellers als eine Botschaft werden im Artikel "Über die Botschaft im Schaffen des Schriftstellers" von Literaturwissenschaftlerin Endla Köst betrachtet. Auf die Frage, wem schreibt der Schriftsteller, kann man auf zweierlei Weise antworten: dem Leser oder für Selbstverwirklichung. E. Köst macht uns drei Richtungen in der Wissenschaft klar: Hermeneutik, Rezeptionstheorie und Rhetorik, diese drei Richtungen verbindet die Einstellung zum Leser, einem wesentlichen Faktor im Kulturprozeß und die Aufmerksamkeit auf den Wert und die Wirkung des Textes. Sie behauptet, daß eine Botschaft schon im Titel ist, der oft den Schlüssel gibt, das Werk zu verstehen.

Die Botschaft wird durch die Wahl der Thematik, den Ideeninhalt, den Problembereich, die Intonation, durch die Typen der handelnden Personen, die Einstellung des Autors (und Beurteilungen), durch die philosophische Richtung und andere inhaltliche Komponenten des Textes ausgedrückt, sie weisen auf die Tiefe und Feste in der Welt- und Missionskenntnis des Schriftstellers und in seinem menschlichen Wesen. Dabei sind besonders wichtig Wiederholungen im Schaffen des Schriftstellers, die beste Weise, diese Botschaft zu finden, ist die Botschaft in ganzem Schaffen des Schriftstellers zu suchen.

Die Grundfunktion der Textform ist die Botschaft möglichst suggestiv weiterzugeben. Wenn wir die Botschaft besonders betonen, müssen wir uns in die vom Schriftsteller in der Text eingegliederten ewigen Werte und in die ästhetische Übermittlung vertiefen. Das literarische Werk als ein Sendschreiben gibt die Möglichkeit, die den Leseprozeß forschenden Wissenschaftler für das günstigste und wirkungsvollste Mittel halten: das Lesen erweckt das Interesse, es ist wie eine Kommunikation mit einem klügeren und weitsichtigeren Menschen. Texte sind aufmerksam durchzulesen, sonst könnten wir beim Entdecken des tiefen Gedankens des Schriftstellers seinen Reiz nicht treffen.

Die heutige Lage der Kinderbibliotheken in Estland wird von Reet Roosi aus der Estnischen Kinderbibliothek betrachtet. Bisher hat man in der selbständigen

Estnischen Republik keine Kinderabteilungen oder Kinderbibliotheken geschlossen. Die Unterordnung hat sich aber verändert und die Lage der Bibliotheken hängt vor allem davon ab, wie die ortsansässigen Beamten sich zur Kultur und Bildung stellen, ob die örtlichen Selbstverwaltungen Geld haben.

Der Bestandsaufbau ist besonders schwer geworden, weil die Bibliotheken wenig Geld haben und es ist auch schwer von den kleineren Verlagen Information über neue Bücher zu bekommen. Ebenso müssen auch die Bibliotheken 18 % Umsatzsteuer bezahlen wie alle Käufer. Das Besuchen der Bibliotheken ist aber sprunghaft gestiegen worden, besonders eifrig werden Bibliotheken von den Unterstufenschülern besucht und den ersten Platz haben Comics.

Die Zusammenarbeit mit Schulbibliotheken hat aufgehört, ebenso der Bibliotheksunterricht in den Schulen. Seit 1967 bis heute ist die zentrale Kinderbibliothek die Estnische Kinderbibliothek, ein Ratgeber und Unterstützer für alle Kinder- und Schulbibliotheken. Man beschäftigt sich hier mit Weiterbildungskursen für Bibliothekare, hier werden unter der Ägide von IBBY verschiedene Veranstaltungen für Kinder durchgeführt. Die Estnische Kinderbibliothek gibt auch den Literaturpreis "Nukitsamees", der für originale estnische Kinderliteratur vorgesehen ist, aus.

"Estnische Schulbibliothek in der veränderlichen Zeit" ist das Forschungsthema der Bibliothekarin der 54. Oberschule Tallinn Krista Eskla. Der Artikel gibt einen Überblick über die Tätigkeit der Schulbibliotheken während der letzten 20 Jahre und analysiert Probleme, die dabei entstanden sind. Das bisher zufällige und unregelmäßige Besuchen der Bibliothek müßte zielstrebig und regelmäßig werden und die Bibliothek müßte ein Teil des ganzen

Lernprozesses sein. Bisher haben die meisten Schulbibliotheken auch Bücher ausgeliehen, aber in der Zukunft sollte der Lesesaal eine größere Rolle spielen (auch deswegen, weil es wenig Exemplare gibt).

Über die Schulbibliotheken durch die Augen eines Schulleiters gesehen, schreibt der Direktor der Wiedemann-Oberschule in Haapsalu Andres Huul. Er bringt Angaben in Ziffern sowohl über die Größe der Schule als auch der Schulbibliothek. In Estland hat eine Schulbibliothek in der Schularbeit einen zweitrangigen Platz. Die Wiedemann-Oberschule ist aber der Meinung, daß die Schulbibliothek neben dem Klassenraum gleichwertig ist. Sie wollen eine Umgebung gestalten, wo eine Computerklasse, ein Erholungsraum und der Lesesaal der Bibliothek nebeneinander sind. In der Schulbibliothek sollten neben der schöngestigten Literatur auch eine Videothek und Phonothek sein, so kann die Schulbibliothek ein Zentrum werden, das verschiedene Fächer verbindet, aber auch ein wichtiger Platz ist, Lesegewohnheiten der Kinder gestaltet und hilft den Schülern den Schulstreß vermindern.

Die Leiterin des Kabinettes für Kinderliteratur in der Estnischen Kinderbibliothek Leida Olszak erzählt in ihrem Artikel "Die originale estnische Kinderliteratur in der Bevorzugung der Leser" über den von der Estnischen Kinderbibliothek gegründeten Literaturpreis für originale estnische Kinderliteratur "Nukitsamees". Das ist der Preis von den Lesern sowohl dem Schriftsteller als auch dem Künstler. Die Kinder werden alle 2-3 Jahre befragt und sie urteilen darüber, welche Schriftsteller oder Künstler den Preis bekommen sollten. Der Literaturpreis wird feierlich im Rathaus überreicht. L. Olszak versucht auch die Gründe des Erfolgs der ersten 13 Bücher in der Liste, die die zweite Befragung der Leser gezeigt hat, zu charakterisieren. Sie bringt verschiedene Meinungen in der Bevorzugung von Mädchen und Jungen hervor, ebenso vergleicht sie die Bevorzugung der Leser zwischen den unterschiedlichen Altersgruppen.

Mitglied der Arbeitsgruppe der analytischen Titelaufnahme beim Verein der Estnischen Bibliothekare Anne Klaassen (Bibliothek der Akademie der Wissenschaften, Abteilung für Bibliographie) beschreibt in ihrem Artikel "In Not mit der Bibliographie der Artikel" die Schwierigkeiten, die sich bei der Ausarbeitung der Regeln für die bibliographische Beschreibung der Artikel gebildet haben. Mit der bibliographischen Beschreibung der Bücher gibt es keine großen Probleme. Periodische Schriften sind inhaltsreich, die Wahl des Inhalts und die Ausstattung sind verschiedenartig in der ganzen Welt. Es gibt Regeln für Bibliographierung des Serienwerks als einer Einheit, aber es ist bisher noch nicht gelungen, Regeln für analytische Beschreibung auszuarbeiten, die auch eine internationale Anerkennung hätten. Es gibt schon Probleme beim Grundaufriß. Lieber müßten wir in Estland in einigen bibliographischen Elementen zur alten und in der Praxis geprüften Tradition zurückgehen, ohne daß wir die früheren drei Normen (GOST 1969, 1976, 1984) in Rücksicht nehmen. Beim Betrachten der Gleichmäßigkeit der Titelaufnahme, war Anfang 1980 nur ein Dreiviertelteil der gedruckten Bibliographie gleichmäßig und das wegen der Normen, die hier verbreitet waren. Nach der Wiederselbständigkeit gibt es auch in der Bibliographie selbständige Entscheidungen, das Bild ist bunter geworden. Das erleichtert den Informationsaustausch gar nicht. Eine möglichst einheitliche Form der Titelaufnahmen müßte in der automatisierten Datenbasis sein. Die neue Norm der analytischen Titelaufnahmen erlaubt mehr alternative Lösungen. Die Arbeitsgruppe der analytischen Titelaufnahme muß sich vorläufig nur mit allgemeinen Empfehlungen abfinden.

Kersti Taal, Bibliograph der Bibliothek der Universität Tartu behauptet in ihrem Artikel "Traditionen der Estnischen Geschichtsbibliographie werden fortgesetzt", daß die Estnische Geschichtsbibliographie längere Traditionen hat als eine andere Fachbibliographie. Die erste von Ed. Winkelmann verfaßte Geschichtsbibliographie erschien in den Jahren 1869–1870 in Petersburg.

Ende 1870 wurde auf Initiative der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde (Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Russlands), die in Riga tätig war, mit der laufenden Registrierung der Geschichtsliteratur begonnen.

Anfang 1920 begannen seinen Weg als Wissenschaftler neben den baltischdeutschen Gelehrten auch estnische Gelehrte. Evald Blumfeldt (1902–1981) und Nigolas Loone (ehem. Treimuth, 1907–1937) verfaßten "Eesti ajaloo bibliograafia 1877–1917" (Bibliotheca Estoniae historica), von dieser Bibliographie wurden in den Jahren 1933–1939 4 Hefte in "Akadeemilise Ajaloo Seltsi Toimetised" (Schriften der Akademischen Gesellschaft der Geschichte), Heft Nr. 8, gedruckt. Da waren 14 256 Aufzeichnungen der erschienenen Geschichtsliteratur registriert worden.

Die laufende Geschichtsbibliographie wurde in Jahrbüchern der Gelehrten Estnischen Gesellschaft "Jahresüberblick der estnischen Philologie und Geschichte" über den Zeitraum von 1918 bis 1923 und von 1929 bis 1931 aufgezeichnet.

Die zur Zeit zusammengestellte retrospektive Bibliographie "Estnische Geschichtsbibliographie 1918–1944" wird nach dem Vorbild der früheren estnischen, aber auch nach dem Vorbild der Nachbarländer, vor allem nach den schwedischen und finnischen Geschichtsbibliographien verfaßt. Diese Bibliographie umfaßt nicht nur enge geschichtswissenschaftliche Forschungen, daraus wird eine umfangreiche Liste der geschichtlichen und kulturgeschichtlichen Quellen. Dieses Verzeichnis enthält auch Personalien und registriert die ganze Literatur, die estnische Geschichte behandelt, unabhängig davon, ob das Werk in Estland, in Nachbarländern oder in einem anderen Land erschienen worden ist, unabhängig von der Nationalität des Autors und der Sprache des erschienenen Werkes.

Die schon jetzt vorhandene systematische Kartotek enthält etwa 10 000 Titelaufnahmen und allen, die sich dafür interessieren, wird diese Kartotek in der Abteilung der wissenschaftlichen Bibliographie der Bibliothek der Universität Tartu zur Verfügung gestellt.

Über die in den Jahren 1920–1930 signierten Bände in der Estnischen Nationalbibliothek schreibt Ave Tarvas. Schon seit Jahrhunderten haben die Buchbinder die Bücher mit ihren Initialen, Namen oder Merkzeichen versehen. Man kann sehen, daß die in Estland eingebundenen Bände schon seit dem 19. Jh. das Merkzeichen einer Buchbinderei hatten, diese Tradition wurde auch in der Estnischen Republik fortgesetzt. Diese Bände in Estland, die den größten künstlerischen Wert haben, werden in der Abteilung der Raritäten der Estnischen Nationalbibliothek aufbewahrt. Der größte Teil von ihnen sind echte Lederbände aus Taskas Werkstatt. Daneben erregen Aufsehen auch von dem Künstler Adamson-Eric gestalteten und mit dem Merkzeichen der Buchbinderei von Jüri Kodres und da eingebundenen Bücher, aber auch Bände aus der ehemaligen Staatsbibliothek. In diesem Artikel findet man ebenso Angaben über andere Buchbindereien in Tallinn und Tartu. Insgesamt besitzt Estnische Nationalbibliothek signierte Bände von mehr als 25 Buchbindereien, die sich damit während der "estnischen Zeit" beschäftigten.

Bibliographisches Literaturverzeichnis "Schüler- und Studentenausgaben aus Eigeninitiative 1918–1990" wurde von Andres Jaaksoo verfaßt. Die Erläuterungen zu diesem Verzeichnis zeigen, daß die erste (heißt geblieben?) handschriftliche Zeitschrift des Tallinner Kommerzgymnasiums für Jungen "Täht" (Stern) aus dem Jahre 1916 stammt. Ende der 20er Jahre gab es ähnliche Ausgaben schon mehr und manche von ihnen erschienen im Hochdruck. Ende der 50er Jahre und Anfang der 60er Jahre haben gedruckte Schulalmanache in Estland einen Anlauf genommen. Vor dem zweiten Weltkrieg hatte eine längere Lebensdauer als die übrigen Schulausgaben "Poiste Hääl" (Stimme der Jungen) des Tallinner Kommertzygnasiums für Jungen, die 174 Nummern hatte. Eine gesamtstnische Monatsschrift der

Schuljugend, die seit 1960 erschien, hatte nur 51 Nummern. Mitte der 70er Jahre entschieden die Parteifunktionäre, mit der Ausgabe der Schulalmanache ein Ende zu machen, Schulen und Druckereien haben das Recht, etwas zu veröffentlichen verloren. Almanache, die in staatlichen Verlagen gedruckt wurden, gingen zur Zensur. In den 90er Jahren haben Schülerausgaben wieder in den Schulen einen Platz gefunden.

INHALT

Vorrede: "Dondijutud" (Gespenstergeschichten) oder "Mõrv raamatukogus" (Mord in der Bibliothek) oder beide? **Anne Rande** 4

BIBLIOTHEKEN FÜR KINDER

Estnische Kinderbibliotheken und ihre Lage im Augenblick **Reet Roosi** 6
 Estnische Schulbibliothek in der veränderlichen Zeit **Krista Eskla** 7
 Die Schulbibliothek durch die Augen eines Schulleiters gesehen **Andres Huul** 8
 Originale estnische Kinderliteratur in der Bevorzugung der Leser **Leida Olszak** 9

BIBLIOGRAPHIE

In Not mit der Bibliographie der Artikel **Anne Klaassen** 11
 Traditionen der Estnischen Geschichtsbibliographie werden fortgesetzt **Kersti Taal** 12

BUCHKUNDE

Botschaft im Schaffen des Schriftstellers **Endla Köst** 14
 Bücher aus der Archivsammlung der Estnischen Nationalbibliothek **Helle Rimmelt** 16
 In den Jahren 1920–1930 signierte Bände in der Estnischen Nationalbibliothek **Ave Tarvas** 17

INTERNATIONALE ZUSAMMENARBEIT

Bibliotheca Baltica: das 2. Symposium 21
 Bibliotheca Baltica: Sitzung 22
 Arbeitsgemeinschaft Bibliotheca Baltica: Sitzung 22

NACHRICHTEN 23

GRATULATION

Mare Lott – 60 26
 Ludmilla Rass – 75 27

BÜCHER FÜR

BIBLIOTHEKARE 27

Schüler- und Studentenausgaben aus Eigeninitiative 1918–1990 (Literaturverzeichnis) **Andres Jaaksoo** 28

PEZIOME 32

ZUSAMMENFASSUNGEN 34

SUMMARY 36

SUMMARY

The bibliographer of Tartu University Library Kersti Taal asserts in her article "Carrying on the Traditions of the Bibliography of Estonian History" that the bibliography of history has more prolonged traditions than other special bibliographies. The first bibliography of history, compiled by Ed. Winkelmann, was published in St. Petersburg in 1869-1870.

At the end of the 1870s on the initiative of the Society of History and Antiquity Science in Baltic Provinces of Russia (Gesellschaft für Geschichte und Alterthumskunde der Ostseeprovinzen Russlands) the current registration of historical literature was begun in Riga.

At the beginning of the 1920s the historians of Estonian origin started their scientific activities side by side the Baltic-German historians. Evald Blumfeldt (1902-1981) and Nigolas Loone (previous Treimuth, 1907-1937) compiled "Bibliography of Estonian History 1877-1917". Four issues were published from 1933 to 1939 in the 8th number of "Transactions of the Academical History Society", containing 14,256 items.

Current historical bibliography of 1918-1923 and 1929-1931 was registered in the yearbooks of the Learned Estonian Society "Annual Survey of Estonian Filology and History".

At the present time a retrospective issue "Bibliography of Estonian History 1918-1944" is compiled, following the example of preceding Estonian, Swedish and Finnish historical bibliographies. It includes not only limited historical papers but also extensive historical and cultural materials and personalia. It records all the literature about Estonian history published in Estonia, in the neighbouring countries and all over the world, irrespective of the nationality of the author or the language of the treatise. At the present time one can use a classified card file containing about 100,000 entries in the Department of Bibliography of Tartu University Library.

Ave Tarvas dwells upon the marked bindings from 1920 to 1930 in the National Library of Estonia. For centuries bookbinders have marked books with their initials, names or signatures. On the bindings made in Estonia we can observe the use of labels since the 19th century. The tradition was carried on in the Republic of Estonia. The most valuable bindings of virtu are survived in the Rare Books Department of the National Library of Estonia. Majority of them are full leather bindings from Taska's bindery. Notable are also the works binded in Jüri Kordes's bindery, designed by the artist Adamson-Eric and the bindings of the former State Library. The article contains the data about many other binderies of in Tallinn and Tartu. There are labelled bindings from more than twenty five binderies acting in the Republic of Estonia from 1920 to 1940.

Endla Köst, a scholar of literature, in her article "A Message in a Writer's Creation" deals with some ways of approaching to fictional creation. An author writes to a reader or for self-realization. E. Köst introduces this problem from the standpoint of three different disciplines: the explanation and interpretation of texts, the theory of reception and rethoric. These trends are connected by the attitude to a reader as an essential factor in cultural processes and by giving much attention to the value and influence of a written text. She asserts that a message can be included in the heading that often gives a clue for understanding the work. A message can be expressed by the choice of a subject, idea-content, problems, intonation, types of a character, author's attitude (and assessment), philosophical tendency and other essential components that indicate to something deep and persistent

in the author's apprehension of the world, his mission and human essence. For that reason it is important to seek for a message in all the works of an author. The main function of the text's form is to forward a message as suggestively as possible. If a reader lays a stress on a message, it is important to concentrate on eternal values and to their aesthetical transmission in the text. The scientists studying reading processes, consider that the composition of a text as a conveyer of the message gives the most favourable possibilities to influence the reader: reading a book is like having an intercourse with a person more clever and broad-minded. It is important to read a text very carefully not to miss the deepest thoughts of the author.

A member of ELA Analytical Description Working Group Anne Klaassen (Bibliography Department of the Library of Estonian Academy of Sciences) in her article "In Trouble with the Bibliography of Articles" describes the difficulties in the working out the rules for bibliographic description of articles suitable for Estonia. There are no great problems with book description.

The pithiness, selection of contents and the forming of publications are varied all over the world. There are rules for the bibliographic description of series as a whole but there are no internationally acceptable rules for analytical description. There are many problems even in the settling the basic schemes. In Estonia it would be rational to use in some description details our previous pre-standardization and practically applied rules, not considering the three intermediate GOSTs (1969, 1976, 1984) taking into consideration only the unity of a description. At the end of the 1980s three quarters of the published bibliography were standardized. After the restoration of an independent republic many self-made decisions have been made. It will not make the change of information more easy. An integral form of a description should be used in automated data basis. The new form of analytical description should be more flexible than the one used before. It is possible that ELA Analytical Description Working Group must limit its work, giving only some general recommendations.

The bibliography "Self-initiative Publications of Pupils and Students from 1918 till 1990" is compiled by Andres Jaaksoo. From the commentary we learn that the first preserved self-initiative pupils' publication, Tallinn Boys' Commercial Gymnasium manuscript journal "Täht" was issued in 1916. At the end of the 1920s there were many such journals, some of them relief print reproductions. The new wave of printed school almanacs overflowed Estonia at the end of the 1950s and in the beginning of the 1960s. The most prolonged school almanac, published before the World War II, was "Poiste Hääl" issued by Tallinn Boys' Commercial Gymnasium (174 numbers). The all-Estonian school almanac that came out from 1960 was published 51 numbers. In the middle of the 70s the Communist Party authorities decided to put an end to the publishing of school almanacs. Schools and publishing houses were deprived of the right to publish them. Almanacs of such kind were issued only by the state publishing houses and were looked through by the censor. Since the 90s pupils publications have been published again by educational institutions.

Andres Huul, Director of Haapsalu Wiedemann Secondary School, writes about the school library through the eyes of a headmaster. He presents the figures about the size of his school and its library. As a school library in Estonia on the whole is considered to be of a second-rate importance. In this school, the opinion is that a school library and classroom activities must be of equal value. Favourable working conditions are being created in the library - a computer class, a rest room and a reading room forming a school information centre. Besides printed matter a school library should contain sound and video recordings. It should become a centre that joins together different subjects of study, helps to improve children's reading habits and overcome school stress.

"Estonian School Library in the Changing Time" is Krista Eskla's, a librarian in Tallinn 54th Secondary School, topic of research. The article gives a survey of the activities of school libraries during the last 20 years and analyses the problems arisen in their activities. Hitherto existing occasional use of a library must become purposeful and a library should be a part of study process. Up to now most of the school libraries have lent the books out but in the future reading room service should become more essential (partly for the lack of money to buy enough copies of books).

Leida Olszak, head of the Bibliography Department in Estonian Children's Library, in her article "Reader Preference of Estonian Original Children's Books" gives a survey of Estonian original children's literature prize "Nukitsamees" founded and granted by Estonian Children's Library. It is a readers' prize to the work of a writer and an artist. The prize-winners are found out by questioning children after every two or three years. The prize is conferred in Tallinn Town Hall. L. Olszak tries to explain the reasons of success of the first 13 books. She also shows the difference in boys' and girls' assessment and compares reader preference of different age groups.

Reet Roosi, consultant of Estonian Children's Library, observes the present situation of Estonian children's libraries. Up to now in the Republic of Estonia children's libraries and children's departments of the libraries have not been closed yet, but the relationship of subordination has changed and the future of children's libraries depends on the attitude of local functionaries to culture and education and on the financial situation of local administration. Acquisition has become difficult because of the shortage of money. Libraries pay also 18 per cent sales taxes as single purchasers. Many little publishing houses established have difficulties in informing about the books they have published. On the other hand, the visiting of libraries has shot up particularly among the pupils of elementary school, the first place in reading hold comics.

The cooperation with school libraries and organizing library lessons has come to an end. Since 1967 Estonian Children's Library is the centre for all school and children's libraries, gives advice and support to them. The library deals with continuing education of children's librarians, organizes book events for children under the aegis of IBBY.

First Column Anne Rande 4

CHILDREN'S SERVICE

Present Situation of Estonian Children's Libraries	Reet Roosi 6
Estonian School Library in Changing Ages	Krista Eskla 7
School Library through the Eyes of a Headmaster	Andres Huul 8
Reader Preference of Estonian Original Children's Books	Leida Olszak 9

BIBLIOGRAPHY

In trouble with the Bibliography of Articles	Anne Klaassen 11
Carrying on the Traditions of the Bibliography of Estonian History	Kersti Taal 12

ABOUT BOOKS

Message in a Writer's Creation	Endla Köst 14
Archives Collection in the National Library of Estonia - the Introduction of Books	Helle Rimmelt 16
Marked Bindings from 1920 till 1930 in the National Library of Estonia	Ave Tarvas 17

INTERNATIONAL COOPERATION

Bibliotheca Baltica - the 2nd Symposium	21
Bibliotheca Baltica - the Statutes	22
Arbeitsgemeinschaft Bibliotheca Baltica Satzung	22

NEWS

CONGRATULATIONS

Mare Lott - 60	26
Ludmilla Rass - 75	27

BOOKS FOR LIBRARIANS 27

Self-initiative Publications of Pupils and Students from 1920 till 1940 (Bibliographic Register)	Andres Jaaksoo 28
--	-------------------

PEŽIOME 32

ZUSAMMENFASSUNGEN 34

SUMMARY 36

Raamatukogupäevad '94 – “Laps ja raamat”

Koolid ja raamatukogud!

Kutsume teid osalema 20.–30. oktoobrini ka. toimuvatel lugemispäevadel.

Raamat on Eestimaal juba ammu ajast täieõiguslik pereliige. Igaühel meist on hinges ja mälus mitmeid unustamatuid lugemiselamusi, igaüks meist on saanud suure osa oma teadmistest raamatutest. Raamat harib ja haarab, tõstab ja tõestab, õhutab ja õpetab, ühendab ja ülendab, leevendab ja lohutab... Hea raamat on ka tänapäeval pidepunkt, millest jõudu ja tarkust ammutada. Sa ei ole üksi, kui Sul on raamat. Tõeline investeering tulevikku on raamatut lugev laps.

Tehkem nii, et lugemispäevadel räägib meiega võimalikult palju raamatuid, olgu siis vanaema-vanaisa, ema-isa, õe-venna, õpetaja või lihtsalt hea sõbra häälega. **Loeme häid raamatuid teistelegi ette.** Me kõik vajame hingesidet põlvkondade vahel. Las seekord räägivad raamatud! Las suured loevad ette väikestele ja vastupidi. Ja seda igas võimalikus paigas: koolides, lasteaedades, laste- ja turvakodudes, vanadekodudes, kinnipidamiskohtades, raadios, TVs ja mujal. Olgu need päevad täis kõikvõimalikke hetki raamatu ja lugemisega. Olgu need päevad vastukaaluks rumalusele, tigidusele, julmusele, alatusele ja vaimupimedusele, mida meie ümber on veel nii palju.

Loodame, et me kõik – koolid, raamatukogud jt. – kavandame 20.–30. oktoobriks kõikvõimalikke lugemisega seotud ettevõtmisi: ettelugemisi, muinasjutuhommikuid, raamatunäitusi, kirjanduslikke karnevale, nukuetendusi, joonistus- ja kirjutamisvõistlusi jm.

Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing
Eesti Lasteraamatukogu

RAAMATUKOGUPÄEVAD

“Laps ja raamat”

20.–30. oktoober 1994. a.

september	Pöördumine Eesti Kirikute Nõukogu ja ajalehe “Eesti Kirik” poole	ELR, R. Roosi
13. okt.	Pressikonverents-infotund	ELR, A. Valmas
20. okt.	Ettelugemise päev “Loeme koos”	ELR
22. okt.	Erileheküljed “Päevalehes” (tasuta): 1 lk. – Lugemisest 1 lk. – Lapsed lugejate ja loojatena 1 lk. – Lasteraamatu kirjastamine Rahvusvahelise Noorsookirjanduse Nõukogu Eesti seksioon (IBBY) 1 lk. – Minu lapsepõlve raamat (prominendid oma lapsepõlve lugemis elamustest)	A. Rande EstRa, A. Lepik ELR, L. Olszak
23. okt.	Kirikuõpetajate suurem tähelepanu lapsele, lugemisele, raamatule oma pühapäevajutlustes	A. Jaaksoo A. Koppel
25. okt.	ERÜ aastakoosolek ERRis Informiini-viktoriin	R. Roosi ERÜ büroo T. Valner
26.–27. okt.	Seminar “Kaasaegne lastekirjandus” ERRis kooli- ja lasteraamatukogude töötajatele	ELR, R. Roosi
28. okt.	Eesti Lugemise Ühing korraldab raamatukogupäevade “Laps ja raamat” raames 28. oktoobril Eesti Rahvusraamatukogus seminari “Eesti lapse lugemaõpetamine”, kus esinevad ettekannetega lapse lugema õpetamise meetoditest Eestimaa aabitsate ja lugemike autorid Lilian Kivi, Karl Karlep, Mare Müürsepp jt. Teretulnud on kõik huvilised!	EstRA, A. Lepik
20.–30. okt.	Ettelugemised vanadekodudes, kinnipidamiskohtades, haiglates jm.	A. Lepik TPÜ üliõp., M. Tedremaa
Raamatuannetused sotsiaalhoolekande asutustele		Maakondade KRd, ELR

Raamatukogupäevade korraldustoimkond:

Anne Rande, esinaine – ELR
Epp Eelmaa – IBBY Eesti sekts.
Aira Lepik – EstRa
Maie Karindi – ELR
Ädu Neemre – Tartu LKR
Haldi Normet – ER

Leida Olszak – ELR
Reet Roosi – ELR
Milvi Tedremaa – EMR
Anne Valmas – ERÜ
Krista Eskla – Tallinna 54. Kk.

